TEOLOGICKÉ STUDIE

PATRISTICKÁ ČÍTANKA

ThDr. JOSEF J. NOVÁK

PRAHA 1988

TEOLOGICKÉ STUDIE

PATRISTICKÁ ČÍTANKA

ThDr. JOSEF J. NOVÁK

PRAHA 1988

V církevní literatuře zaujímají přední místo spisy svatých Otců. Musíme si však přiznat, že je známe málo. Chceme tomuto nedostatku odpomoci knihou, kterou vkládáme do rukou našich bohoslovců a kněží v naději, že tento skromný svazeček vzbudí zájem o spisy, které znamenají pevný základ církevní tradice. Tento zájem a láska k pramenům čisté zbožnosti i poučení může být podnětem i povzbuzením k širšímu studiu odkazu Otců.

REDAKCE

1. POJEM A ÚKOL PATROLOGIE

Známe okřídlenou větu „Již staří Řekové a Římané říkali". Vyslovujeme-li tuto větu, chceme tím říci, že je nám známa doba i názory, ve kterých určitý výrok a názor vznikl, ale také že to, co tvrdíme, není nic nového. V obměněném smyslu možno to říci o životě církve. Během těch téměř 2 000 let života církve se vyskytují a budou vyskytovat rozličné názory na některé pravdy. Mimoděk se tu vynoří otázka: Přináší takový názor něco nového, či je to jen obal, ukrývající starou myšlenku nebo názor? Je to, k čemu se hlásíme, co vyznáváme, čemu věříme, skutečně tím, co svěřil Kristus svým vyslancům a čemu církev učí a věří? Máme-li se správně orientovat, musíme znát dobu i prameny.

Toto poznání nám zprostředkovávají památky, zachycující život církve od samých počátků, z nichž nejdůležitější jsou památky písemné. Poznání pak dává jistotu správně se orientovat při vznikajících, mnohdy protichůdných, ale často i lákavých názorech a myšlenkách.

S poznáním literárních křesťanských památek nás seznamuje p a t r o l o g i e. Je to teologická nauka, která všechny spisovatele křesťanského starověku bere za svědky pro křesťanské učení a pojednává o nich podle metodických zásad historické vědy. Jejím úkolem je seznámit nás se starokřesťanskými spisovateli, poznat jejich názory i vliv na křesťanské učení a život z víry.

Výraz „patrologie" použil po prvé luterský teolog Ioannes Gerhard ve svém spisu Patrologia z r. 1653. Až do 19. stol. byla tímto výrazem označována křesťanská teologická literatura až do středověku, respektive až do reformace. Když však pokřestění řeckořímského světa se začalo chápat jako zvláštní časový úsek, omezoval se obsah patrologie na tuto dobu. Pro řeckou církev končí tato doba smrtí sv. Jana Damašského († před r. 754), pro latinskou církev smrtí sv. Isidora Sevillského († 636). Zájem patrologie se neobrací jen ke spisům pravověrných spisovatelů, nýbrž i k spisům spisovatelů mimocírkevních. Důvod je jasný. Mezi autory církevními a mimocírkevními-heretiky, jak je nazývá starokřesťanská doba, byl nejen úzký vzájemný kulturní a literární vztah, ale především církevní spisovatelé ve svém vědeckém chápání a řešení problému byli druhou stranou silně ovlivňováni v tom smyslu, že byli vyprovokováni vyslovit svůj názor, který by jinak třeba ani nevyslovili.

Místo jména Patrologie bývá často používáno jména Patristika. To však má oproti patrologii užší obsah. Patristikou od 17. stol. je označováno učení Otců-teologie Otců na rozdíl od teologie biblické, scholastické, spekulativní. Ona dodává důkazy tradice (výroky Otců, koncilů, liturgické texty) pro dogmatiku a morálku a osvětluje jimi dogmata, závazná pro Boží lid.

Jméno „patrologie, patristika" je odvozeno od latinského slova „pater, otec". Otcem nazýval starověk učitele a ukazuje to na hezký vztah žáka k učiteli. Ve Starém Zákoně např. byli zváni žáci proroků syny proroků. Rabíni, kteří vyučovali tóře, byli považováni za otce svých žáků. Tento titul dával křesťanský starověk zprvu biskupům, protože oni zprostředkovávali duchovní život („I kdybyste měli vychovatelů v Kristu na tisíce, přece nemáte mnoho otců. Vždyť v Kristu Ježíši skrze evangelium jsem vás zplodil", píše sv. Pavel Korinťanům — 1 4,15), navíc ještě byli svědky Kristova učení. Sv. Augustin poprvé použil tohoto titulu i pro sv. Jeronýma, který byl jen knězem. Autorita církevních Otců byla velká, takže na efezském koncilu (431) výroky Otců ovlivnili koncilové rozhodnutí. Když se okruh svědků víry rozšířil i na ty, kteří nebyli biskupy, ale byli významnými církevními učiteli, dostávalo se tohoto titulu jen těm, u nichž bylo prokázáno pravověří, svatý život, kteří byli celou církví za takové uznání a musili patřit do křesťanského starověku. Autorita církevních Otců v katolické církvi nespočívá pouze v jejich literárním významu, ale především v tom, že byli nositeli tradice jako pramene víry. Při tom nutno mít stále na paměti, že žádný jednotlivý církevní Otec sám o sobě není neomylný (výjimku činí papež, učil-li ex cathedra nebo pokud jednotlivé věty jeho spisů byly schváleny všeobecným koncilem ve spojení s papežem). Teprve jednomyslný souhlas všech Otců platí za normu učení víry. Příklad sv. Augustina nám ukazuje, že se jednotliví Otcové ve snaze o větší jasnost často sami opravovali. „Hlasy Otců nutno vážit, ne sčítat", je názor tohoto světce (Contra Julian. 2, 10, 35).

Církevní otcové vedle svého církevního významu zaujímají význačné postavení i v řeckořímských dějinách literatury. Oni byli a jsou posledními zástupci antiky, a v jejich literárních pracích se obráží i život prostředí, ve kterém žili. Vyškoleni učiteli klasického starověku dali své pero a nadání do služeb křesťanské myšlenky. Nechtějí však být pouhými literáty, nýbrž zvěstovateli křesťanské nauky a způsobu života.

Počátky patrologie možno spatřovat již u Eusebia. Ve svých církevních dějinách nezapisuje jen historické události, ale zmiňuje se též o velkých učitelích církve a herezích. Tím že zaznamenal úryvky některých autorů dnes již ztracené a tituly spisů, jsou tyto jeho záznamy nedocenitelnou pomůckou pro další hledání ztracených spisů. Soustavnější práci nám však zanechal sv. Jeroným. R. 392 v Betlémě vydal katalog křesťanských spisovatelů až do své doby pod názvem Slavní muži o 135 kapitolách (De viris illustribus). Pokračovateli byli marseillský kněz Gennadius (kolem r. 480), sv. Isidor Sevillský († 636) a Ildefons z Toleda († 667). Ve východní řecké církvi vydal carihradský patriarcha Fotius († 890) seznam spisů pod názvem Myriobiblion, častěji uváděný pod názvem Photii bibliotheca. Fotiova práce nejen ukazuje na jeho velkou znalost a sečtělost literatury, ale je též cenná tím, že obsahuje poznámky a výpisy i z velmi málo známých dnes již ztrace-

ných spisů. Pak zájem o toto odvětví opadl. V 16. a 17. století došlo k oživení zájmu o patrologii. V té době došlo k prvním větším vydáním spisů Otců s hodnotnými úvody a kritickým aparátem zásluhou sv. Bellarmina (De scriptoribus ecclesiasticis liber unus 1613), Ceilliera (Histoire générale des auteurs sacres et ecclesiastiques 1729/63) a Tillemonta, jehož 16 svazková sbírka vědecky propracovaných biografií (Memoires pour servir a l'histoire ecclesiastique de six premiers siècles 1693), je ke studiu ještě dnes nepostradatelná. Doba 19. století se svými objevy ztracených děl v knihovnách starých klášterů starověku syrské, arménské, gruzínské a koptické jazykové sféry přinesla patrologie nové podněty. Ve 20. stol. obohatily naše poznání nálezy známých, ale i neznámých nebo ztracených prací starokřesťanské literatury zpřístupněné klášterní knihovny a zvláště pak nálezy papyrů (Chester Beaty, papyry Bodmer — úplný text Melitonova Velikonočního kázání z konce 2. stol.).

Vydáním spisů sv. Otců začali v 16. století v Paříži Robert a Henricus Stephanus, v Basilei bratří Frobeniové, s nimiž spolupracoval i Erasmus Rotterdamský. Ještě dnes svou preciznosti nejsou předstižena vydání francouzské benediktinské kongregace sv. Maura, maurinů, na nichž spolupracovali významní teologové jako Mabillon, Maran, Montfaucon, Ruinard. Během 17. a 18. stol. uveřejnili mnoho textů z Otců. Jejich vydání řeckých textů mají i latinský překlad. Největší sbírku patristických textů pořídil v Paříži J. P. Migne († 1875). Tato sbírka je rozdělena na 2 řady: latinskou a řeckou. Latinská, sahající až do 1216 obsahuje 221 svazků; řecká s latinským překladem sahající do r. 1439 má 161 svazků. Z větších vydání Otců si zaslouží zmínky vydání Vídeňské Akademie věd (1866) Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum (CSEL), z nových pařížské Sources Chrétiennes vedené H. de Lubac a J. Danielou a italské Corona Patrum salesiana. V českých zemích zájem o patristickou literaturu byl jen sporadický. Informativní příručku pod názvem Základy patrologie vydal r. 1908 v Brně prof. Samsour. Překlady Otců byly publikovány jen příležitostně a to ještě jen zásluhou několika jedinců. Naše práce při omezeném počtu stran jen pootevírá okno na pohled do vertikálně i horizontálně se rozkládající krajiny patristické literatury. Vybrané stati jsou vzaty z Migne, Patrologia Graeca (MG) a Patrologia latina (ML), z Corpus scriptorum ecclesticorum latinorum (CSEL) a z M. J. Rouet de Journel S. J. Enchiridion patristicum (EP).

2. UKÁZKY Z LITERATURY DRUHÉHO STOLETÍ

Křesťanská literatura 1. a počátku 2. století se více méně omezovala na formu dopisovanou. Jako apoštolové svými listy utvrzovali věřící ve

víře v Krista, povzbuzovali k životu podle Krista, ale i varovali před nesprávným chápáním Krista, stejně tak činili i jejich žáci, apoštolští Otcové.

Čím více se však křesťanství šířilo a přestávalo být v tehdejším chápání jakousi uzavřenou, neškodnou společností, tím také stále více se zvedal proti němu tlak zvenčí i zevnitř. K rozšíření křesťanství nevedly jen sociální poměry — křesťan se musil chovat k druhému, ať byl na sebenižším společenském stupni, jako ke svému bratru, vykoupenému Kristovou krví. Byla tu i otázka po smyslu života, na kterou nedávala uspokojující odpověď ani řecká ani orientální filozofie, ale ani tehdy existující a navzájem se prolínající náboženské směry. Proto vedle prostých lidí, kteří hledali v křesťanství více než odpověď na otázku po smyslu života laskavé pohlazení, potěchu a posilu ve svém tvrdém životě, stávají se křesťany lidé, kteří hledali uspokojující odpověď na smysl života a kteří byli dobře obeznámeni s tehdejšími duchovními směry. Důvodem tlaku na křesťanství byla marná snaha asimilovat je s ostatními náboženskými směry. Poněvadž se nechtělo ztotožnit ani s tehdy trpěným monotheistickým židovským náboženstvím, ani splynout s ostatními pohanskými náboženstvími, bylo prohlášeno za náboženství nové (religio nova) a tím také za nedovolené (religio illicita). Tím, že nechtělo panovníkovi vzdávat božskou poctu, dopouštělo se podle tehdejších zákonů urážky panovníka, crimen laesae maiestatis.

Proto křesťanská literatura již v 2. století je poznamenána především těmito poměry. Apologetickou formou usiluje vědecky zdůvodnit existenci křesťanství. Vzdělané muže, kteří v křesťanství našli splnění svých niterných potřeb, poznaná pravda přímo nutila vypořádat se nejen s tehdejší pohanskou filozofií, ale i s obviněními proti křesťanům vznesenými. Činnosti těchto vzdělaných křesťanů opustilo křesťanství své úzké prostředí a snažilo se přednést světu své ideje jako splnění a korunování nejvyššího kulturního snažení vzdělaného světa. Především však musilo obhajovat svou existenci jednak proti různým pomluvám mravního charakteru (vide: Minutius Felix, Octavius; Lucianus, De morte peregrini, Celsus), jednak proti nařčení z nepřátelství vůči státu (vide: Epistola ad Diognetum) a jednak i proti samotnému židovskému náboženství.

Mravní bezúhonnost křesťanství, hlavně realizovaná láska k bližnímu, splnění Kristových předpovědí, že křesťanství není žádným novým náboženstvím, ježto Starý Zákon pokračuje Novým Zákonem a Mojžíš existoval dříve než řečtí filozofové, jsou základními body těchto apologií. Zřídka kdy však jako důkazu uvádějí Kristovy zázraky. Podle Tertulliana (Marc. 3, 3), Origena (Celsus 3, 26), Laktantia by mohli někteří Krista považovat za rovného mágům.

Apologetické spisy 2. stol. jsou psány formou řeči nebo dialogu podle pravidel řecké retoriky. Vliv řecké filozofie je velmi zřetelný. I když užívají autoři odborných filozofických termínů ve snaze ovlivnit vzdělané

pohanské čtenáře, neodchylují se od náboženskoteologického obsahu křesťanské víry.

Do této doby spadají práce sv. Justina.

2.1 SV. JUSTIN nazvaný Tertullianem „filozof a mučedník"

pocházel z města Flavia Neapolis v Palestině (dříve samařské město Sichem, nyní Nablus). Jeho rodiče byli řeckého původu. Podle vlastního vyprávění (Dialog s Tryfonem) se jako mladý muž toužící co nejvíce vědět a znát seznámil s filozofií stoickou, peripatetickou a pythagorejskou. Protože tyto směry ho neuspokojily, doufal, že v platonské filozofii najde opravdovou moudrost a odpověď po smyslu života. Ale ani tato filozofie mu nedala uspokojující odpověď. Když se jednou procházel po mořském břehu (pravděpodobně v Efezu, kde také měl rozhovor s Tryfonem), podle vlastního líčení se prý setkal s jakýmsi starcem, který ho v jeho hledání odkázal na starozákonní proroky a na Krista. To ho přivedlo k dalšímu hledání a nakonec i k přijetí křesťanské víry (mezi r. 133—137). Jako křesťan nosil i nadále plášť, který nosili řečtí filozofové. Aniž, jak se zdá, zastával nějaký církevní úřad, slovem i písmem hájil křesťanskou víru jak proti pohanům a Židům, ale i proti křesťanům, kteří vnášeli do křesťanství nesprávné názory. Jeho činnost vedle Efezu zasahovala až do Říma, kde založil svou vlastní školu. Jeho žákem byl i Tatian, autor spisu či spíše pojednání o harmonii evangelií--Diatessaron. V Římě byl také (snad na základě obvinění filozofa z kynické školy Krescence) kolem r. 165 ještě se 6 křesťany popraven. Podrobné vylíčení konce jeho života je zachováno v Martyriu sv. Justina a jeho druhů.

Z jeho literární činnosti přinášíme v upraveném překladu Norberta Lužného průřez První Apologie. Je sepsána kolem r. 150—155 a adresována císaři Antoniovi Piovi (138—161). Možno v ní rozeznat dvě části. V první (kap. 1—22) více negativního rázu vyvrací obvinění podle naší terminologie z ateismu, z nepřátelství vůči státu a z nemravnosti. Současně žádá, aby křesťané nebyli trestáni pouze proto, že jsou křesťany, nýbrž jen pro zločiny, kterých by se snad jednotlivci dopustili. Poté dokazuje, že křesťanské uctívání Boha je rozumné, mravouka vznešená a nauka o nesmrtelnosti duše, o zmrtvýstání že není nic, čemu by se nemělo věřit. V druhé části (kap. 23—67) dokazuje splnění starozákonních proroctví na Ježíši Kristu. Zvlášť cennými jsou jeho sdělení o křtu (kap. 61) a o bohuslužbě (kap. 65, 66).

2.1.1 PRVNÍ APOLOGIE (MG6)

6. Říkají o nás, že nevěříme v Boha. Přiznáváme, že nevěříme v Boha, pokud jde o tak zvané bohy, ale nikoli pokud se jedná o opravdu skutečného Boha, který je spravedlivým, laskavým a ostatními ctnostmi obdařeným

Otcem a v němž není ani trochu špatnosti. Toho uctíváme a tomu se klaníme. Spolu s ním ctíme a klaníme se i Synu, který od něho přišel a nás tomu naučil. Ctíme i sbory dobrých andělů, kteří ho doprovázejí a jemu se podobají. Uctíváme a klaníme se i prorockému Duchu. Ctíme tak, že se řídíme rozumem a pravdou. O to se rozdělujeme s každým, kdo se chce dát poučit tak, jako jsme se i my dali poučit, aniž bychom chovali k někomu nějakou nenávist.

10. Jako nás Bůh stvořil, ježto jsme před tím nebyli, tak také soudíme, že se nám dostane jeho nesmrtelnosti a jeho společenství, rozhodneme-li se a zvolíme-li si to, co se mu líbí. Že existujeme, to nebylo v naší moci, avšak tím, že nás vede k tomu, abychom duševními schopnostmi, které nám daroval, volili to, co je mu milé, nás utvrzuje v tom, abychom v něho věřili.

12. I my usilujeme o mír. Věříme, že před Bohem nezůstane utajen žádný špatný skutek a že každý spěje k věčnému trestu či ke spáse podle toho, co si zaslouží za své skutky. Kdyby totiž všichni lidé to věděli, nikdo by si nyní nedovolil špatně jednat u vědomí, že jej čeká věčný trest ohněm, nýbrž všemožně by se snažil žít ctnostně, aby dosáhl Bohem slibených dober a vyhnul se trestům. Že budou křesťané pronásledováni, to předpověděl náš učitel, Syn a vyslanec Boha Otce a Pána všech, Ježíš Kristus. Podle něho se nazýváme křesťany. Pevně věříme všemu, čemu učil, protože všechno, co předpověděl, se stalo skutkem. Něco předpovědět a předpověď splnit, to je přece Boží dílo.

13. Když uctíváme tvůrce tohoto vesmíru, nejsme tedy nevěřícími. Který rozumný člověk by to neuznal? Dokážeme, že ne bezdůvodně uctíváme svého učitele k tomu narozeného, Ježíše Krista, který byl ukřižován za Pontského Piláta, správce Judeje za císaře Tiberia. Jsme poučeni, že Ježíš Kristus je Syn pravého Boha a uvádíme ho na druhém místě. Na třetím místě oprávněně uctíváme prorockého Ducha. Vytýkají nám to jako bláznovství, kdy prý ukřižovaného člověka uvádíme hned po nezměnitelném a věčném Bohu, Otci veškerenstva. Nevědí o tajemství, které v tom je. Prosíme vás, poslouchejte, až to tajemství budeme vysvětlovat.

14. Dříve jsme si libovali ve smilstvu, nyní však nacházíme potěšení jen v mravní čistotě. Kdo jsme užívali kouzel, zasvětili jsme se dobrému nezrozenému Bohu. Kdo jsme nade vše milovali majetek a peníze, nyní, co máme, odnášíme do společné pokladny a dělíme se o to se všemi potřebnými. Kdo jsme se dříve navzájem nenáviděli, zabíjeli a nechtěli přijmout do domu ty, kteří nesdíleli s námi naše zvyky, nyní, když se zjevil Kristus, usedáme s nimi ke společnému stolu, modlíme se za nepřátele a snažíme se přemluvit ty, kteří nás nespravedlivě nenávidí, aby žili podle krásných Kristových rad a pevně doufali, že dostanou to, co my od Pána Boha všech.

15. O čistotě řekl Kristus toto: „Kdo by pohleděl na ženu s hříšnou touhou, před Bohem již s ní zcizoložil ve svém srdci" (Mt 5,28) a „Kdo by propuštěnou pojal za manželku, cizoloží" (Mt 5,32). Jako jsou před

naším Učitelem hříšníky ti, kteří uzavírají druhé manželství podle lidského zákona, tak jsou hříšníky i ti, kteří hledí na ženu s hříšnou touhou. Bůh vyloučí ze svého království nejen toho, kdo skutečně zcizoložil, ale i toho, kdo chtěl zcizoložit. Bůh nevidí jenom skutky, ale i úmysly.

18. Uznávejte nás aspoň stejně tak jako Pythagora, Platona, Sokrata, Homéra, Empedokla. My nevěříme méně v Boha než oni. Naopak více, poněvadž očekáváme, že naše mrtvé a do země uložené tělo bude vzkříšeno. My tvrdíme, že Bohu není nic nemožného.

19. Kdybychom neměli tělo a někdo kdyby řekl, že z malé kapky lidského semene mohou vzniknout kosti, nervy a maso, jak to vidíme na člověku, uvěřil by tomu člověk? Ale ani vy byste z počátku neuvěřili, že je možné, abyste z malé kapky se stali takovými, jakými jste. Stejně tak nevěříte ve zmrtvýchvstání, protože jste nikdy neviděli nikoho vstát z mrtvých. Uvažte však, jako jste na počátku nevěřili, že z malé kapky mohou povstat lidé, a teď vidíte, že je tomu tak, že stejně je možné, aby rozpadlá a jako semena do země zapadlá lidská těla v čase na Boží rozkaz znovu povstala a oblékla neporušitelnost.

21. My jsme byli poučeni, že jen ti budou nesmrtelní, kteří svatým a ctnostným životem jsou blízcí Bohu. Věříme, že ti, kteří žijí hříšným životem a neobrátí se, budou trestáni ve věčném ohni.

30. Kdyby někdo namítl, že ten, kterého nazýváme Kristem, je člověkem narozeným z lidí a jeho zázraky byla jen kouzla a proto byl považován za Božího Syna, dokážeme, že nevěříme těm, kteří to říkají, ale že věříme těm, kteří to předpověděli dříve, než se to stalo. My jsme na vlastní oči viděli, že se uskutečnilo a uskutečňuje to, co bylo předpověděno. Domníváme se, že i vy to uznáte za nejpádnější a nejlepší důkaz.

43. U proroků jsme se poučili, že se dávají tresty, pokuty a odměny podle toho, jak si kdo zaslouží svým jednáním, a považujeme to za správné. Jestli tomu tak není a vše řídí osud, pak na nás vůbec nezáleží. Jestliže je určeno, aby byl jeden dobrý a druhý zlý, pak ani první nezaslouží pochvalu, ani druhý odsouzení. Jestliže lidé nemají možnost svobodně se vyhnout tomu, co je špatné, a zvolit si to, co je dobré, pak jsou bez viny, ať dělají cokoliv. Dokážeme však, že dobře i špatně jedná člověk ze svého svobodného rozhodnutí. Ku příkladu někdo jednou jedná dobře, po druhé špatně. Kdyby mu bylo osudem určeno, aby byl buď dobrý nebo špatný, pak by nikdy nejednal jednou tak a podruhé onak, ani by tak často neměnil své jednání. Kdyby se člověk dobrovolně nerozhodl pro to, co je dobré, kdyby se už dobrým narodil, nezaloužil by si ani odměny ani pochvaly. Naopak zase kdyby jednal špatně, protože nemohl jinak jednat než tak, jakým se narodil, nemohl by být spravedlivě potrestán.

52. Proroci předpověděli dvojí Kristův příchod. První se již stal, když Kristus přišel a nikdo si ho nevážil a když trpěl. Při druhém příchodu z nebes ve slávě se svým andělským vojskem vzkřísí těla všech lidí, kteří kdy žili,

tělo dobrých oblékne do nesmrtelnosti, těla nespravedlivých pošle se špatnými anděly do věčného ohně, aby věčně pociťovala muka.

53. Jak bychom mohli uvěřit ukřižovanému člověku, že on je prvorozeným synem nezrozeného Otce a že bude soudit všechno lidstvo, kdybychom nenašli o něm svědectví hlásaná dříve, než přišel jako člověk, kdybychom neviděli, že se to uskutečnilo?

61. Kdo z přesvědčení uvěří, že je pravda, co se od nás dozvěděli a co jsme jim řekli, a slíbí-li, že podle toho budou žít, poučíme je, že modlitbou a postem mají prosit Boha o odpuštění svých dřívějších hříchů. My se modlíme a postíme s nimi. Potom je zavedeme k vodě. Tam jsou znovuzrozeni týmž způsobem, jako jsme byli znovuzrozeni my. Ve jménu Pána Boha, Otce veškerenstva i našeho Spasitele Ježíše Krista i Ducha Svatého vykonají totiž ve vodě koupel znovuzrození. Toto jsme se dozvěděli od apoštolů.

63. Uvedli jsme svědectví proroků proto, abychom dokázali, že Ježíš Kristus je Syn a vyslanec Boží, že byl dříve jako Slovo, že se někdy zjevil v podobě ohně, někdy v podobě nehmotných bytostí, nyní však z Boží vůle se stal kvůli lidskému pokolení člověkem a uvolnil se vytrpět všechno, co mu na podnět démonů přichystali nerozumní Židé ... „Nikdo nezná Otce, leč Syn, a nikdo nezná Syna, leč Otec, a komu by to chtěl Syn zjevit" (Mt 11,27). Židé se tedy domnívali, že k Mojžíšovi mluvil Otec veškerenstva, a zatím to k němu mluvil Boží Syn, který je nazýván andělem a vyslancem Božím. Proto je po právu pokáral prorocký Duch i samotný Kristus, že nepoznali ani Otce ani Syna. O Synu říkají, že je to Otec, a tím dokazují, že neznají ani Otce, ani nevědí, že Otec veškerenstva má Syna. Syn je Boží slovo, Boží prvorozený a proto také Bůh. Kdysi se v podobě ohně či nehmotné bytosti zjevil Mojžíšovi a ostatním prorokům. Nyní v době vaší vlády, jak už jsme pověděli, se z vůle Otce skrze Pannu stal člověkem, aby spasil ty, kteří v něho věří, trpěl pohrdání a soužení, aby svou smrtí a zmrtvýchvstání přemohl smrt.

65. Když jsme umyli toho, který uvěřil a připojil se k nám, vedeme ho k bratřím — tak si říkáme —, kteří se tam shromáždili a společně se modlíme za sebe, za toho, který byl osvícen, a za všechny, ať jsou kdekoliv, abychom, když jsme poznali pravdu, se stali svým jednáním dobrými občany a strážci přikázání a dosáhli věčné spásy. Potom se přinese představenému bratru chléb a pohár vody a vína. Ten je vezme a skrze Syna i Ducha Svatého vzdá chválu a slávu Otci veškerenstva. Dlouze děkuje za dary od něho přijaté. Když skončil prosby a díkůčinění, všichni přítomní radostně zvolají: Amen. Hebrejské slovo Amen znamená Staň se. Když představený skončil díkůčinění a když všichni projevili radostný souhlas, dávají ti, kterým říkáme jáhni, každému z přítomných částku z posvěceného chleba, vína a vody a zanesou i nepřítomným.

66. Tento pokrm nazýváme eucharistií a nesmí z něho dostat nikdo jiný než ten, kdo věří, že naše nauka je pravdivá, kdo byl omyt koupelí na odpuš-

tění hříchů a znovuzrození a žije tak, jak přikázal Kristus. My tím nepřijímáme obyčejný chléb a obyčejný nápoj. Byli jsme poučeni, že tak jako Ježíš Kristus, náš Spasitel a vtělené Boží slovo, měl tělo a krev kvůli naší spáse, tak také pokrm, nad kterým se jeho slovy konalo díkůčinění s modlitbou a kterým po proměně živí naše tělo a krev, je tělem a krví onoho vtěleného Ježíše. Apoštolové ve svých pamětech, zvaných evangelia nám oznámili, že jim to Ježíš přikázal. Že vzal chléb, vzdal díky a řekl: „Toto čiňte na mou památku: toto je mé tělo" (Lk 22,19). Podobně vzal i kalich, vzdal díky a řekl: „Toto je má krev" (Mt 26,28). A toto sdělil pouze jim. Zlí démoni to napodobili a zavedli v Mithrově kultu. Víte nebo si můžete zjistit, že v Mithrově kultu při obřadech zasvěcení (bohu Mithrovi) je předkládán chléb s pohárem vody a obřad je zakončen jakýmisi písněmi.

3. UKÁZKY Z KŘESŤANSKÉ LITERATURY TŘETÍHO STOLETÍ

Daleko nebezpečnější než tlak vnější byl pro církev tlak uvnitř samé církve. Vyvolávali jej ti, kteří si z Kristovy nauky vybírali jen něco z toho, co všeobecné cítění církve považovalo za správné, a kteří si podle svých vlastních představ snažili nějakým způsobem vysvětlit základní články víry. Napomáhaly k tomu i různé filozofické a náboženské směry, kterých nebylo v sousedství tehdejšího křesťanského světa málo. Tím, že si vybírali z křesťanské nauky jen něco, byli nazýváni v řecké jazykové sféře „hairetikoi-heretici" a jejich názory „heresí-bludem".

I když tyto hereze nahlodávaly jednotu učení, přece jen měly blahodárný vliv na to, že se církev musila snažit upřesnit základní pojmy jednotlivých věroučných článků, aby v budoucnu nedocházelo k mylným výkladům. Takto upřesněná formulace byla pak pod známým jménem „dogma" (rozhodnutí, usnesení, příkaz) vyhlášena za závaznou pro každého, kdo chce vstoupit do církve a v ní žít. Dogma totiž není nějakou výslednicí abstraktních teologických spekulací o obsahu církevního kerygmatu, nýbrž vznikalo ponenáhlu cestou vylučování určitých herezí, které zjistili biskupové jako ručitelé a strážci apoštolského depozita víry.

Do zápasu s těmito herezemi se pustili muži obdařeni živou vírou, nadáním a znalostmi a po lidské stránce dopomohli k odstranění nesprávných názorů. Ostatní pak dokonal Duch Svatý, který bdí nad čistotou víry. Šlo tu o osvětlení tajemství, které nám evangelia a apoštolové podávají jen ve zkratce. Trojjediný Bůh, vzájemný vztah osob v Trojici a hlavně Kristus, to zaměstnávalo křesťany od samého počátku. To bylo třeba v mezích možností vysvětlit. Byly hledány vhodné slovní termíny, které by to nejlépe vystihovaly. Je pravda, že mnozí, ovlivněni tehdejší filozofií, volili výrazů

neodpovídajících duchu církve. Nelze však na ně brát měřítko dnešní vyhraněné teologie. Pokud nešlo u nich o záměr, na kterém tvrdošíjně trvali, byl k nim — pokud šlo o osobu, ne o věc — křesťanský starověk shovívavý.

Tím spisy starokřesťanských spisovatelů — řeckých, latinských a jiných — se stávají nejen obhajobou křesťanství, ale též učebnicemi víry a zrcadlem odrážejícím v sobě duchovní proudění v mladém životě církve. Zatím co do konce 2. stol. vládla v křesťanské literatuře řečtina, od konce 2. století nastupuje i latina.

Z 3. století uvádíme několik ukázek z autorů jak řecky tak latinsky píšících.

3.1 TERTULLIAN

Nejplodnějším spisovatelem v latinské církevní sféře až do sv. Augustina je Quintus Septimius Tertullianus.

Narodil se kolem r. 160 v severoafrickém městě Karthagu (dnes rozvaliny v Tunisském zálivu), kde jeho otec sloužil jako důstojník v římské armádě. Nadání, právnické vzdělání, absolvování rétorské školy, znalost i jiných vědních oborů byly předpoklady k úspěšné právnické kariéře v hlavním městě římského imperia Římě. Zde také působil jako advokát. Dosud není ještě řečeno konečné slovo, zda v římském zákoníku zvaném Pandectae citované jméno právníka téhož jména není náš Tertullian. V r. 195 se již jako křesťan vrátil do rodného města a své nadání i vzdělání dal do služeb církve. Jeho rigorosní, mysticismu nakloněná povaha přivedla ho kolem r. 207 k montanistům. Ale ani tam nenalezl uspokojení, takže založil vlastní montanistickou stranu, nazvanou po něm „tertullianovci" (v době sv. Augustina se tato strana vrátila k pravověří). Zemřel v Karthagu ve vysokém stáří po r. 220. Jeho bystrý duch, náboženská zanícenost, výřečnost, živá obrazotvornost a vtip přecházející až v sarkasmus vtiskují jeho spisům zvláštní ráz. Svou myšlenkovou bohatost podává jadrným lakonickým stylem, pro který je také někdy těžko srozumitelný. Sv. Jeroným se o něm vyjádřil, že je bohatý na myšlenky, ale těžko je mu rozumět. Africká latina byla sama o sobě ostatním latinikům těžko srozumitelná. Přistoupí-li k tomu u Tertulliana ještě to, že pojednával o teologických věcech a že si vlastně musil teprve vytvářet latinskou teologickou terminologii, není divu, že později k jeho spisům byl připojován zvláštní slovník Tertullianových výrazů. Konečnou charakteristiku Tertulliana dobře vystihují slova sv. Vincence Lerinského († před r. 450): „Co je u Řeků Origines, to u latiniků až do naší doby je Tertullian. Kdo je učenější, kdo znalejší věd božských i lidských? Obsáhl všechnu filozofii, všechny filozofické sekty, jejich původce a příznivce, znal historii i ostatní vědy. Kolik slov, téměř tolik myšlenek. Kolik myšlenek, tolik vítězství" (Commonitorium c. 24). Poslední věta však již není

výstižná, nesedí, protože Tertullianova dialektika spíše oslňuje, než přesvědčuje. Zanechal po sobě řadu spisů povahy apologetické, dogmaticko-polemické i prakticky asketické jak z doby svého pravověří, tak z doby montanistické.

Z řady spisů s dogmaticko-polemickou tematikou uvádíme průřez spisů U p l a t n ě n í p r e s k r i p c e v ů č i h e r e t i k ů m (De praescriptione hereticorum).

Slovem preskripce (praescriptio) rozuměli právníci císařské doby odvolání se obžalovaného na zákonný předpis, že žaloba je odmítnuta, je-li námitka obžalovaného plně zdůvodněna, takže další soudní jednání se již nemohlo konat. Titul spisu chce tedy říci, že vůči heretikům může být uplatněna takováto preskripce.

Základní myšlenkou spisu je, že heretici nemohou být právně připuštěni k důkazu pravdy své nauky z bible, poněvadž jedině obecná církev je právní držitelkou Písma svatého a pravé nauky, nikoli heretici. K tomu mu slouží zjištění 1. že Kristus pověřil k hlásání své nauky apoštoly a nikoho jiného, 2. že apoštolové toto učení nesvěřili nikomu jinému než křesťanským církvím, které založili. Tím je dokázáno vysoké stáří apoštolských církví a současně také vysoké stáří toho, co tyto církve učí. Nauku, která je v souladu s naukou apoštolské církve, nutno považovat za pravou, protože tyto církve svou nauku přijaly od apoštolů, apoštolové od Krista a Kristus od Boha (kap. 21). Církev je právoplatná držitelka víry a jí také patří vlastnickým právem Písmo sv. Nauka apoštolské církve je rozhodčím ve věcech víry. Soukromé výklady Písma a disputace o smyslu některých míst Písma nevedou nikdy k cíli (kap. 16). Apoštolská tradice zaručuje tím správný výklad Písma svatého. Spis je napsán kolem r. 200.

3.1.1 UPLATNĚNÍ PRESKRIPCE VŮČI HERETIKŮM (DE PRAESCRIPTIONE HERETICORUM) (EP 288—300)

7. Když známe Krista, nepotřebujeme se ptát filozofů. Když známe evangelium, nepotřebujeme hledat další důkazy. Když věříme, netoužíme po ničem, co je nad to. Když jsme poznali křesťanskou víru, věříme, že už není nad ni nic, čemu bychom měli věřit.

9. Především prohlašuji toto: Naprosto jistě Kristus ustanovil, že lidé mají věřit. Proto mají hledat cestu k víře, a když ji najdou, mají se snažit uvěřit. Toto hledání však nemůže jít do nekonečna. Dokud nenajdeš, nutno hledat. Když najdeš, nutno uvěřit a chránit si to, čemu jsi uvěřil. Když jsi uvěřil, nemáš již ničemu jinému věřit. Když jsi našel a uvěřil tomu, co ustanovil ten, který ti nic jiného nepřikazuje než hledat to, co ustanovil, proto

nemáš již něco jiného hledat. Kdo by o tom pochyboval, pozná, že zachováváme to, co Kristus ustanovil.

13. Rozhodující při víře je to, abychom vyznávali to, co hájíme. Věříme, že je jen jeden Bůh, že krom Stvořitele světa není nikdo jiný Bohem. A ten vše učinil z ničeho skrze své Slovo, které vyslal dříve než všechno ostatní. Toto Slovo, nazvané jeho Synem, v Božím jménu jinak viděli patriarchové, vždy bylo slyšet z úst proroků, nakonec mocí a Duchem Boha Otce je přijala Panna Maria. V jejím lůně se stalo člověkem, z ní se zrodil a jednal jako Ježíš Kristus. Potom vyznáváme, že (Ježíš Kristus) ohlásil Nový zákon a nové přislíbení nebeského království. Konal zázraky, byl ukřižován a třetího dne vstal z mrtvých; v nebi usedl po pravici Otce, poslal místo sebe sílu Ducha Svatého, který bude působit ve věřících. Vyznáváme dále, že přijde ve slávě, aby svaté přijal do věčného života, odměnil je přislíbeným nebem a odsoudil hříšníky do věčného ohně, což obojí se stane při vzkříšení těl.

19. Kde bude pravda křesťanské nauky i víry, tam bude také pravda na straně Písem jejich výkladu a všech křesťanských tradic.

20. Apoštolové ... potom odešli do celého světa a hlásali národům tutéž nauku téže víry. Pak u každého města založili církevní obce, od nichž pak ostatní církevní obce — aby mohly být církevními obcemi — přijaly a denně přijímají život z víry a semena křesťanské nauky. Tím i ony jako potomstvo apoštolských církví jsou považovány za apoštolské. Každé pokolení musí mít svůj původ. A tak ač je tolik církevních obcí, přece všechny pocházejí z jedné první, založené apoštoly. Tím všechny jsou první a apoštolské, pokud tvoří současně jednotu, pokud žijí ve vzájemném míru a bratrské pomoci. Právo na to dává jen jedna tradice téhož tajemství víry.

21. Odtud tedy vyvozujeme pravidlo: Jestliže Pán Ježíš Kristus poslal apoštoly kázat, nemají být přijímáni za hlasatele jiní než ti, které ustanovil Kristus. „Nikdo totiž nezná Otce než Syn — a ten, komu by to Syn chtěl zjevit" (Mt 11,27). Nezdá se, že by to Syn zjevil jiným než apoštolům, které poslal hlásat to, co jim zjevil. Co však hlásali, to znamená, co jim Kristus zjevil, to je možné dokázat jen těmi církevními obcemi, které apoštolové sami založili a kterým hlásali víru jednak živým jazykem, jednak potom svými listy. Je-li tomu tak, pak veškerou nauku, která se ve všem shoduje s naukou mateřských původních apoštolských církevních obcí, nutno považovat za pravou, ježto nade vší pochybnost zachovává, co přijaly církevní obce od apoštolů, apoštolové od Krista a Kristus od Boha. Každou ostatní nauku, která je v rozporu s pravdou církevních obcí, apoštolů, Krista i Boha, nutno považovat za lež. Zbývá nám tedy dokázat, zda tuto naši nauku, jejíž zásady jsme před tím uvedli, máme považovat za apoštolskou tradici a zda tím samým ostatní vycházejí ze lži. Jsme ve společenství s apoštolskými církvemi, poněvadž naše nauka jim neodporuje. To je svědectví pravdy.

23. Jestliže byl Petr pokárán, že se nestýkal s pohany vzhledem k ně-

kterým osobám — ač se s nimi před tím stýkal, bylo mu vytknuto jeho chování, nikoli že jim hlásal Krista.

28. Že by tedy všechny církevní obce pobloudily? Že by byl apoštol Petr podveden, když měl vydávat svědectví? Že by Duch Svatý nechtěl přinést žádnou církevní obec k pravdě, ač byl k tomu Kristem poslán, Otcem k tomu navržen, aby byl učitelem pravdy? Že by zanedbal svou povinnost Boží správce, Kristův zástupce a dovolil církevním obcím jinak tomu rozumět, jinak věřit, než jak to kázal skrze apoštoly? Je snad pravděpodobné, aby tolik a takové církve pobloudily v jedné víře?

32. Jestliže se některé církevní obce odvažují vydávat za církve apoštolské doby — aby budily dojem, že byly založeny apoštoly, protože existovaly v době apoštolů —, můžeme jim říci: Nechť tedy uvedou svůj původ s pořadím svých biskupů tak, aby první jejich biskup byl nástupcem některého z apoštolů či apoštolských mužů, kteří žili s apoštoly. Tímto způsobem mohou apoštolské církve předložil seznam svých biskupů. Smyrnenská církevní obec uvádí, že tam byl Polykarp ustanoven Janem. Římská uvádí Klementa ustanoveného Petrem. Stejně i ostatní církevní obce mohou dokázat, koho mají ustanoveného do biskupské služby od apoštolů za rozsévače apoštolského semene. Nechť se o něco takového pokusí heretici! Co si nedovolí, jen aby mohli urážet! Ale i kdyby se o to pokusili, neuspějí. Vždyť jejich nauka ve srovnání s naukou apoštolů sama prozrazuje svou odlišnost a opakem toho, čemu apoštolové učili, že ani některý apoštol ani nikdo z žáků apoštolů není jejich zakladatelem. Žádný apoštol by totiž neučil něco jiného než druhý apoštol a stejně tak žáci apoštolů by nehlásali něco jiného než apoštolové — leda ti, kteří se to naučili sice u apoštolů, ale jinak to hlásali. Tudíž takovýmto způsobem se dokáže pravost těch církevních obcí, které — i když je nezaložil apoštol či žák apoštolů — jsou daleko mladší a denně vznikají, mají však tutéž víru. I tyto jsou považovány za apoštolské právě vzhledem k téže nauce. A tak všechny hereze, které se odvolávají na obojí formu vzniku našich církevních obcí, nechť samy dokáží, jak dalece se považují za apoštolské. Ale proto jimi nejsou ani to nemohou dokázat, poněvadž nejsou apoštolské ani nežijí v míru ani nejsou nějakým způsobem ve společenství s apoštolskými církvemi. Odlišně také chápou tajemství, proto nejsou žádným způsobem apoštolské.

36. Projdi si apoštolské církevní obce, u nichž dosud stojí křesla apoštolů na svých místech, u nichž se čtou původní listy apoštolů zpřítomňující hlas i tvář toho kterého apoštola. Nejblíže je ti Achája? Máš tam Korint. Nejsi-li daleko od Makedonie, máš tam Filippany, máš tam Soluňany. Můžeš-li cestovat do Asie, máš tam Efez. Jestliže bydlíš v Itálii, máš tam Řím, pod jehož pravomoc patříme. Jak šťastná církev, které dali apoštolové celou nauku i se svou krví, kde Petr si připodobnil utrpení Pána, kde Pavel je oslaven smrtí Jana (Křtitele), odkud apoštol Jan, když byl ponořen do rozpáleného oleje a nic se mu nestalo, byl vyhoštěn na ostrov!

37. Je-li tomu tak, že pravda je na naší straně, a my se řídíme tím, co církev dostala od apoštolů, apoštolové od Krista a Kristus od Boha, vyvozujeme z toho, že nelze připustit, aby se heretici odvolávali na Písma. Jim i bez Písma dokážeme, že nejednají podle Písma. Jsou-li totiž heretiky, nemohou být křesťany, poněvadž — jak již jejich jméno naznačuje — nemají od Krista, co si podle své libosti vybrali. Ne tak křesťané. Ti si neosvojují žádné právo nad křesťanskými spisy. Komu je po právu řečeno: Kdo jste, kdy a odkud jste přišli? Co děláte na mém, když nejste moji? Konečně jakým právem, Marcione, porážíš můj les? Kdo ti dovolil, Valentine, obracet mé prameny? Kdo ti, Apelle, dal moc hýbat mými hranicemi? A vy ostatní co zde podle své vůle zaséváte a sklízíte? Je to můj majetek, mám jej odedávna, mám jej po předcích, jimž to patřilo. Já jsem dědic apoštolů. Jak střežili svůj odkaz, jak jej svěřili víře, jak přísahali, tak to zachovávám. Vás jistě vydědili a odřekli se vás jako cizinců, jako nepřátel!

40. A dále. Kdo oklamal rozum těch, kteří padli do herezí? Ďábel. Pomáhají mu obracet pravdu naruby a on sám posvátná božská tajemství napodobuje pohanskými mysteriemi. I on některé maže olejem jako své věrné stoupence, v koupeli slibuje odpuštění vin. Pokud se pamatuji, i Mithra označuje na čele své vojáky, obětuje chléb, mluví o jakémsi zmrtvýchvstání a pod taseným mečem podává vítězný věnec. A co dále? Stanovil, aby nejvyšší kněz se jen jednou ženil; má i panny; má i ty, kteří se neženi.

41. A ženy heretičky, ty nestoudnice! Odvažují se učit, přít se o víru, vymýtat zlé duchy, slibovat uzdravení a snad i biřmovat. Svěcení heretiků je opovážlivé. Snadno vysvětí na kněze, ale svěcení není trvalé. Jednou umísťují novosvěcence, jednou ustanoví člověka zastávajícího světské úřady, jednou naše odpadlíky, aby si je zavázali slávou, poněvadž pravdou si je zavázat nemohou. Nikde se tak dobře nedaří vzpouře jako ve vojenském táboře, kde být znamená získat i vliv. A tak jiný biskup dnes, jiný zítra; dnes jáhen, který včera byl ještě lektorem; dnes kněž, který včera byl ještě laikem, protože i laiky pověřují kněžskou službou.

3.2 HYPPOLYTUS

Jeho rodiště (nar. před r. 170) není známé. Nejpravděpodobněji jako Ireneus přišel do Říma z řeckého východu. Protože velmi mnoho cituje z Irenea, je asi správné tvrzení Fotiovo, že byl Ireneovým žákem. Na kněze pro římskou farnost byl vysvěcen za papeže Viktora I. (189—198). Jeho kázání poslouchal i Origines. Za nástupce Viktora I. papeže Zephyrina (198—217) se rozšířily Sabelliovy bludy a Hippolytus se horlivě zúčastnil jejich potírání, zašel však přímo do opačného bludu subordinatianismu. Poněvadž se rigoristickému, ale i ctižádostivému Hippolytovi postup Zephyrina a jeho poradce a nástupce Kallista I (217—222) proti Sabelliovým bludům zdál příliš mírný, postavil se proti a po Zephyrinově smrti dal se

zvolit za římského biskupa, ač pravoplatným nástupem Zephyrinovým byl Kallistus. — První vzdoropapež v církevních dějinách —. Počet jeho přívrženců nebyl velký, přesto rozštěpení trvalo ještě za papeže Urbana (222—230) a Pontiana (230—236). V r. 235 byli za pronásledování Hippolytus a Pontian odvezeni do vyhnanství na Sardinii. Zde smír obou, Pontianova dobrovolná abdikace a Hippolytova smrt (r. 235) ukončily schisma. V 3. stol. byly Hippolytovy a Pontianovy ostatky přeneseny do Říma a Hippolytus byl pohřben při Via Tiburtina a uctíván jako mučedník. R 1551 nalezená mramorová socha představující sedícího učitele s vytesanými po obou stranách křesla tituly Hippolytových spisů dokazuje, že přes povahové nedostatky (rigorismus, ctižádost) byl v křesťanské veřejnosti váženou osobností. Byl mnohostranným spisovatelem, spíše však učeným a pilným sběratelem než samostatně myslícím teologem. Jeho práce obsahovaly komentáře k Písmu sv., obrany proti herezím, duchovní básně, pokus o sepsání světových dějin. Od něho pochází popis nejstarší římské liturgie. Největší badatelé (Nautin) však připisují spisy dvěma autorům téhož jména. Největší části jeho spisů v řeckém původním textu se bohužel zachovaly jen ve zlomcích. Jako poslední řecky píšící spisovatel v římské církvi záhy v latinské sféře zapadl, ač ještě sv. Ambrož a Jeroným jeho prací užívají. Ve východní církvi, ač tam jeho jméno zapadlo, byly jeho spisy i nadále známy. Svědčí o tom i překlady do araštiny, syrštiny, gruzínštiny. Sv. Jeroným jej charakterizoval slovy: „Nevíš, čemu by ses měl více obdivovat v jeho knihách, zda jeho učennosti či znalosti Písma" (Ep. 70 ad Magnum).

Náš úryvek je vzat z jeho obsáhlé práce uváděné pod jménem Philosophumena (volně přeloženo: Filozofické úvahy) a samým autorem nazvané Vyvrácení všech herezí. Práce má 10 knih. Kupodivu tento spis není uveden ani v seznamu vtesaném na soše ani staří spisovatelé jen neuvádějí jako Hippolytovu práci. První knihu známe teprve od r. 1701 a byla uváděna pod Origenovým jménem. Kniha 2 a 3 je dosud ztracena. Kniha 4—10 byla objevena Minoidem Mynasem r. 1842 mezi řeckými rukopisy v athoském klášteře a r. 1851 vydána jako spis Origenův. První kniha obsahuje nástin řecké a východní filozofie. Čtvrtá kniha pojednává o astrologii a magii. Vlastní pojednání o herezích (o 33 gnostických systémech) obsahuje 2. část a sice kniha 5—9. K této práci použil nejen Ireneových spisů, ale též vlastních spisů heretiků. Podle poznámek o papeži Kallistovi v 9. knize byla práce napsána až po smrti tohoto papeže, tedy po r. 222.

3.2.1 PHILOSOPHUMENA (EP 397—399)

L. 10 c. 32. Je jeden Bůh, první a jediný, Pán a Tvůrce všeho. Nikdy neměl žádného současníka, s ním od počátku nebyl ani nekonečný chaos, ani nezměrné vody, ani suchá pevnina, ani hustá mlha, ani teplý oheň,

ani jemný vzduch, ani modrá klenba velké oblohy. On jediný byl sám pro sebe. Rozhodl se pak učinit to, co dříve nebylo. Kdyby nechtěl — poněvadž zná budoucnost —, neučinil by to. On totiž předem o všem ví.

10. c. 33. Tento Bůh, jediný a nade vším zplodil Slovo jako první myšlenku. Ne slovo, jaké slyšíme, ale Slovo obdařené rozhodováním nade vším stvořením. To jediné z veškeré skutečnosti zplodil. Byl to Otec, z něhož bylo zplozeno. Slovo bylo příčinou toho, co existuje a je projevem vůle toho, který je zplodil. Nebylo neznalé Otcových myšlenek. Vyšlo společně z Otce a stalo se jeho prvorozeným hlasem. Má v sobě myšlenky, které předem promyslel Otec. Když tedy Otec přikázal, aby vznikl svět, splnilo ono Slovo vše, v čem Bůh nalezl zalíbení. Co Bůh chtěl, to učinil, stvořil to skrze Slovo, neboť jinak to nemohlo vzniknout či se vytvořit. Jak chtěl, tak to učinil a označil to jménem. Nade všemi složitými bytostmi učinil pánem ne Boha, ani anděla, ale člověka. Kdyby se rozhodl tebe učinit bohem, mohl to udělat. Příklad máš na Slovu. Poněvadž chtěl stvořit člověka, učinil tě člověkem. Chceš-li se stát bohem, podrob se svému Tvůrci a neodporuj mu, aby ti mohlo být svěřeno mnoho, kdybys byl shledán věrným v malém. Jeho slovo vychází pouze z Boha, a poněvadž má Boží podstatu, je i Bůh. Svět však je z ničeho, proto není Bohem. Svět zaniká, když to chce ten, kdo jej stvořil. Bůh Stvořitel neučinil a nečiní nic špatného. Činí krásné a dobré, poněvadž je dobrý ten, kdo to činí. Toto Slovo Otec poslal, poněvadž nechtěl, aby mluvilo jen skrze proroky, ani aby bylo ohlašováno jen v tajemných náznacích, nýbrž aby se jevilo přímo. Když je svět spatřil, měl se zastydět, že neposlechl, když promluvilo skrze proroky. Rovněž nechtěl Bůh strašit lidi andělem. Slovo samo mělo hovořit mezi lidmi. My jsme poznali, že přijalo tělo z panny, starému člověku dalo novou tvář a jako život se stalo pro každý věk zákonem. Svou přítomností ukázalo všem lidem vlastní cíl člověka a samo ukázalo, že špatnost není dílem Boha. Jako pravý člověk má moc chtít i nechtít a obojí může. Víme, že toto Slovo se stalo člověkem, který měl totéž tělo jako my. Kdyby totiž neměl totéž tělo, marně by nařizoval, abychom jej napodobovali jako učitele. Kdyby totiž měl onen člověk jinou přirozenost než my, proč by mně slabému přikazoval jednat podobně jako on? A proč je dobrý a spravedlivý?

10. c. 34. Kristus je především Bohem, který se rozhodl smýt z lidí hřích a učinit starého člověka novým. Když hned na počátku nazval člověka svým obrazem, hned od začátku svým příkladem ti projevil svou lásku. Podrobíš-li se jeho vznešeným příkazům a staneš-li se dobrým napodobovatelem dobrého, budeš mu podoben a On si tě bude vážit. Bůh totiž není žebrákem a tebe učinil bohem ke své slávě.

3.3 SVATÝ CYPRIAN

Po Tertullianovi velmi silně poznamenal literárně africkou církev veliký biskup sv Thascius Caecilius Cyprianus. Jako Tertullian i Cyprian pocházel z pohanské rodiny. Narodil se mezi r. 200—210 v Kartágu. Původním povoláním byl učitel retoriky. V r. 246 jej kněz Caecilianus získal pro křesťanství. Z úcty k němu přijal i jeho jméno Caecilius. Vzdělanost, znalost Písma svatého, náboženská živelnost byly důvodem, že byl přes odpor některých závistivých kněží zvolen r. 248 (249) biskupem ve svém rodném městě. Za Deciova pronásledování (r. 250) se musil skrývat poblíž města, aniž ztratil spojení se svou církevní obcí. Do té doby spadají spory, jak se zachovat vůči těm, kteří zapřeli svou víru. Cyprian oproti těm, kteří chtěli přijmout křesťana zpět do společenství jen na základě písemného prohlášení, zastával přísnější stanovisko. Ti, kdo zapřeli víru, mají být znovu přijati do společenství teprve po příslušném pokání. Přívrženci mírného postupu z odporu proti Cyprianovi si proto zvolili (r. 252) za biskupa Fortunata. Toto schisma nemělo však velký vliv na okolí. Mor, který postihl celou římskou říši (roku 252—254) přinesl africké církvi nové utrpení a pronásledování. Zde se ukázal biskup Cyprian jako opravdový otec. Organizoval ve své diecézi pomoc nemocným v takové míře, že příznivě ovlivnil náladu křesťanů, nepříliš nakloněných pohanských spoluobčanů. Ještě na konci jeho života vznikl spor o křtu udělovaném heretiky. Jako Tertullian a maloasijští biskupové i Cyprian a 3 synody konané za Cyprianova předsednictví v Kartágu (r. 255—256) odmítal platnost tohoto křtu. Tehdejší římský biskup papež Štěpán I., pod jehož pravomoc spadala africká provincie, tento názor odmítal. A protože Cyprian setrvával na svém stanovisku, přerušil s ním spojení. K vážnější roztržce však nedošlo a trvající pronásledování spor odsunulo do pozadí. Za tohoto pronásledování císaře Valeriana byl Cyprian 14. 8. 258 poblíž Kartága sťat.

Sv. Cyprian byl mužem praxe. Jeho spisy neobsahují ostrou polemiku, jako je tomu u Tertulliana, nýbrž nesou se zcela v pastoračním duchu. V jeho spisech nemluví učenec Tertullianova formátu, ale biskup, obhájce víry a otec svěřených mu duší. On je prvním a jediným spisovatelem z mučednické doby, jehož literární pozůstalost je zcela zachována.

Z bohaté Cyprianovy literární činnosti uvádíme průřez spisu O Jednotě v církvi (De unitate ecclesiae) a pastoračního dílka O dobročinnosti.

Spis O jednotě v církvi je jeho nejobsáhlejší dílo. Podnět k němu zavdalo Novatianovo schisma v Římě a počínání několika nespokojených kněží v čele s Felicissimem v samotném Kartágu, kteří si zvolili jako vzdoro-biskupa Fortunata. Novatianus, vlivný kněz v Římě vystoupil proti římskému biskupovi Corneliovi pro jeho mírný postup proti těm, kteří zapřeli víru, a jako hlava silné rigoristické skupiny se dal zvolit r. 251 v Římě za biskupa.

Cyprian, ač sám zastával rovněž přísnější stanovisko, i severoafričtí biskupové se postavili na stranu Cornelia. Novatianus byl na římské synodě za účasti 60 biskupů vyloučen z církevního společenství. Cyprian v tomto spise zdůrazňuje a dokazuje, že každý křesťan, myslí-li na svou spásu, má povinnost zůstat v obecné (katolické) církvi a být spojen se svým právoplatným biskupem.

Spisek O dobročinnosti napsaný krátce po r. 252 je výzvou k pomoci potřebným. Obráží se v něm starostlivá duše biskupa, majícího na srdci nejen věčnou spásu, ale i starost o hmotné potřeby strádajících.

3.3.1 O JEDNOTĚ V CÍRKVI (DE UNITATE ECCLESIAE). (EP 555—557)

4. Pán říká Petrovi: „A já ti pravím, že ty jsi Petr" (Mt 16,18). Církev staví na jednom (z apoštolů). Po svém zmrtvýchvstání mu říká: „Pas mé ovce" (J 21,17). Na něm buduje církev a pověřuje ho vedením ovcí. Ačkoli po svém zmrtvýchvstání uděluje všem apoštolům stejnou moc slávy: „Jako mne poslal Otec, tak já posílám vás. Přijměte Ducha Svatého. Komu odpustíte hříchy, tomu jsou odpuštěny, komu je neodpustíte, tomu odpuštěny nejsou" (J 20,21), přece — aby ukázal na jednotu — svou autoritou určil jednoho, kde by tato jednota začínala a mohla být zdůvodněna. I ostatní apoštolové byli tím, čím byl Petr, na všem se stejně podíleli, požívali stejných pocť, měli stejnou moc. Avšak aby církev byla jedna, to závisí na jednotě. Proto Petrovi bylo dáno prvenství. (Všichni jsou pastýři, ale aby bylo jedno stádo, musí být paseno všemi apoštoly v jednomyslné jednotě).

5. A tuto jednotu musíme pevně zachovávat a chránit, zvláště my biskupové, kteří jsme představenými v církvi. Máme tak dokazovat, že i sám episkopát je jeden a nerozdělen. Nikdo ať neobelhává bratrské společenství, nikdo ať nenarušuje víru věrolomným převrácením pravdy. Episkopát je jeden a jednotliví biskupové se na něm plně podílejí. Církev je jedna a rozrůstá se do šířky. Je mnoho slunečních paprsků, ale jedno světlo. Je mnoho větví, ale jeden kmen vyrůstající z pevného kořene. Z jednoho pramene vytéká mnoho potoků. I když je jich mnoho vzhledem k bohatství vody, přece na počátku je jeden pramen. Zabraň slunečnímu paprsku svítit na těleso a světlo jako celek toto přerušení ani nepostihne. Ulom ze stromu větev a nebude plodit. Odděl potok od pramene a vyschne. I církev zářící Pánovým světlem osvěcuje svými paprsky celý svět. Přece však je to jedno světlo, které se rozlévá do všech stran a zůstává spojeno s tělem. Církev rozkládá své větve s hojnými plody po celém světě. Rozlévá bohatě tekoucí potoky, a přece je jeden pramen, jeden počátek a jedna matka bohatá na potomstvo. V jejím lůně se rodíme, jejím mlékem se živíme, jejím duchem zůstáváme na živu.

6. Kristova nevěsta se nemůže dopustit nevěry, je nedotčená a čistá. Zná jen jeden dům a svatost jednoho lože střeží čistou bezúhonností. Ona nás uchovává pro Boha. Ona poznamenává pro (Boží) království děti, které zrodila. Kdo se oddělí od církve a spojí se s cizoložnicí, nedostane to, co Kristus přislíbil církvi. Kdo opustil Kristovu církev, nedostane Kristovu odměnu. Odcizil se jí, je hříšníkem, je nepřítelem. Nemůže mít Boha jako Otce, kdo nemá církev jako matku. Mohl se zachránit, kdo nebyl v Noemově arše? A může být spasen, kdo bude mimo církev? Pán praví: „Já a Otec jsme jedno" (J 10,30). O Otci, Synu i Duchu Svatém je zase napsáno: „A ti tři jsou jedno" (1 J 5,7). Kdo uvěří, že tato jednota pramenící z Boží moci a stojící na nebeských svátostech může být v církvi trhána a svévolně rozvracena? Kdo nezachová tuto jednotu, nezachovává Boží zákon, nezachovává víru Otce a Syna, nemá v sobě život a není spasen.

3.3.2 DOBRÉ SKUTKY A DOBROČINNOST (DE OPERE ET ELEEMOSYNIS) — (ML 4)

1. Nejmilejší bratří, bohatě štědrá velebnost Boha Otce i Krista nás obdařila a obdařuje četnými velkými dobrodiními. Otec, aby nás zachránil a dal nový život, seslal Syna. Ten nás měl znovu získat pro sebe. A Syn souhlasil se svým posláním. Aby nás učinil Božími syny, přivolil stát se synem člověka. Ponížil se, aby znovu pozdvihl lid pohřížený do hříchu. Dal se zranit, aby vyléčil naše rány. Stal se otrokem, aby otroky učinil svobodnými. Rozhodl se zemřít, aby smrtelným dal nesmrtelnost.

Jaké je to množství velikých darů Božího milosrdenství! A k tomu ještě jaká velebná starost o člověka! V starosti o naši spásu dbá o to, aby vykoupený člověk se snažil uchránit si to, co mu bylo dáno. Pán totiž přišel uzdravit Adamovy rány. Když pak vyléčil hadovo uštknutí, nařídil uzdravenému, aby již více nehřešil, protože jinak by jej stihlo ještě něco horšího.

Měli jsme si uchovat stav nevinnosti. Přes naši slabost a lidskou křehkost Boží dobrota znovu pomohla. Ve své spravedlnosti a milosrdenství ukázala nám cestu k záchraně. Svá poskvrnění můžeme smývat dobročinností.

10. Pán říká, že bude vše přidáno a dáno těm, kteří hledají Boží království a spravedlnost. Až nadejde den soudu, dá Pán podle vlastních slov účast na království těm, kteří budou v jeho církvi pomáhat.

Bojíš se, že bys ztratil svůj majetek, budeš-li z něho štědře rozdávat? Ubožáku, nevíš, že ze strachu nad ztrátou svého majetku ztrácíš život a své spasení? Ty, který miluješ více mamon než svou duši, nepozoruješ, zatím co dbáš, aby ti neubylo na tvém majetku, že tebe ubývá? Zatím co se bojíš, aby kvůli tobě nehynul tvůj majetek, nepozoruješ, že sám kvůli majetku hyneš?

14. Proč lpíš na svém bohatství, proč hromadíš majetek? Čím budeš ve světě bohatším, tím budeš chudším u Boha. Rozděl se o své příjmy

s Pánem Bohem a o svou úrodu s Kristem. Krista učiň účastným na svých statcích a On tě učiní spoludědicem v nebeském království. Chybuješ a mýlíš se, myslíš-li si, že budeš věčně bohatý. Jsi-li hodně bohatý, kup si od Krista zlato zkoušené ohněm. Abys i ty mohl být ryzím zlatem, vyper svou špínu dobročinností a dobrými skutky. Kup si bílé roucho. Byl jsi nahý jako Adam a děsil jsi se své ohyzdnosti, oblékni si tedy bělostný Kristův šat. Jsi-li v Kristově církvi velmi bohatou paní, pomaž své oči mastí nikoli ďáblovou, ale Kristovou. Pak budeš lépe vidět Krista a pro své dobré skutky a mravný život budeš vhodna vidět Boha. Ostatně, která nemůžeš pomáhat? Tvé oči obestřené černými mraky a zahalené do noční tmy nemohou vidět strádajícího chudáka.

19. Neradíš-li správně svým dětem, nemyslíš-li na jejich budoucnost, jsi nepoctivým a zrádným otcem. Kdo se snažíš zabezpečit jim spíše majetek pozemský než nebeský, svěřuješ své děti spíše ďáblu než Kristu. Dvakrát se proviňuješ, dopouštíš se dvojího zločinu: Jednak nezabezpečuješ svým dětem pomoc svého Boha Otce, jednak učíš své děti milovat více majetek než Krista. Buď takovým otcem, jakým byl Tobiáš. Dávej svým potomkům užitečná a spasitelná napomenutí, jako on dával svému synu. Raď svým dětem, co on radil. „A nyní, synu, ti přikazuji: Služ Bohu v pravdě, čiň, co se jemu líbí, a svým synům přikazuj, aby byli spravedliví, dobročinní, pamatovali na Boha a v každém čase chválili jeho jméno" (Tob. 14,10).

23. Nejmilejší bratří, kteří žijete v Boží bázni, kteří jste pohrdli a udusili volání světa a váš duch se s důvěrou obrací k Bohu, dokažme svými činy upřímnou lásku k Pánu. On si jí zaslouží. Dejme Kristu pozemský oděv a dostaneme oděv nebeský. Dejme najíst a napít, abychom mohli být u nebeské hostiny s Abrahámem, Izákem a Jakubem. Abychom nežali málo, sejme co nejvíce. Pamatujme na věčnou spásu, dokud je čas, jak napomíná apoštol Pavel: „Dokud je čas, čiňme dobře všem, nejvíce však těm, kteří patří do rodiny víry. V konání dobra neumdlévejme. Budeme sklízet v ustanovený čas" (Ga 6,9,10). Uvažme, jak jednali věřící za vedení apoštolů, když jejich srdce se stkvěla ctnostmi a když víra sálala novým žárem víry. Prodávali domy a statky a dělili se s potřebnými. Položili základy tam, kde sklízeli ovoce věčného majetku. Připravili si domy tam, kde chtěli navždy bydlet. Jaký byl výsledek jejich jednání, s jakou láskou to činili čteme ve Skutcích apoštolů: „Všichni, kdo uvěřili, byli jedné mysli a jednoho srdce, nebylo mezi nimi žádného rozdílu a nikdo neříkal o ničem, co měl, že je to jeho vlastní, nýbrž všechno měli společné" (Sk 4,32).

3.4 KLEMENS ALEXANDRIJSKÝ

Významný podíl na rozvoj křesťanské literatury mají dvě školy, nazvané podle měst svého vzniku: alexandrijská a antiochijská.

Alexandrie v Egyptě a Antiochie v Syrii byly v helenistické době střediska židovské a pohanské učennosti na východě, ale též semeništěm různých filozofických směrů a názorů. Křesťané těchto měst a okolí byli nuceni na stejné rovině vypořádat se s kulturou a filozofií svého prostředí. V začátcích nemožno mluvit o školách v našem smyslu. Velcí jedinci jako ve starém Řecku (Sokrates, Plato, Aristoteles) a u křesťanů sv. Justin seskupili kolem sebe posluchače a jim předávali své poznatky a názory.

Za zakladatele takové školy v Alexandrii je považován učitel Pantaenus (kolem r. 180). Současně s ním tam působil Klemens Alexandrijský. I Origines tu působil zpočátku jako nezávislý křesťanský učitel a teprve r. 217 ho biskup pověřil vést vyučování katechumenů. Tím vlastně vznikl jakýsi církevní institut pro výchovu křesťanů pod dohledem biskupa. Po nuceném odchodu z Alexandrie zakládá Origenes novou školu v palestinské Caesarei, odkud vyšli později i velcí Kapadočané sv. Basil, sv. Řehoř Naziánský a sv. Řehoř Nysský. Kladem této školy bylo úsilí co nejvíce seznámit křesťany s Písmem. Zápornou stránkou bylo přílišné alegorizování, takže se někdy bible stávala knihou plnou tajů a exegese jejich luštěním a dala vzniknout herezím mystického rázu (monofyzitismus, monotheletismus). Opakem byla škola antiochijská. Jejím zakladatelem byl kněz Lukián ze Samosaty, který svou učitelskou činnost vykonával v Antiochii kolem r. 260. Velmi ovlivnila ve 3. stol. vzniklou školu v Edesse (Mezopotamie), kde učil i velký učitel sv. Efrém Syrský. Tato škola pracovala, opačnou metodou. Místo spekulativně idealistické, ke kontemplaci kloníci se cesty, vyznačuje se střízlivou srozumitelností, přísně podle tehdejších měřítek vědeckým charakterem a ve výkladu Písma sv. historicko-gramatickou cestou. Zápornou stránkou této školy je, že dala vznik racionalistickým herezím hlavně v christologii (arianismus, pelagianismus, nestorianismus).

K l e m e n s A l e x a n d r i j s k ý byl původem asi Atéňan. Již jako křesťan svými cestami po Itálii, Sýrii a Palestině ještě více obohatil své už velmi bohaté znalosti literatury. Usadil se v Alexandrii, kde vedle Pantaena působil jako nezávislý křesťanský učitel. Zda byl knězem, nedá se s určitostí tvrdit. Za pronásledování Septinia Severa (r. 202 či 203) byl přinucen odejít z Alexandrie do Malé Asie, kde pobýval u svého žáka Alexandra, pozdějšího jeruzalémského biskupa. Zde také před r. 215 zemřel.

Klemens Alexandrijský je považován za prvního křesťanského učence. Znal nejen Písmo a tehdy dostupnou křesťanskou literaturu, ale z více než 360 citátů možno usuzovat na jeho znalost profánní, filozofické a klasické literatury. Toto se snažil využít k tomu, aby dokázal, že předkřesťanská filozofie a základní filozofické pravdy nacházejí své vysvětlení a vyústění v křesťanství. Ve snaze uvést v soulad předkřesťanskou filozofii s křesťanstvím zašel až na nesprávnou cestu. Ve východní církvi je přes své omyly, jistě neúmyslné, mnohokrát nazýván svatým.

Z jeho čtyř zcela v původní řeči (řečtině) zachovaných spisů přinášíme

ukázku ze spisu Stromata, česky volně přeloženo Různé. Řecké slovo „stroma" znamená „koberec". V antické literatuře to znamenalo pojednání o různých otázkách bez přísného rozčlenění a pevného plánu. V tomto spise o 8 knihách se Klemens obrací především na čtenáře zajímající se o filozofii. Chce dokázat, že křesťanské poznání (gnose) je vyvrcholením každého poznání, a současně vysvětlit otázku poměru křesťanství ke světské kultuře, zvláště pak k řecké filozofii. Podle něho si řecká filozofie hodně vypůjčila z takzvané barbarské filozofie hlásané starozákonními proroky. Jiné části vyvracejí náboženské i mravní zásady falešné gnose. Jak název spisu naznačuje, nejedná se tu o dílo, které by mělo pevnou kostru. Rok vzniku spisu se udává 208—211.

3.4.1 STROMATA (RŮZNÉ) (EP 415—435)

1,20,97,1. I když mnoho lidí vleče loď, nemožno říci, že je tu mnoho příčin (vzhledem k účinu), ale mnoho lidí vytváří jednu příčinu (ne každý, ale spolu s ostatními je příčinou, že je loď vlečena). Stejně tak i filozofie napomáhá k pochopení pravdy, poněvadž hledá pravdu. Není jedinou příčinou k pochopení pravdy, ale je příčinou spolu s ostatními a napomáhá k pochopení pravdy.

99,3. Ačkoli filozofie jako taková kdysi ospravedlňovala Řeky, neospravedlňovala úplně. Jen napomáhala ke spravedlnosti (jako první a druhý schod pro toho, kdo vstupuje do horního poschodí, či jako prostý učitel ve srovnání s filozofem).

2,2,5,2. „Poznal jsem věci skryté i zjevné; naučila mne tomu moudrost, učitelka všech" (Moudr. 7,21,22). Zde máš ve stručnosti, co vyznává naše filozofie. Když je nauka Řeků doprovázena správným způsobem života (moudrostí toho, který vše učinil), přivádí k tomu, který je vládcem světa. Toho lze velmi těžko pochopit. Jako by stále odstupoval a vzdaloval se tomu, který se ho snaží pochopit.

2,2,8,4. Víra, kterou Řekové tupí a považují za pošetilou a barbarskou, je dobrovolný souhlas zbožnosti. Podle božského apoštola je „základem věcí, v které doufáme, přesvědčením o věcech, které ještě nevidíme" (Žd 11,1). Vírou se naši předkové velmi osvědčili. „Bez víry není možné zalíbit se Bohu" (Žd 11,6). Jiní zase říkali, že víra je rozumový souhlas s tím, co nevidíme, a jasný důkaz pro to, co neznáme.

9,6. Kdo tedy uvěřil Božímu Písmu a je pevně přesvědčen o jeho pravdivosti, přijímá tím Boha, který nám dal Písmo, jako důkaz, kterému nelze odporovat. Pevná víra tedy nespočívá na důkazu. „Blahoslavení, kteří neviděli a uvěřili" (J 20,29).

2,4,14,3. Věda svou povahou dokazuje. Víra však je milost. Z toho, co

nemožno dokázat, přivádí k tomu, co je základní a všeobecné, co není spojeno s hmotou, co není hmotou ani nepochází z hmoty.

15,5. Aristoteles nazývá vírou onen soud, který vyplývá z poznání a podle něhož soudíme, že to nebo ono je pravdivé. Víra tedy stojí výše než vědění a je jeho kritériem.

2,6,31,1. Od Boha je tedy takováto přeměna nevěřícího ve věřícího. Jeho víra spočívá na naději a Boží bázni. Víra je první pokyn k záchraně. Potom bázeň a naděje plynoucí z obrácení, sebeovládání, vytrvalosti a trpělivosti nás vedou k lásce a poznání.

2,23,145,3. Písmo radí uzavírat sňatek a nikdy nedovoluje odejít od manželky. To jasně stanovil zákon: „Nepropustíš manželku mimo případ smilstva" (Mt 5,32). Za cizoložství považuje nový sňatek, jestliže jeden z partnerů je ještě na živu.

146,2. „Kdo se ožení s tou, kterou muž propustil, cizoloží" (Lk 16,18); „Kdo propustí svou manželku, dopouští se vůči ní cizoložství" (Mk 10,11). To znamená: Nutí ji k cizoložství.

146,3. Je vinen, nejen kdo propustil, ale i ten, kdo ji přijal, poněvadž dává ženě příležitost hřešit. Kdyby ji totiž nepřijal, vrátí se k muži.

5,1,3,2. Poznává-li někdo Boha svou přirozenou schopností, je podle Basilida toto výjimečné poznání vírou, královstvím, něčím, co je stvořeno. Svým bytím je prý blízké svému tvůrci, nemá však ani jeho moc ani přirozenost či bytí. Basilides dále říká, že víra je nekonečnou krásou stvořené bytosti, kterou nemůže nic překonat, ale není rozumovým souhlasem duše.

5,1,6,1. Kdo je tedy tak bezbožný, že by nevěřil Bohu a žádal by na něm takové důkazy, jaké žádá na lidech? Některé otázky dále nemají smysl. Kupříkladu kdyby se někdo ptal, zda je oheň teplý či sníh bílý. Některé otázky, jak říká Aristoteles, si zasluhují pokárání: jako ona otázka, zda je třeba ctít rodiče. Některé otázky jsou trestuhodné, třeba jak dokázat, zda existuje prozřetelnost.

6,2. Je hříchem se domnívat, že všechna proroctví a spasitelské dílo Spasitele nejsou dílem prozřetelnosti. To snad se ani nemusíme pokoušet dokazovat. Dílo Boží prozřetelnosti jasně poznáváme již při pohledu na všechno, co vidíme, že je to moudře zařízeno, že to má své místo, že se to v pravý čas objevuje.

5,11,71,3. Kdybychom si tedy odmyslili všechno, co patří k hmotným skutečnostem, i to, čemu říkáme nehmotné, dostali bychom se ke Kristově vznešenosti. Odtud pak k jeho nesmírné svatosti a k poznání Všemohoucího. Poznali bychom však ne tak, co je, ale co není.

71,4. Pokud jde o Otce veškerého stvoření, nesmíme myslet na podobu, pohyb, stav, trůn, místo po pravici či levici, ač i tak se o něm píše. Co znamená z toho každá vlastnost, to nám ukazuje Písmo na patřičném místě.

71,5. První příčina tedy není na nějakém místě, ale převyšuje místo, čas, jméno i poznání. Proto také Mojžíš praví: „Ukaž mi sám sebe" (Ex 33,13).

Tím velmi jasně naznačil, že Boha nemožno dokonale poznat, ani lidskými slovy vyjádřit, ale že jej možno poznat pouze mocí, která z něho vychází.

5,12,81,6. U Boha nelze rovněž mluvit o nějakých částech. Je nedílná jednota, proto i nekonečný. Tomu nelze rozumět tak, že by byl neproniknutelný, ale že nemá žádných hmotných rozměrů, že není ohraničen, tudíž nemá tvar ani jméno.

82,1. Jestliže někdy méně vhodně ho jmenujeme a nazýváme jedním, dobrým, duchem nebo tím, kdo je, či Otcem, Bohem, Stvořitelem nebo Pánem, nevyslovujeme tím jeho vlastní jméno, ale z nedostatku lepšího vyjádření užíváme krásných jmen, aby se naše myšlení vzhledem k nějakému pomýlení mohlo opřít o tato jména.

82,2. Ne každé z těchto jednotlivých jmen totiž znamená Bůh, ale všechna současně ukazují na moc Všemohoucího. Tato jména vyslovujeme buď vzhledem k jeho vlastnostem nebo ve vztahu k němu, nic z toho však nelze považovat za Boha.

82,3. Ale ani věda nepodává uspokojující důkaz. Vychází totiž z toho, co bylo, co je známé, ne však z toho, co bylo před nestvořeným.

5,13,87,1. Nyní se jasně ukázalo, „co v dřívějších pokoleních nebylo lidem známo, ale nyní je zjeveno" (Ef 3,5).

87,2. Bůh je jeden, všemohoucí. A to zjevil správně smýšlejícím lidem přirozeným způsobem. A většina těch, kteří se nestyděli za pravdu, přijala z Boží prozřetelnosti toto dobrodiní.

5,14,133,7. Všichni jakousi vrozenou silou a bez poučování od lidí přijímají vše, co se týká Otce-Stvořitele všeho.

133,8. Neexistuje žádné pokolení rolníků a pastevců, ale ani lidí ve městech, aniž by nevěřili ve vyšší bytost.

6,9,71,2. Bylo by však směšné chtít, aby Spasitel měl takové tělo, které by musil mít k životu. Jedl, ale ne kvůli tělu udržovanému jeho svatou mocí. Ani těm, kteří s ním byli, nepřišlo na mysl o něm jinak smýšlet, jak se později někteří domnívali, že se jim zjevil. Dále nepodléhal vášním, nezmítala jím žádná chtivost, rozkoš či zármutek.

6,13,107,2. I zde v církvi je řada biskupů, kněží a jáhnů, kteří, jak se domnívám, jsou obrazem andělské slávy a dostalo se jim záchrany, o níž mluví Písma, že očekává ty, kteří jdou ve šlépějích apoštolů a žijí v dokonalé evangelijní spravedlnosti.

6,14,108,4. Když slyšíme „Víra tvá tě zachránila" (Mt 9,22), nemyslíme si, že Kristus prostě zachrání všechny věřící, i když jejich víru nedoprovázejí skutky.

108,5. Řekl to pouze těm, kteří vedli podle zákona bezúhonný život a chyběla jim pouze víra v Krista.

6,17,150,5. Bůh totiž ví všechno. Nejen to co je, ale i to, co bude a jaký každý bude, poněvadž předvídá i úmysly jednotlivců. Vše vidí a vše slyší.

156,6. Vidí do nitra duše a od věčnosti zná záměry každého jednotlivce.

Jako v divadle se Bůh dívá na každého jednotlivce a velmi pozorně ho sleduje.

156,7. Jedním pohledem prohlédne každého jednotlivce, ne ovšem všechno podle předem stanoveného plánu.

157,1. Mnohé tedy, co se teď děje a vzniká z lidského rozumu, dostalo podnět od Boha.

6,17,157,4. Z Božího podnětu vznikají myšlenky vznešených lidí. Duše je tu jakýmsi způsobem disponována a Boží vůle přechází do lidských duší a lidé se stávají Božími pomocníky.

161,3. Někdy prostřednictvím lidských myšlenek vane síla, která posiluje vůli, umožňuje poznání a člověk je ochoten hledat i jednat.

7,1,2,2. Gnostik se domnívá, že si zaslouží vážnosti vše, cokoli vyniká, co je poznatelné smysly, že je nutno ctít vládce a rodiče, co je jen duchem poznatelné a že je nutné ctít, co je původem starší, to jest začátek, který nemá začátek, je bez času a je prvotinou všeho existujícího, totiž Syna. Od něho jsme poznali vzdálenější příčinu, totiž Otce veškerenstva, princip nejstarší a ze všeho nejlepší.

7,10,55,7. Je totiž řečeno: „Tomu, kdo má, bude přidáno" (Mt 25,29). Víře bude přidáno poznání, poznání láska, lásce účast na dědictví.

56,1. To se děje, jestliže někdo přilnul ke Kristu vírou, poznáním, láskou a zároveň s ním vstoupil tam, kde Bůh je strážcem naší víry a lásky.

56,1. Proto nakonec poznání je dáno těm, kteří jsou pro to vhodní a k tomu vyvolení. K tomu je ovšem třeba přípravy, cviku, ochoty naslouchat. Takový člověk musí mít důstojné chování a uvážený přístup k tomu, co je nad spravedlnost vyplývající ze zákona.

56,3. Tato spravedlnost nás přivádí k tomu, co je dokonalé a bez konce, a poučuje nás o našem budoucím božském životě v blízkosti Boha, až budeme zbaveni veškerých trestů, kterých se nám zaslouženě dostalo za naše hříchy.

56,4. Po tomto vykoupení, až přestane očista a přestane i jakákoliv služba — pokud má takovou svatý mezi svatými —, budou odevzdány odměny a pocty.

56,5. Potom ty, kteří budou čistého srdce a budou v blízkosti Pána, očekává věčné patření na Boha.

56,6. A budou nazváni bohy a budou trůnit spolu s ostatními, kteří byli Spasitelem zařaděni mezi první.

7,10,57,3. Tedy víra, jak říkám, je celkové poznání toho, co je nutné. Poznání však je pevný a trvalý důkaz toho, čemu jsme uvěřili, co je Pánovou naukou budováno na víře, která nás vede k poznání a chápání toho, co je neměnné.

57,4. Zdá se mi, že je tu za prvé jakási záchranná proměna, která z pohanů vytváří věřící. Za druhé proměna, která od víry vede k poznání. A toto poznání vyúsťuje do lásky a z poznávajícího vytváří přítele poznaného. Takový člověk se snad již začal podobat andělům.

7,12,78,7. Spravedlnost je dvojí. Jedna spočívá na lásce, druhá na bázni.

79,1. Je tedy řečeno: „Hospodina bázeň je čistá, obstojí navždy" (Ž 18,10). Kdo tedy uvěřili a stali se spravedlivými z bázně před Hospodinem, zůstanou na věky. Bázeň ku příkladu odvrací člověka od špatného jednání.

7,17,107,3. Myslím si, že z toho, co bylo řečeno, je hned jasné, že je jen jedna pravá a původní církev, v níž jsou shromážděni podle Božího úradku spravedliví ...

107,4. Církev, která je jedna, podílí se na vlastnostech jednoho Boha. A tu se hereze snaží rozštěpit v mnoho církví.

3.5 ORIGINES

Bezesporu nejplodnějším spisovatelem křesťanského starověku je Origines. O jeho životě jsme dost podrobně zpraveni. Narodil se kolem r. 185 asi v Alexandrii. Jeho rodiče byli již křesťany. Mučednická smrt jeho otce (r. 202/203) a v důsledku toho konfiskace veškerého jmění přivedla rodinu do bídy. Origines pomáhal vyučováním živit sourozence. Vyučoval jako soukromý učitel filozofii i teologii. Příjmy z učitelské činnosti byly pravděpodobně dost velké, když si mohl dovolit r. 212 cestu do Říma, aby uviděl „prastarou římskou církev". Zde se seznámil s Hippolytem. Když r. 215 císař Caracalla vtrhl do Alexandrie a připravil tam krvavou lázeň zejména filozofům a jejich školám, odešel Origines se svými přáteli do palestinské Caesareje. Zde na přání biskupa Theoktista a jeruzalémského biskupa Alexandra kázal na křesťanských shromážděních. Kolem r. 217 jej biskup Demetrios povolal zpět do Alexandrie, aby zde učil na katechetické škole. Elementární katechetiku přenechal svému žákovi Heraklovi a sám vyučuje pokročilé filozofii a teologii. Zvláštní péči věnoval studiu Písma sv. a jeho exegesi. Na své cestě do Řecka, kde měl vyjednávat s tamními bludaři, dal se na přání svých přátel biskupů vysvětit v Caesarei na kněze. Poněvadž se ve své rigorosnosti před tím sám dobrovolně učinil eunuchem, jeho biskup Demetrios, když se dozvěděl o jeho vysvěcení, jej po jednání na dvou synodách zbavil učitelského úřadu, jeho kněžství prohlásil za neplatné, dokonce i exkomunikoval a vykázal z Alexandrie. S tímto postupem souhlasily i ostatní církevní obce s výjimkou církevních obcí v Palestině, Arábii, Fenicii a Achaji. Že neučil v církevním duchu, to mu bylo vytýkáno až později. Po svém odchodu z Alexandrie se natrvalo usadil v Caesarei a založil tu školu podobnou alexandrijské. Za císaře Decia pravděpodobně v Caesarei byl uvězněn a mučen. Zemřel r. 253/254 na následky mučení ve věku 70 let pravděpodobně v Tyru.

Origines již za svého života byl považován za nejlepšího teologa řecké církve. Žádné jméno v křesťanském starověku nebylo však tak sporné jako

jeho. Odvolávají se na něho heretici, učí se od něho pravověrní učitelé. Že Origines chtěl být pravověrným křesťanem, dokazuje i to, že bludné učení považoval za horší než mravní pochybení. Tuto jeho rozpornost možno hledat v jeho zálibě pro příliš alegorický výklad Písma i ve vlivu platonské filozofie.

Z jeho přečetných literárních prací uvádíme průřez spisu P r o t i C e l s o v i . Je to nejlepší přednicejská apologie.

Origines napsal tento spis o 8 knihách, když mu bylo více než 60 let, na prosbu svého přítele. Podnět dal k tomu platonský filozof Celsus svým spisem Pravdivé slovo. Byl to pamflet proti křesťanství, napsaný asi o 70 let dříve. Celsus prohlašuje Krista za obyčejného podvodníka a všechno mimořádné v Kristově životě za výmysl prvních Kristových přívrženců a rychlé rozšíření křesťanství přičítá strachu prostých lidí z posledního soudu a pekelného ohně. Origines vyvrací větu za větou tento Celsův spis. Klidně, důstojně s vědomím vědecké převahy, i když jeho důkazy nejsou právě nejpádnější. Pro pravdivost křesťanství se odvolává na četná uzdravení nemocných a na mravní čistotu věřících. I když se Celsův spis nezachoval, máme jeho hlavní části zachovány v tomto Originově spisu. Spis je napsán kolem r. 248.

3.5.1 CONTRA CELSUM (PROTI CELSOVI) — EP 510 — 536)

L. 1, c. 2. Kdyby někdo z řecké školy, kterou si dobře osvojil, přešel k nám, ten nejen usoudí, že je pravdou, co věříme, ale bude se snažit nauku lépe poznat a doplnit si, co nám zdánlivě chybí, a tím po způsobu řeckých škol dokáže pravdivost křesťanství.

1,3. Co se týče křesťanů, toto: Římský senát, vládci různých dob, vojáci, lidé i příbuzní těch, kteří uvěřili, vyhlásili křesťanům boj. Křesťanství by bylo přemoženo tolika nepřátelskými nástrahami, kdyby nad ně nevynikalo v síle Boží moci. Ono však zvítězilo nad celým světem, který se proti němu stavěl.

1,4. Kdyby neměli všichni podle obecného mínění zdravý názor na mravnost, nebyli by spravedlivě potrestáni ti, kdo na sebe přivolávají Boží soud. Proto není nic divného, že Bůh zasel do lidských duší to, čemu učil skrze proroky a Spasitele. Nikdo se na Božím soudu nemůže vymlouvat, protože Boží vůle je vepsána do jeho srdce.

1,9. Celsus říká, že někteří křesťané nemluví ani nechtějí, aby se mluvilo o tom, čemu věří. Prý říkají: „Neptej se, ale věř — Víra tvá tě zachrání." Prý také říkají: „Světská moudrost je špatná, pošetilost však dobrá." K tomu třeba říci: Kdyby všichni kupříkladu zanechali svých povinností, které jim život ukládá, a jen filozofovali, nebylo by pro nikoho nic snažšího než toto. Nechci se chlubit, ale v křesťanství se najde nemálo výkladů toho, čemu

věříme, výkladů prorockých obrazů a evangelijních podobenství i nesmírně mnoho jiných výkladů toho, co se předobrazně stalo či bylo ustanoveno. Jestliže je nemožné, aby to všichni znali buď proto, že jim to život nedovoluje nebo nemají patřičné schopnosti, takže jen někteří se tomu věnují, najde se lepší cesta, která by mohla mnohým pomoci než ta, kterou dal lidem Kristus? Známe mnoho těch, kteří uvěřili a kteří se zbavili špíny špatnosti, ve které se dříve brodili. Co je lepší: Nechat ty, kteří uvěřili bez hledání důvodů při víře, že hříchy budou potrestány a dobré skutky odměněny, či nechat je, aby pohrdali prostou vírou, dokud nenajdou důvody, aby mohli uvěřit? Je známo, že většina těch — až na malé výjimky —, kteří hledali víru rozumovou cestou, nedosáhli toho, čeho dosáhli ti, kteří uvěřili prostou vírou, a zůstávají takovými, jakými byli dříve.

1,11. Když všechno lidské spočívá na víře, není tedy rozumější věřit Bohu? Což ten, kdo někam pluje, kdo se žení, vychovává děti či zasévá do země semeno, nevěří, že to, co dělá, bude lepší, ač možná bude tomu opačně a někdy je opravdu tomu tak?

1,23. Oč je rozhodně lepší, aby člověk, když vidí krásně uspořádaný řád světa, místo všech těch výmyslů uctíval jednoho Stvořitele jednoho světa, který se mu zcela podrobuje a proto nemůže být dílem mnoha stvořitelů.

1,26. Copak Ježíš mohl v tolika málo letech rozsít po celém světě své slovo a nauku bez Boží moci? Na četných místech našeho světa získal pro svou nauku ne pouze několik Řeků, barbarů, moudrých i prostých, kteří až na smrt zápasili o křesťanství a nezapřeli je, což nikdo neučinil pro jinou nauku. Kdo to vše dobře zváží, uzná, že bez Boha lidé nic dobrého neudělají. Tím spíše to bude možno tvrdit o Ježíši. Bude-li kdo srovnávat dřívější mravy těch, kteří přijali Kristovu nauku, s jejich nynějšími mravy, jakým nevázanostem, bezprávím a vášním byli oddáni dříve, než podle Celsa a jemu podobných byli oklamáni a přijali nauku podle Celsa lidskému životu zhoubnou, pozná, že ti, kteří přijali Kristovu nauku, stali se lepšími, šlechetnějšími a vyrovnanějšími, takže někteří z opravdu čisté lásky a čistým srdcem uctívají Boha a zdržují se i dovolených radostí.

1,27. Kdyby někdo šel dále, uvidí, že Ježíš se odvážil i toho, co je nad lidské síly, a čeho se odvážil, toho také dosáhl. Od samého začátku nikdo nemohl zabránit, aby Ježíšova nauka se nerozšířila po celém světě: Ani vládci ani jejich vojevůdci či jim podřízení správcové ani kdokoli, abych tak řekl, z těch, kteří měli jakoukoli moc, ani ti, kteří vládli ve městech, ani vojáci ani prostí lidé. Ty všechny přemohla jeho nauka, poněvadž je Boží naukou, a té nelze odporovat.

1,68. Celsus vycítil, že se bude mluvit o velkých Ježíšových zázracích — o několika jsme mluvili —, a na oko přiznává, že jsou pravdivá uzdravení, vzkříšení z mrtvých či nasycení množství lidí několika chleby a ještě bylo sebráno mnoho drobtů. Podle jeho názoru prý to byla šikovnost apoštolů

a říká tedy: „Nuže, uvěříme, že jsi to dokázal." Hned však dodává, že totéž činí kouzelníci slibující vždy větší a větší zázraky a co činí, že se naučili od Egypťanů ... Nikdo z kejklířů však tím, co dělá, nevede k nápravě mravů, ani nevychovává užaslé diváky k Boží bázni a k úctě k Bohu, ani se nepokouší přemluvit diváky žít tak, aby byli Bohem ospravedlněni.

2,9. Židům vytýkáme, že Ježíše nepovažovali za Boha, ač o něm na mnoha místech svědčili proroci jako o tom, který má velkou moc i že je Bohem jako Bůh Otcem všech. Tvrdíme však, že jemu Otec řekl: „Učiňme člověka, aby byl našim obrazem podle naší podoby" (Gn 1,26). Tvrdíme, že Slovo učinilo vše, co mu Otec nařídil. Z mnoha míst v evangeliu je jasné, že ten, který v Ježíši říká: „Já jsem cesta, pravda a život" (J 14,6) není někdo, kdo by neměl tělo a duši. Toto jsme řekli ne proto, že bychom rozlišovali Božího Syna a Ježíše. Z Božího řízení se Boží Slovo a duše i tělo Ježíše staly jedním.

2,15. Jestliže evangelisté byli pravdomluvní, ale podle Celsa napsali bajky, nenapsali by, že Petr zapřel nebo že se Ježíšovi učedníci pohoršovali. Kdo by napsal, i kdyby to byla pravda, že se to stalo? Jestliže chtěli posluchače evangelia učit pohrdat smrtí, když jde o přiznání se ke křesťanství, s největší pravděpodobností by to bylo asi třeba lidem zamlčet.

2,16. My neříkáme, že Kristus zdánlivě trpěl, aby nebylo lží, nýbrž pravdou i jeho zmrtvýchvstání. Jestliže vstal z mrtvých, kdo skutečně zemřel, tedy skutečně vstal z mrtvých. Kdo by však zdánlivě zemřel, nevstal byl skutečně z mrtvých.

2,20. Celsus se domnívá, že se to stalo po nějakém předchozím Božím rozhodnutí, poněvadž to bylo předpověděno. My s tím nesouhlasíme. Říkáme, že prorokující nebyl příčinou toho, co se stalo — když předpověděl, co se stane —, ale že to, co se stane, stane se, i kdyby to nebylo předpověděno, a předpovídajícímu to bylo důvodem, proč to předpověděl. Předpovídající asi předem ví, že z dvou možností — stát se a nestát se — jedno se stane. Neříkáme, že by záleželo na předpovídajícím, že se něco stane či nestane asi v tom smyslu, jako kdyby řekl: Takto se to stane a ne jinak.

2,50. Smyslem zázraků Krista i jeho učedníků nebylo klamat, ale zachránit duše. Kdo by řekl, že je dílem klamu, jestliže se život denně stává lepší a špatností denně víc a více ubývá?

2,60. Podle Celsa se některým o tom, co si přáli, aby se stalo, zdálo ve snu a sen považovali za skutečnost. Věřit, že se jim to zdálo ve snu, je nerozumné, leda že by neměli zdravý rozum nebo to byli šílenci.

3,27. Ty, který víš, co je napsáno o Aristeovi i co se vypráví o Ježíši, pohleď, co každý z obou i teď učinil pro nápravu mravů a pro úctu k nejvyššímu Bohu. Mohl bys však věřit, že to, co se uvádí o Ježíšovi, se stalo bez Boha? To nelze říci o Aristeovi Prokonnesijském.

3,29. Boží církve řídící se Kristovou naukou ve srovnání s čistě lidskými shromážděními, s nimiž společně žijí, jsou „jako světla ve vesmíru" (Fp

2,15). Kdo by totiž neuznal, že ti, kteří jsou v církvi považováni za špatné, jsou daleko lepší než ti, kteří žijí jen v lidském společenství?

3,51. Kdo hřeší a zvláště kdo nemravně žijí, ty křesťané vylučují ze svého společenství. Ty, kteří se oddali hříšnému životu či jinak se nedůstojně chovají, křesťané oplakávají jako mrtvé pro Boha. Jestliže změnili své chování, přivádějí je zpět jako z mrtvýchvstalé. Přece však je přijímají nazpět váhavěji, než je přijímali na počátku. Kteří po vyznání víry klesli, těm nesvěřují žádné řízení a vedení církve.

3,62. Tedy Bůh-Slovo byl seslán, aby se stal takřka lékařem hříšníků. Celsus se ptá: „Proč nebyl poslán k těm, kteří nezhřešili? Což nehřešit je něco špatného?" Na to odpovídáme: Jestliže Celsus těmi, kteří jsou bez hříchu, rozumí ty, kteří již nehřeší, byl tedy náš Spasitel poslán i k těmto, ale ne jako lékař. Kdyby však těmi bez hříchu rozuměl ty, kteří nikdy nehřešili — Celsus nerozlišuje ve své řeči přesně oba výrazy —, odpovídáme na to, že je nemožné, aby člověk nikdy nezhřešil. Toto však říkáme s výjimkou Ježíše jako člověka, protože tento člověk nehřešil (1 P 2,22).

5,22. Nikdo nás nesmí podezřívat, že patříme k oněm takzvaným křesťanům, kteří v rozporu s naukou Písem odmítají vzkříšení z mrtvých. My neříkáme, že rozpadlé tělo znovu dostane původní podobu, jako mělo dříve, jako nedostane svou dřívější podobu rozpadlé obilné zrno. My však tvrdíme, že jako z obilného zrna vyroste klas, tak i v těle je něco, co se nerozpadá a čím tělo vstane v neporušitelnosti (1 K 15,42).

5,23. Je-li třeba to upřesnit, řekneme toto: V obecně chápané lidské přirozenosti něco převyšuje tuto přirozenost. To kdysi učinil Bůh, když povýšil člověka nad tuto lidskou přirozenost a nabídl mu účast na lepší a Bohu bližší přirozenosti a chce, aby takový zůstal, pokud zachráněný svými skutky ukáže, že takovým být chce.

6,10. Charakteristickou vlastností božství je ohlašování budoucích skutečností, což není v lidské moci. Podle výsledku by se dalo soudit, že původcem této předpovědi je Boží Duch.

6,11. Kdyby historie vyprávěla o více takových, kteří se jako Ježíš narodili jako Boží synové, nebylo by mezi nimi velkého rozdílu, protože každý z nich by se prohlašoval za Božího Syna a dovolával se svědectví těch, co v něho uvěřili. Tu by bylo na místě ono Celsovo: „I když jedni uvádějí tohoto, druzí onoho, přece všichni mluví stejně: Věř, chceš-li být zachráněn, nebo odejdi" a podobně. Ježíš však, kterého hlásají po celém světě, přišel k lidskému pokolení jako jediný Boží Syn.

6,62. Celsus tvrdí, že v Bohu není nic z toho, co víme. Jestliže tomu „z toho, co víme" rozumíme v širším významu, víme mnoho z toho, co je v něm. V něm je totiž ctnost, blaženost, božství. Kdybychom tomu „z toho, co víme" rozuměli v užším významu — protože všechno, co víme, je méně než Bůh — není absurdní připustit, že Bůh nemá nic z toho, co víme. Co je totiž v Bohu, to převyšuje všechno, co ví nejen člověk, ale i bytost vyšší než člověk.

7,17. Máme-li na mysli u Ježíše to, co učinil jako Bůh, pak tyto skutečnosti neodporují představám o Bohu. Jako člověk především vynikal více než každý člověk nejvyšší účastí na jeho Slovu a na jeho moudrosti. Jako moudrý a dokonalý učinil všechno, co bylo třeba učinit pro všechny lidi a rozumové bytosti. Není na tom nic absurdního, že zemřel jako člověk. Jeho smrt byla nejen příkladem smrti pro poslušnost k Bohu, ale byl to též počátek záhuby zla a ďábla, který si podmanil celou zemi.

7,37. Kdo ví, že Bůh je neviditelný a že jsou neviditelné i některé bytosti nadané rozumem, neřekne jako ten, který obhajoval vzkříšení: „Jak poznají Boha, když jej nelze smysly postihnout" nebo „Jak je možno poznat něco, co se vymyká smyslovému poznání?" Nejen pro dychtivé po poznání, ale i pro prosté lidi je napsáno, že „neviditelné Boží vlastnosti lze poznat od stvoření světa ze stvořených věcí" (Ř 1,20). Z toho plyne, že lidé zde na zemi mají od věcí smysly poznatelných postupovat až k tomu, co je poznatelné jen rozumem, a nezůstávat jen u toho, co je jen smysly poznatelné.

7,46. „Neviditelné Boží vlastnosti od stvoření světa", to jest ty, které možno poznat jen rozumem, „lze poznat ze stvořených věcí". Ti, kdo jdou dále, nezastaví se při hledání toho, co je neviditelné, jen u stvořených věcí ve světě, ale dostatečně jimi poučeni a po jejich pochopení dostávají se až k věčné Boží moci. Stručně řečeno: Dostávají se až k jeho božství. Pochopili, že laskavý Bůh „zjevil pravdu a to, co je o něm známo" (Ř 1,18,19) nejen těm, kteří mu náležejí, ale i těm, kteří jsou mimo pravou víru a neuctívají ho. Kdo však z těch, kteří se Boží prozřetelností dostali až k poznání takových věcí, dělají něco nehodného tohoto poznání a „potlačují pravdu svou nespravedlností" (Ř 1,18), i po tomto poznání nemohou nalézt u Boha omluvu.

8,12. Ctíme tedy Otce pravdy i Syna jako Pravdu, který má dvě přirozenosti. Na základě jedné z nich má stejné smýšlení, jednotu a tutéž vůli jako Otec, takže kdo vidí Syna, který je „odleskem jeho slávy a výraz jeho podstaty" (Žd 1,3), vidí Boha v tom, který je obrazem Boha.

4. UKÁZKY KŘESŤANSKÉ LITERATURY ČTVRTÉHO A PÁTÉHO STOLETÍ

Ediktem vydaným r. 313 v Miláně, jímž bylo právně zajištěno stejné postavení křesťanství s tehdejším pohanstvím a církev se stala uznanou právnickou osobou, byl ukončen aspoň papírově letitý tlak vnější. Pro církev to znamenalo mnoho. Prosta vnějšího tlaku mohla nyní plně rozvinout všechny své tvůrčí síly a myšlenky nejen k prospěchu svých věřících, ale i okolního světa.

Doba 4. a 5. století je dobou velikých osobností, které svými znalostmi, živou vírou, elánem a svatým životem ovlivnily nejen svou současnou dobu,

ale jejichž vliv je pociťován v církvi dodnes. Je dobou velikých koncilů (v Nicei 325, Cařihradě 381, Efezu 431, Chalcedonu 451), které ve sporech o Kristovu osobnost a tajemství nejsvětější Trojice ukázaly věřícím správnou orientaci ve věroučných otázkách a učinily tečku za těmito nekonečně se vlekoucími věroučnými spory. Do bouřlivé živelnosti křesťanského života jsou vtaženy všechny vědní teologické obory od apologie přes historii až po praktickou teologii. Je to však také doba, kdy řečtina se stává jazykem literátů východu a kdy na západě plně vytlačila latina řečtinu. Jako názorný příklad toho je dopis papeže Coelestina patriarchovi cařihradskému Nestoriovi z r. 430, v němž mu sděluje, že mu nemůže odpovědět na jeho dopis, protože napřed musí být přeložen do latiny a momentálně že prý nemá žádného tlumočníka.

4.1 SVATÝ ATHANASIUS

byl jedním z nejslavnějších alexandrijských biskupů a hlavním obhájcem Kristova božství na nicejském koncilu r. 325. Pro svou bojovnost, povahu při obraně pravověří byl pětkrát poslán do vyhnanství a strávil v něm celkem 17 let. Narodil se v Alexandrii r. 295 a již v raném věku se mu dostalo klasického vzdělání u mnichů v egyptské poušti pod vedením sv. Antonína. Na nicejském koncilu jako jáhen a sekretář biskupa měl velký podíl na koncilním usnesení proti ariánům. R. 328 se stává nástupcem alexandrijského biskupa Alexandra. První vyhnanství si vysloužil za to, že bránil přijetí ariánů zpět do církve. Byl falešně obviněn na synodě v Tyru, konané ariány, sesazen a císařem Konstantinem r. 335 poslán do vyhnanství do Trevíru. Po Konstantinově smrti r. 337 se vrátil do Alexandrie. Brzy na to jej synoda v Antiochii (r. 339) znovu sesadila a Athanasius se utekl do Říma k papeži Juliovi I. R. 346 na žádost synody v tehdejší Sardice (nyní Sofia) mu císař Konstantius povolil návrat do Alexandrie. Pod tlakem osobně přítomného císaře Konstantina ho synoda v Miláně (r. 355) znovu sesadila a on se utekl k mnichům v egyptské poušti (r. 356). Když jeho protiprávně ustanovený nástupce kappadočan Georgius zemřel r. 361 násilnou smrtí, povolal císař Julián Athanasia znovu do Alexandrie. Protože se snažil na základě usnesení synody v Alexandrii, konané za jeho předsednictví r 362 usmířit semiariány s přívrženci Nicena, byl obviněn jako „rušitel míru a nepřítel bohů" a znovu vyhnán. Z tohoto již čtvrtého exilu se mohl vrátit až po Julianově smrti r. 363. Poslední vyhnanství ho postihlo za císaře Valenta (r. 365), ale po 4 měsících na nátlak lidu se r. 366 vrátil a alexandrijské biskupství vedl až do své smrti r. 373. Jeho bohatá literární činnost byla neustále ve službě hájení církve a jejího učení proti ariánům.

Vybraná ukázka je z listu pojednávajícího o dekretech nicejského koncilu, ve kterém obhajuje koncilová usnesení. List napsal r. 350 nebo 351.

4.1.1 EPISTULA DE DECRETIS NICAENAE SYNODI — (LIST O USNESENÍCH NICEJSKÉHO KONCILU) — (EP 754 — 758)

11. Bůh tvoří. O lidech se říká totéž. Bůh je ten, který je. O lidech se také říká, že jsou, avšak své bytí mají od Boha. Tvoří tedy Bůh tak jako lidé? Nebo existuje Bůh takovým způsobem jako člověk? Nikoli. Jinak slovu „tvoří" rozumíme, když mluvíme o Bohu, jinak když mluvíme o lidech. Bůh tvoří, jestliže to co nebylo, slovem přivede k existenci a nic k tomu nepotřebuje. Lidé však tvoří z toho, co už tu je. Nejprve si však musí vyprosit a dostat schopnost od Boha, který všechno stvořil skrze své Slovo. Mimo to lidé, poněvadž nemají bytí sami ze sebe, jsou tam, kam je Bůh Slovo určil. Bůh však, který je bytím sám ze sebe a všechno má ve své moci, není na nikom závislý. Je všude přítomen svou dobrotou a mocí a vzhledem k své vlastní přirozenosti není na nikom závislý. Lidé tedy netvoří takovým způsobem jako tvoří Bůh, ani neexistují takovým způsobem jako existuje Bůh. Jinak se rodí lidé a jinak je zplozen Syn z Otce. Lidské děti jsou jakousi částí rodičů, poněvadž sama povaha těl není jednoduchá, skládá se z částí a podléhá změně. Bůh však je Otec Syna a poněvadž není složen z částí, je nerozdělen a zůstává nezměněn. Bůh je bytostí nesloženou a Otcem jednoho a jediného Syna. Proto Syn je jednorozený a jediný v Otcově lůně. Otec ukazuje pouze na toho, který je z něho: „Toto je můj milovaný Syn, jehož jsem si vyvolil" (Mt 3,17). On je Slovem Otce a jeho Otec nepodléhá změnám, ani nemůže být rozdělen. Lidské slovo se rodí z duševního stavu člověka a vzniká po částech. Ne tak u Boha.

20. Vznik Syna z Otce je jiný než u lidí. Syn je nejen podobný Otci, ale i neoddělitelný od Otcovy podstaty. On i Otec jsou jedno, jak to sám řekl. Slovo je věčně v Otci a Otec ve Slovu. Jsou k sobě v takovém vzájemném vztahu jako paprsek a světlo. Samo „Slovo" to naznačuje. Proto měl sněm toto na mysli a hezky napsal, že je „stejné podstaty". Chtěl tak vyvrátit zvrácenost heretiků a ukázat, že Slovo je jiné než slovo, které vytvářejí lidé.

22. Jestliže si tedy někteří myslí, že Bůh je složenou bytostí — jako podstata s případnostmi — nebo že se skrývá za nějakým závojem či je něco, co doplňuje jeho podstatu — zvlášť proto, jestliže Boha nazýváme Otcem, že tím neoznačujeme samu jeho podstatu, kterou nelze vidět ani postihnout, ale něco z toho, co je kolem ní — nechť obviňují koncil, který napsal, že Boží Syn má božskou přirozenost. Nechť uváží, že se dopouštějí dvojí urážky: Mluví totiž o jakémsi hmotném Bohu a Pán že není Synem svého Otce ale někoho, kdo je v blízkosti Boha. Není tedy Slovo u Otce v tom smyslu, že pravý Syn má přirozenost Otce, ale je prý sám stvořen jako jsou stvořeni tvorové a jako všechno, co pochází od Boha. Ani prý není z podstaty Otce, ale z moci Otce nejinak než my, kteří jsme nazváni Božími syny. Jestliže však je jediným pravým Božím Synem, a tím také je,

nutno říci, že Syn má božskou přirozenost. I přirovnání ke světlu a jeho paprsku je tu na místě. Svatí na koncilu usoudili, že se Slovo nemá k Bohu tak, jako oheň k slunci. Oheň se sluncem zapálí a zase zhasne. Takto by Slovo bylo dílem, které stvořil Tvůrce a které by bylo mimo svého Tvůrce. Všichni však prohlásili, že Boží Syn je odleskem. Tím chtějí naznačit jeho jednotu s Otcem, že je skutečně a nerozdělitelně z podstaty Otce.

27. Můžete slyšet i od pilného Origena, že Slovo je od věčnosti s Otcem a není jiné podstaty či přirozenosti, nýbrž, jak prohlásili na koncilu, má tutéž podstatu jako Otec. „Nechť pochopí, kdo se odvažuje tvrdit: Byla doba, kdy Syn nebyl, že tím říká i toto: Byla doba, kdy nebyla Moudrost, kdy nebylo Slovo a nebyl Život." My můžeme dokázat, že náš názor přechází z otců na otce. Vy, noví židé a Kaifášovi žáci, můžete dokázat, že naši otcové mluvili jako vy? Nemohli byste jmenovat ani jednoho z vážných a moudrých otců; Všichni krom ďábla se od vás odvracejí. Jediný ďábel se stal otcem vašeho odpadu. Vždyť koncil písemně vyznal tuto víru, a je to víra obecné církve. Tuto víru otcové obhajovali, takto to napsali a odsoudili ariánskou herezi.

30. Takový je smysl oněch koncilních výroků. Kdo chce mluvit o nezrozeném Bohu, nechť přizná — chce-li to uznat —, že Slovo skutečně není jedním ze stvořených bytostí a, jak jsem řekl, Bůh nejen není zrozený, ale je skrze vlastní Slovo Tvůrcem toho, co je zrozeno. Samo jméno Otec to naznačuje. Slovo zase je obrazem Otce a je stejné podstaty s Otcem. Jako jeho obraz je Slovo jiné než všechny stvořené bytosti. Je obrazem Otce, má jeho vlastnosti a podobu, takže kdo nazývá Otce nezrozeným a všemohoucím, poznává v nezrozeném a všemohoucím i jeho Slovo i Moudrost, kterou je Syn.

4.2 SVATÝ EFRÉM SYRSKÝ

V souvislosti s bohatou křesťanskou literaturou se rozvíjí na území tehdejšího východního římského imperia a kolem něho také národní křesťanská literatura tamních národů. Co do samostatnosti stojí teologicky na výši literatura syrská a arménská. U ostatních národů (Koptů, Etiopanů, Gruzínců a Arabů) převládají většinou překlady řeckých spisů vesměs pro praktické potřeby tamních náboženských obcí. Byly to hlavně překlady Písma sv., liturgické, církevně právní a exegeticko-homiletické spisy.

Velmi vlivným spisovatelem mimo řeckou sféru je sv Efrém Syrský.

Narodil se kolem r. 306 z křesťanských rodičů v Nisibis (nyní Nuseybin v jihovýchodním Turecku těsně na hranicích se Sýrií) v tehdejší Sýrii. Zde jako jáhen učil na katechetické škole. Tamního biskupa Jakuba měl doprovázet na koncil v Nicei. Když po smrti císaře Juliana (r. 363) jeho

nástupce Jovian uzavřel s Peršany mír a město Nisibis připadlo Peršanům, odstěhoval se sv. Efrém s části křesťanských obyvatel na římské území a usadil se v Edesse (nyní Urfa, západně od Nuseybin v jižním Turecku poblíž syrských hranic). Jako učitel proslavil tamní katechetickou školu. Ke konci svého života kolem r. 370 měl navštívit v Caesarei tamního biskupa sv. Basila. Jako rok jeho smrti se udává r. 373. Dějiny jej poctily názvem „Citera Ducha Svatého". Sv. Jan Zlatoústý jej charakterizuje slovy: „Probouzel vlažné, těšil zarmoucené, učil mládež, ukazoval kajícníkům cestu, byl mečem proti heretikům, příbytkem ctností a chrámem Ducha Svatého." Od r. 1920 je slaven jako učitel církve.

Sv. Efrém je exegetou, apologetou, kazatelem i básníkem. Zanechal po sobě mnoho prací. Většina z nich jsou výklady Písma sv., ostatní jsou řeči a dopisy. Psal jen syrsky a pravděpodobně jinou řeč neznal. Mnoho jeho prací se ztratilo a mnohé jsou zachovány v překladu arménském, arabském, gruzínském nebo řeckém.

Náš úryvek je vzat z jeho liturgické řeči na velikonoce.

4.2.1 SERMONES IN HEBDOMADAM SANCTAM — (ŘEČ O SVATÉM TÝDNU) — (EP 706—709)

4,1. Šimone, můj učedníku, ustanovil jsem tě za základ svaté církve. Před tím jsem tě nazval skálou, protože poneseš celou stavbu církve. Dohlížíš na ty, kteří mi budou na zemi stavět církev. Kdyby špatně stavěli, zastav jejich stavbu. Jsi základním pramenem, z něhož vyvěrá má nauka. Jsi hlavou mých učedníků. Tvým prostřednictvím budou napájet všechny národy. Ty máš onu oživující laskavost, kterou poskytují. Tebe jsem vyvolil, abys v tom, co jsem vybudoval, byl jakoby prvorozencem a aby ses stal dědicem mých pokladů. Dal jsem ti klíče k svému království. Hle, ustanovil jsem tě strážcem všech svých pokladů.

4,4. Náš Pán Ježíš Kristus vzal do svých rukou nejprve prostý chléb, požehnal, označil a posvětil jej ve jménu Otce i ve jménu Ducha, lámal a ve své milostivé dobrotě rozdával svým učedníkům. Chléb nazval svým živým tělem a naplnil jej sebou samým i Duchem. Se vztaženou rukou jim podal chléb, který svou pravicí posvětil, a řekl: Vezměte a jezte všichni z toho, co posvětilo mé slovo. Co jsem vám nyní dal, nepovažujte za chléb. Vezměte, jezte tento chléb a nezneuctěte jeho drobty. Co jsem nazval svým tělem, to jím opravdu je. Jediná částka z jeho drobtů má moc posvětit tisíce lidí a stačí, aby dala život všem, kteří ji požívají. Vezměte a jezte! Neváhejte věřit, že je to mé tělo. Kdo je jí s vírou, jí v něm oheň i ducha. Jestli jej někdo jí s pochybností, stává se pro něho jen pouhým chlebem. Kdo však jí s vírou chléb posvěcený v mém jménu, je-li bez hříchu, zůstává bez hříchu; jestliže je hříšníkem, je zbaven hříchu. Kdo však jej přehlíží a pohrdá jím nebo

jej uráží, je jisté, že uráží Syna, který ten chléb tak nazval a skutečně učinil svým tělem.

4,6. Když učedníci jedli nový a svatý chléb a vírou poznali, že tím požívali Kristovo tělo, začal jim Kristus objasňovat a odevzdávat celé tajemství. Vzal kalich a nalil do něho víno. Potom kalich požehnal, označil, posvětil a ohlásil, že je to jeho krev, která má být prolita. Kristus jim přikázal, aby pili, a vysvětlil jim, že je to kalich s jeho krví, kterou pili: Toto je skutečně má krev, která se prolévá za vás všechny. Vezměte a pijte z něho všichni, poněvadž v mé krvi je nová smlouva. Jak jste mne viděli, že to dělám, tak čiňte i vy na mou památku. Když budete shromážděni v mém jménu kdekoli v církevním společenství, čiňte na mou památku, co jsem já učinil. Jezte mé tělo a pijte mou krev! Je to nová i stará smlouva!

6.9. Jako je Kristus uctíván, protože má tělo, tak je kvůli tomu i urážen. Jestliže je bičováno tělo, Kristus trpí ve své lidské přirozenosti. Tělo, které je bez života a mrtvé, již necítí bičování. Božství nemůže trpět. Bůh nemůže zemřít ani opět oživnout, protože je věčným životem a je nevyzpytatelný. Kristus, jediné Boží Slovo, vzal však na sebe lidské tělo, narodil se, rostl, bylo ho vidět, jedl. Přišel kvůli lidskému pokolení a podřídil času svůj příchod po každé stránce. Přišel v božské i lidské přirozenosti, které byly hypostaticky spojeny. Přišel v lidské prirozenosti, které použil jako Bůh i jako člověk. Přišel jako moc mající a jako podřízený. Je skutečným Božím Synem, který se stal člověkem. Je jeden a nerozdělen. Ač jako Bůh nemohl trpět, měl moc trpět i netrpět. Nebylo ukřižováno jen tělo, jak se nyní tvrdí, ale jak já věřím, byl ukřižován Bohočlověk. Ten, který hlasitě zvolal, vydechl duši, který měl kopím probodený bok, je skrytý Bůh. Zvolal a zatmělo se slunce. Je jeden, nerozdělen v božství a lidství. Naše lidská přirozenost nechť děkuje duchové bytosti, že přijala tělo, a nechť vyzná, že to nejsou dva, ale jeden, že je z Otce a Marie. Kdo Krista rozděluje ve dva, nebude se s ním radovat v ráji, a kdo slučuje Otce se Synem v jedno, vylučuje se a odděluje se od církve. Božství je nerozdělitelné.

4.3 SVATÝ BASIL VELIKÝ

Novoalexandrijskou exegetickou školu proslavila a nemalou měrou i vývoj v církvi ovlivnila trojice velkých Kappadočanů. Jedním z té trojice je sv. Basil Veliký.

Pocházel z početné, zbožné, ale též bohaté rodiny v kappadocké Caesarei (nyní město Kaiseri v Anatolii ve středním Turecku). Narodil se kolem r. 330. Vedle matky největší zásluhu na jeho duchovním růstu má jeho babička Makrina. Sv. Basil se o ní později vyjádřil: „Nikdy nezapomenu, jak slova a příklad této ctihodné ženy zapůsobily na mou ještě křehkou duši." Jeho otec byl právníkem a Basil ho měl v tom následovat. Přípravou

na to bylo důkladné vzdělání na vysokých školách v palestinské Caesarei, Cařihradě a Athénách (zde studoval i císař Julian). Na studiích v Athénách se seznámil se sv. Řehořem Naziánským a jejich přátelství bylo trvalé. Po pětiletém pobytu v Athénách se vrátil do Caesaree (kolem r. 356) a učil rétorice. Pán jej však volal k jinému poslání. Rozhodl se pro samotu. Aby poznal ducha mnišství, navštívil kláštery v Egyptě, Palestině a v Mezopotamii. Brzy nato sám žil se stejně smýšlejícími (mezi nimi i jeho matka a sestra Makrina) v klášterní samotě poblíž tehdejší Neocaesaree v Pontu (dnes turecké město Niskar v Anatolii asi 90 km od Tokatu směrem k Černému moři). Zde ho navštívil jeho přítel sv. Řehoř Naziánský a spolu s ním vypracoval řeholní pravidla dodnes platná pro mnišský život v Orientě (basiliáni). Kolem r. 364 je vysvěcen na kněze a stává se rádcem svého světitele biskupa caesarijského Eusebia. Šest let na to se stává biskupem-metropolitou v Caesarei a pod jeho pravomoc spadaly i diecéze v Pontu (celá severní část nynějšího Turecka). Jako metropolita úspěšně odstraňoval nepořádky v kléru (simonie), stavěl ústavy pro trpící a na věroučném poli vedl jako obránce nicejských rozhodnutí boj proti arianismu. O jeho silné povaze svědčí i výrok císaře Valenta: „Tak rozhodně jako Basil se mnou ještě žádný biskup nemluvil." Velký světec je i velkou osobností. Zemřel v necelých 50 letech 1. 1. 379. Příčinou smrti byla vyčerpanost. Pro svou učenost, neoblomný postoj při hájení víry, ale též při potírání církevních nešvarů ho již jeho současníci nazývali Velikým.

Z jeho četných prací uvádíme průřez spisu **O Duchu Svatém.** Tato práce je zaměřena proti frakci semiariánů tzv. pneumatomachoi kteří v průběhu ariánského zápasu popírali nejen Kristovo božství, ale v důsledku toho i božství Ducha Svatého. Jedná v něm o božství Ducha Svatého. Toto téma bylo do té doby nejméně osvětleno a probojováno. Sv. Basil poukazuje na to, že vedle doxologie „Skrze Syna v Duchu Svatém" je i jím při bohoslužbě používaná doxologie „Sláva Bohu Otci spolu se Synem a Duchem Svatým" plně odůvodněna Písmem i tradicí, protože Duch Svatý je téže božské podstaty jako Otec a Syn. Spis věnoval r. 375 biskupovi v Ikoniu.

4.3.1 DE SPIRITU SANCTO — (O DUCHU SVATÉM) — (EP 943—954)

C. 8, n. 211. Když nás Kristus poučoval o Otci, věděl, že musí používat vlastních mocných slov. „Chci, buď čist" (Mt 8,3); „Zmlkni, upokoj se" (Mk 4,39); „Já pak vám říkám" (Mt 5,22); „Zlý duchu a němý, já ti přikazuji" (Mk 9,25) a podobně. Z těch slov máme totiž poznat, že je naším Pánem a Stvořitelem a prostřednictvím jich máme poznat Otce našeho Pána a Stvořitele. Tak pravá nauka všude dokazuje, že Otec, i když tvoří

skrze Syna, nemá omezenou tvůrčí moc nebo že Synova tvůrčí moc není nedokonalá, nýbrž že je ve všem jednota vůle. A tak ono „skrze něho" ukazuje na hlavní příčinu, neoslabuje však příčinu účinkující.

9,22. Duch dává každému jedinci celou milost v dostatečné míře, pokud je schopen ji přijmout.

23. Kdo byli očištěni od každé špíny, osvěcuje svou přítomností a působí, že oni žijí duchovně. Tělesa jasně ozářená dopadajícím světelným paprskem září sama a vyzařují se sebe světlo. Stejně i duše, které mají Ducha Svatého. Osvíceny Duchem stávají se duchovními a vyzařují milost i pro druhé. Odtud pramení věrnost k Bohu. Takové duše jsou podobné Bohu, a to nejvyšší, čeho možno dosáhnout: stávají se jakoby Bohem.

12,28. Ať nikoho neuvádí v omyl, že Apoštol při křtu často vynechává jméno Otce a Svatého Ducha, ani ať si nikdo nemyslí, že proto na jménech nezáleží. Pavel říká: „Kdo jste byli pokřtěni v Krista, také jste Krista oblékli (Ga 3,27); Kdo jste byli pokřtěni v Krista, byli jste pokřtěni v jeho smrt (Ř 6,3)". Tím, že jmenuje Krista, vyznává celou Trojici. Tím, že Bůh pomazává, pomazává i Syn a tímto pomazáním je Duch. Jestliže je pro toho, kdo křtí nebezpečné oddělovat Ducha od Otce a Syna, a jestliže pro toho, který je křtěn, není takový křest nic platný, jak by mohlo být bezpečné pro nás, kdybychom oddělovali Ducha od Otce a Syna? Jako věříme v Otce, Syna i Svatého Ducha, tak jsme také pokřtěni ve jménu Otce i Syna i Svatého Ducha.

15,35. Náš Bůh a Spasitel se stará o člověka tím, že ho povolává zpět k sobě po pádu a odcizení zaviněného neposlušností. Proto Kristův tělesný příchod, proto příklady uvedené v evangeliu, utrpení, kříž, pohřeb a zmrtvýchvstání. Když tedy zachráněný člověk napodobuje Krista, stává se znovu tím původním adoptivním dítětem.

15,35. To tedy znamená ono nové narození z vody a Ducha, protože smrt končí ve vodě a Duch nám dává pravý život. Trojím ponořením a trojím vzýváním se dokonává veliké tajemství křtu. Tím je zobrazena smrt. Předáváním božské nauky se pak osvěcuje duch těch, kdo jsou křtěni. Jestliže tudíž z vody plyne nějaká milost, není to z povahy vody, ale z přítomnosti Ducha.

15,36. Skrze Ducha Svatého je znovu obnovena cesta do ráje, cesta do nebeského království. Skrze Ducha Svatého jsme znovu přijati za syny, můžeme Boha nazývat svým Otcem, můžeme být účastni na Kristově milosti, nazývat se dětmi světla, mít účast na věčné slávě, zkrátka můžeme dosáhnout plného požehnání v tomto i budoucím životě. Je nám přislíbeno tolik dober a jako by se již teď zrcadlila v milosti.

16,38. Při stvoření andělů mysli na první příčinu všeho, co existuje: na Otce, na Syna jako spolutvůrce a na Ducha jako dovršitele. Vůlí Otce začínají existovat všichni sloužící duchové, činností Syna se objevují a přítomností Ducha je dovršeno jejich bytí. Andělská dokonalost je vlastně

svatost a setrvání v ní. Nikdo si nemyslí, že tvrdím, že jsou tři samostatné přirozenosti nebo že činnost Syna je nedokonalá. Všechno, co je, má svůj jeden původ skrze Syna a dokonaný v Duchu. Bez přítomnosti Ducha by nebyla ani dokonalá tvůrčí moc Otce, který všechno ve všech působí, ani by nebyla dokonalá tvůrčí činnost Syna. Otec by nepotřeboval Syna, protože tvoří pouhou svou vůlí. A přece chce tvořit skrze Syna. Ani Syn by nepotřeboval pomoc, protože to činí jako Otec, ale i Syn to chce učinit skrze Ducha.

16,38. Ani nebeské mocnosti nejsou samy od sebe svaté, jinak by se nelišily od Svatého Ducha, ale od Ducha mají míru svatosti, kterou se mezi sebou liší. Bez rozpáleného železa se znamení nevypálí. Železo je něco jiného a oheň je něco jiného. Tak je tomu též u nebeských bytostí. Jejich podstatou je — chceš-li se tak vyjádřit — duch v podobě mlhy či nehmotný oheň. Je totiž psáno: „Z vichrů si činíš své posly, z ohnivých plamenů sluhy" (Ž 10,34). Proto mají své místo, stávají se viditelnými a kdo jsou toho hodni, zjevují se v lidské podobě. Svatost, která ovšem nepatří k jejich podstatě, účastí Ducha je přivádí k dokonalosti. Protože mají svobodnou vůli, chrání svou důstojnost tím, že jsou stále dobří a nikdy se nevzdálí od toho, který je skutečně dobrý.

17,43. Domnívají-li se někteří, že v pořadí patří poslední místo pouze Duchu, nechť vědí, že o Duchu se mluví v souvislosti se Synem stejně, jako se mluví o Synu v souvislosti s Otcem. Jméno Otce i Syna i Svatého Ducha je totiž vyslovováno současně. Jako se tedy má Syn k Otci, tak Duch k Synu v pořadí uváděném ve křtu. Jestliže je Duch spojován se Synem a Syn s Otcem, plyne z toho, že Duch je spojen i s Otcem. Když jsou jména uváděna v jedné a téže řadě, jaký má tedy smysl považovat Svatého Ducha za rovného (Otci i Synu) a současně mluvit o jeho podřazenosti?

18,45. Když se klaníme Bohu z Boha, jednak vyznáváme, že má tutéž podstatu (s Otcem), jednak setrváváme na víře v jednoho Boha. Když mluvíme o Bohu Otci a Jednorozeném Bohu, nevyznáváme tím teologii mnoha bohů, nýbrž že v Otci i v jednorozeném Synu je, abych tak řekl, jedna forma jednoho neměnného božství. Syn je v Otci, Otec v Synu. Poněvadž Syn je jako Otec a Otec jako Syn, jsou tedy jedno. A tak podle vlastností osob je jeden (Otec) a jeden (Syn). Podle společné přirozenosti jsou oba jedno. Proč tedy, když jsou jeden a jeden, nejsou to dva bozi? Protože král a jeho obraz také nejsou dva králové. Ani moc ani sláva nejsou rozděleny. Jako je vláda a moc nad námi jedna, tak z naší strany je jeden chvalozpěv, neboť čest vzdávaná obrazu přechází na toho, koho obraz představuje. Co je zde obrazem, to je tam svou přirozeností Syn.

18,47. Cesta k poznání Boha vede od jednoho Ducha skrze jednoho Syna k jednomu Otci. A zase naopak dobrota nabytá zrozením, svatost vyplývající z přirozenosti a královská důstojnost přechází z Otce skrze Jednorozeného na Ducha. Toto vyznáváme v božských osobách a svatá nauka o jednom Bohu se tím nerozpadá.

27,66. Nauku a příkazy uchovávané v církvi jednak známe ze sepsané nauky, jednak z apoštolské tradice, kterou jsme poznali až při slavení eucharistického tajemství. Obojí má stejný význam pro zbožnost. Kdo aspoň trochu poznal církevní předpisy, ten nebude proti tomu nic namítat. Kdybychom odmítali nepsané tradice jako málo věrohodné, zapomněli bychom, že tím škodíme i evangeliu. Ano, samo Boží slovo bychom změnili v pouhá slova. Kdo ze svatých nám zanechal písemně slova proseb nad eucharistickým chlebem a nad kalichem? Nespokojujeme se totiž pouze tím, co připomenul apoštol nebo evangelium, ale přidáváme a dodáváme při tajemstvích další stejně důležitá slova a ta bereme z nepsané nauky. Žehnáme křestní vodu, olej a ještě samotného křtěnce. Kde je to napsáno? Což to není z tradice, o které se veřejně nemluví a která je tajně předávána? A které napsané slovo předepsalo mazání olejem či trojí ponoření člověka? Odkud to známe? A co při křtu? Z kterého Písma je odříkání se satana a jeho andělů? Copak to nemáme z neuveřejněné a v tajnosti uchovávané nauky, kterou naši otcové střežili v naprosté tichosti dobře poučeni, že to, co je z tajemství vznešené, nutno uchovávat v tichosti? Tímto způsobem apoštolové a Otcové, kteří na začátku předepsali církevní obřady, chránili v tajnosti a tichosti posvátná tajemství. Konečně tajemství je to, co se jen tak zbůhdarma nevynáší na veřejnost.

4.4 SVATÝ ŘEHOŘ NYSSKÝ

Druhým velkým Kappadočanem je sv. Řehoř Nysský narozený kolem r. 335. Stejně jako jeho starší bratr sv. Basil Veliký začínal jako učitel rétoriky. Pod vlivem přítele obou bratří sv. Řehoře Nazianského uchýlil se do kláštera v Pontu, založeného svým bratrem. Basil ho proti jeho vůli ustanovil r. 371. biskupem v nevýznamném městečku kappadockém. Sv. Řehoř Nysský byl spekulativním typem a hospodářským věcem příliš nerozuměl. To a ariánství, s nimiž se musil duchovně utkat, mělo za následek, že v r. 376 svolaná synoda do Nyssy ho obvinila z rozplýtvávání církevního jmění a sesadila ho. Po dvou letech (r. 378) po smrti císaře Valenta se vrátil zpět jako biskup. Rok na to ho synoda v Antiochii pověřila vizitací křesťanských obcí v Pontu. Na Cařihradském koncilu (r. 381) patřil k nejlepším obhájcům pravověří právě pro své dogmatické vědomosti. Zde měl řeč nad rakví zemřelého předsedy koncilu biskupa antiochijského Meletia. Byl povahy uzavřené, hluboce spekulativní. Jako filozof a teolog si získal velké zásluhy o prohloubení křesťanské nauky. Jako řečník byl velmi ceněn i na císařském dvoře, jak dosvědčuje i to, že měl řeč nad rakví manželky císaře Theodosia I. (r. 386) a jejich dcery Pulcherie. Poslední zprávy o něm jsou z jeho pobytu na cařihradké synodě r. 394.

Z jeho bohaté literární činnosti uvádíme úryvek z dogmatického spisu

P r o t i E u n o m i o v i . Je to jeho nejobsáhlejší dílo o 12 knihách z doby carihradského koncilu (r. 381). V něm vyvrací dva spisy, totiž Apologii a Výklad víry, radikálního mluvčího ariánů biskupa Eunomia, který tvrdil, že Boží Syn musí být bytostí stvořenou, poněvadž se narodil. Sv. Řehoř stejně jako jeho bratr Basil v stejnojmenném spise obhajuje božskou přirozenost Syna i Svatého Ducha.

4.4.1 CONTRA EUNOMIUM - (PROTI EUNOMIOVI) — (EP 1040 — 1051)

L.1. Otec je bez začátku, je nezrozený a je vždy Otcem. Spolu s Otcem myslíme na jeho jednorozeného Syna, který je zrozen z Otce a je věčně s Otcem. Skrze něho (Syna) a s ním — aby snad nevzniklo nějaké nedorozumění — myslíme hned na Ducha Svatého. Ten nebyl později než Syn, co se týče existence, jako Jednorozený nebyl nikdy bez Ducha. Duch Svatý je z Boha, jako je z Boha jednorozeného Světlo, a skrze toto pravé Světlo osvěcuje. Mezi ním, Otcem a Synem není časový odstup, ani nemá jinou přirozenost než Otec nebo Syn.

V Boží církvi není a nevznikne taková nauka, která by učila, že by jednoduchý a nesložený (Bůh) byl nejen mnohotvárný a proměnlivý, ale i složen z protichůdných vlastností. Nauka pravdivě a jednoduše představuje Boha jaký je. Boha nemožno vystihnout jménem, nemožno si ho představit, nemožno ho postihnout jakýmkoli jiným uvažováním. On zůstává zdaleka nepochopitelným nejen pro lidské, ale i andělské a jiné chápání. Nemožno ho vystihnout slovy, je daleko vznešenější, než co vyjadřují slova.

3. Kdyby někdo žádal vysvětlení Boží podstaty jako nějaký popis či výklad, nebudeme zapírat, že nejsme tak moudří. Jen tolik doznáváme, že to, co je nekonečné svou přirozeností, nelze vyjádřit nějakými slovy.

4. Ať tedy nejprve dokáže, že církev zbytečně uvěřila, že jednorozený Syn je skutečným Synem, ne adoptovaným od tak zvaného otce, že je podle přirozenosti zrozeným z toho, který je, aniž by se přirozeností lišil od toho, který ho zplodil. Ať mi nikdo neříká, že je výmyslem to, co vyznáváme. Pro to, co říkáme, jako důkaz postačí, že máme tradici, jakési dědictví zděděné od apoštolů, které se k nám dostalo prostřednictvím svatých.

5. Víme, že božská přirozenost je vždy jedna, táž a vždy stejná. Tělo jako takové však je to, co rozum a smysly poznávají. Tělo spojeno s božstvím nezůstává již při svých omezených vlastnostech, nýbrž stává se silnějším a lepším. Možno však uvažovat odděleně o vlastnostech těla a vlastnostech božství, pokud máme na mysli každou vlastnost zvlášť. Ku příkladu se řekne: Slovo bylo před věky, tělem se stalo v poslední době. Která podoba je při utrpení políčkována a která bude věčně oslavována? To je jasné i bez vysvětlení, že bit je služebník, ve kterém je Pán, a poct se dostane Pánu, v němž je služebník. Spojením a sloučením obojího se stává oběma společné:

Pán přijímá krvavé rány služebníka a oslavený služebník poctu Pána. Proto se kříž nazývá Pánovou slávou.

7. Bohem inspirované Písmo, jak je božský apoštol nazývá, je Písmem Ducha Svatého. Písmo chce pomáhat lidem, „Všechno Písmo od Boha vdechnuté je užitečné" (2 Tm 3,16).

8. Slovo Písma svatého ukazuje jednu známku pravého božství a o té se dověděl Mojžíš, když slyšel hlas z nebe: „Jsem, který jsem" (Ex 3,14). Domníváme se, že musíme věřit pouze tomu božství jako pravému, které je svou existencí věčné a nekonečné. Je vždy totéž, ani nepřibývá, ani neubývá.

12. Řekli jsme — a teď mluvím jako učitel — že božskou přirozenost poznáváme rozumovou úvahou nejasně a velmi nepatrně. Přece však při naší nedokonalosti jmény, která zbožně vyslovujeme, sbíráme při svých skromných možnostech dostačující povědomost o božství. Tato jména nemají jednotlivý význam, nýbrž jedna vyjadřují to, co v Bohu je, druhá, co v něm není. Kupříkladu říkáme-li, že je spravedlivý a neporušitelný, ukazujeme tím, že ve spravedlivém je spravedlnost a v neporušitelném že není porušení.

13. Zvídavá lidská mysl hledá, co je možno nalézt rozumovou cestou. Snaží se dotknout nedostupné a vznešené bytosti. A ač má velmi bystrý pohled, nevidí jasně, co nelze vidět, a protože je tak vzdálena, nemůže postihnout hledanou podobu. Nemůže spatřit božství takové, jaké je a o kterém uvažuje, ale z poznání toho, co je v něm a co není, poznává, co je vůbec možno poznat. Z toho, co v Bohu není a co o něm vírou víme, dostáváme se k tomu, co je.

Co Bůh je ve své podstatě, to nepoznáme ze slov. Všemožně se varujeme, abychom o Bohu nepřinášeli nějaké nemístné názory. Proto jsme uvedli mnoho rozmanitých přívlastků podle rozdílnosti názorů. Apoštol říká: „Jeho věčnou moc a božství lze vidět ze stvoření světa" (Ř 1,20). Proto veškeré tvorstvo a zvláště podle Písma nebeská krása, kterou skutečně vidíme, ukazuje na moudrost Toto, který to stvořil.

Tudíž to, co tu je, ukazuje, že je to dílem moci toho, který to učinil. Slova, kterými se jednotlivé věci přesně a jasně označují, jsou však dílem rozumové schopnosti člověka. Avšak sama rozumová schopnost i nadání jsou Božím dílem.

4.5 SVATÝ CYRIL JERUZALÉMSKÝ

Z jeruzalémských biskupů 4. a počátku 5. století je jako spisovatel znám jen sv. Cyril Jeruzalémský. Místo jeho narození není známo. Vzdělání se mu dostalo pravděpodobně v Jeruzalémě. V r. 334/335 byl vysvěcen jeruzalémským biskupem na jáhna a o 10 let později na kněze. V té době mu bylo svěřeno vyučování čekatelů na křest. V r. 351 byl ariánsky smýšlejícím caesarijským biskupem Acaciem vysvěcen na biskupa v Jeruza-

lémě. Brzy se však dostal se svým světitelem do sporu. Podnět ke sporu zavdalo usnesení nicejského koncilu, které přiznávalo jeruzalémskému biskupu přední postavení před biskupem caesarijským (Can. 7: „podle zvyku a staré tradice biskup v Aelii (Caesarea) má zaujímat čestné místo až po biskupu metropole (Jeruzalém)), které výhradně patří tato důstojnost."). Sv. Cyril hájil usnesení nicejského koncilu. Přívrženci arianismu byl sesazen a poslán do vyhnanství. Za císaře Juliana se vrátil, ale za císaře Valenta byl znovu poslán do vyhnanství. Vrátil se z exilu až po 11 letech. R. 381 se účastnil cařihradského koncilu. Jako datum jeho smrti se udává rok 386.

Jako spisovatel se proslavil svými K a t e c h e z e m i, které napsal, když jako kněz připravoval čekatele na křest v jeruzalémském kostele Božího hrobu. Pro poznání tehdejšího způsobu vyučování náboženství mají nesmírnou cenu. Všechny katecheze (s úvodní katechezí je jich 24) vznikly v l. 347—348. V prvních 18 katechezích (v postní době) se obrací ke kandidátům křtu, v posledních pěti k pokřtěným (o velikonocích). V úvodní katechezi jedná o velikosti milosti, které se dostane pokřtěným. Pět prvních katechezí pojednává o hříchu, pokání a víře. V dalších až do 18. katecheze vysvětluje křestní symbol. V posledních 5 katechezích pojednává o svátostech (křest, biřmování, Eucharistie a o bohoslužbě věřících).

4.5.1 C A T E C H E S E S - (K A T E C H E Z E) — (E P 8 0 7 — 8 5 3)

Tyto katecheze pro uchazeče o křest dej číst těm, kteří přistupují ke křtu a věřícím, kteří byli již pokřtěni. Nedávej je katechumenům ani jiným, kteří nejsou křesťany. Jinak budeš skládat účty. Uděláš-li opis, před tváří Pána uveď to hned na začátku.

1,3. Při vojenských odvodech se ptají na věk a zdraví nastávajících vojáků. I Pán se ptá na úmysl uchazečů. Shledá-li skryté pokrytectví, nepřipustí člověka, protože není vhodný pro opravdovou službu vojáka. Jestliže shledá, že je jí hoden, rád dává milost. Svaté nedává psům. Kde však vidí dobrý úmysl, tam dává spásu přinášející obdivuhodnou pečeť, před kterou se chvějí démoni a kterou poznávají andělé. Pero či ostěp potřebují člověka, který by s tím dovedl zacházet. I milost potřebuje věřících.

1,4. Bůh dává milost. Na tobě je, abys ji přijal a chránil. Nepohrdej darovanou milostí, ale přijmi ji a úzkostlivě chraň.

1,5. Vyčisti svou nádobu, abys dostal milost v hojnější míře. Odpuštění hříchů se dostává všem stejnou mírou, účast Ducha svatého se však dostává úměrně k víře jednotlivce. Snažíš-li se málo, málo dostaneš; snažíš-li se hodně, je i odměna hojná.

2,19. Laskavý Pán rychle odpouští, pomalu však trestá. Nikdo tedy neztrácej naději na svou spásu. Přední z apoštolů Petr zapřel před nepatrnou

služebnicí třikrát Pána, ale hořce zaplakal nad tím, co učinil. To že zaplakal, ukazuje na upřímnou lítost, a proto nejen mu bylo odpuštěno zapření, ale podržel si i apoštolskou důstojnost.

3,10. Kdo není pokřtěn, není spasen krom mučedníků, kteří i bez křestní vody dostávají království.

3,12. Se svými hříchy sestupuješ do vody a milost, o kterou prosíme, poznamenává tvou duši a nedovolí, aby tě pohltil strašlivý drak. Mrtvý jsi sestoupil, oživlý a ospravedlněn vystupuješ.

3,14. Jsi-li upřímně zbožný, sestupuje na tebe Duch Svatý a hlas nebeského Otce k tobě volá ne „tento je můj Syn" (Mt 3,17), ale „tento se stal mým synem". Pouze Božímu Synu platí, „je", poněvadž je vždy Božím Synem. Tobě však „nyní se stal", poněvadž nejsi Božím Synem svou přirozeností, nýbrž synem se stáváš adopcí.

4,4. Předně nechť je ve vaší duši o Bohu pevně zakotveno toto: Bůh je jeden, jediný, nezrozený, bez začátku, neměnný, stále týž, ne změnitelný. Nikdo ho nezrodil, nemá nástupce. Jeho život nezačal v čase, ani nikdy nekončí. Je dobrý a spravedlivý. Až někdy uslyšíš heretika tvrdit, že je rozdíl mezi spravedlivým a dobrým Bohem, vzpomeň si hned na to a poznáš, že je to heretický jed. Tedy je jeden jediný Bůh, Stvořitel duše i těla. Jeden je Stvořitel nebe i země, Stvořitel andělů i archandělů, Stvořitel mnoha věcí, Otec jednoho jediného, věčného jednorozeného Syna našeho Pána Ježíše Krista, skrze něhož učinil vše viditelné a neviditelné.

4,5. Tento Otec našeho Pána Ježíše Krista není omezen na nějaké místo, ani není menší než nebesa. Zná budoucnost a je mocnější než všichni. Všechno ví a jedná, jak chce. Není řízen během událostí, náhodou ani osudem. Nevzniká. Ve všem je dokonalý a má všechny ctnosti v stejné míře. Nezmenšuje se ani nezvětšuje, ale vždy je stále stejný. Hříšníkům připravil trest, spravedlivým odměnu.

4,7. Věř i v Božího Syna, jednoho a jediného, našeho Pána Ježíše Krista, Boha zrozeného z Boha. On je Život ze Života, Světlo ze Světla, ve všem podobný tomu, který ho zplodil. Nepřijal své bytí v čase. Je dřív než všechny věky, je od věčnosti. Otec ho zplodil nepochopitelným způsobem. Je stejně moudrý a spravedlivý jako Otec. Od věčnosti sedí po pravici Otce.

4,9. Věř, že tento jednorozený Boží Syn kvůli našim hříchům sestoupil z nebe na zem, přijal lidskou přirozenost, stejnou jako máme my, a narodil se ze svaté Panny a Ducha Svatého. Nebyl jen zdánlivým, ale opravdovým člověkem. Ani neprošel Pannou jako nějakým tunelem, ale skutečně přijal z ní tělo, skutečně jedl jako my a skutečně pil jako my. Kdyby totiž vtělení bylo jen přeludem, přeludem by byla i záchrana. Kristus měl v sobě dvojí přirozenost: Byl člověk, jak ho bylo vidět, a byl Bůh, jak ho nebylo vidět. Jako člověk skutečně jedl jako my. Měl totiž stejné pocity jako my. Ale jako Bůh nasytil pěti chleby pět tisíc lidí.

4,11. Sestoupil do podsvětí, aby vykoupil spravedlivé. Řekni mi: Chtěl bys, aby jen živí obdrželi milost, i když většina toho není hodna, a aby ti, kdo od času Adama po dlouhé věky byli jakoby ve vězení, nebyli osvobozeni? Prorok Izaiáš to o něm velmi zřetelně řekl. Nechceš, aby král přišel osvobodit svého herolda?

4,35. Dobře se seznam s dvaceti dvěma knihami Písma. Apokryfů si nevšímej. Pečlivě promýšlej pouze ty knihy, které v církvi veřejně čteme. Apoštolové a staří biskupové, kteří byli v církvi představenými, byli mnohem moudřejší a zbožnější než ty, a ti nám ty knihy předali. Jsou to: Starý zákon: 5 knih Mojžíšových — Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium — Jozue syn Numův, kniha Soudců a Rut. Knihy historické 4 — knihy Králů ve dvou svazcích, 2 knihy Paralipomenon v jednom svazku, 2 knihy Ezdráš v jednom svazku, Ester — 5 knih básnických: Job, Žalmy, Přísloví, Ecclesiastes, Velepíseň — 5 knih prorockých: jedna kniha 12 proroků, Izaiáš, Jeremiáš s Baruchem, Nářky s Listem, Ezechiel, Daniel. Nový Zákon: 4 evangelia, Skutky, 7 katolických — Jakubův, Petrův, Janův, Židům — 14 Pavlových listů.

5,10. Víra jako pojem je jedna, má však dvě stránky. Jedna stránka víry je dogmatická a znamená niterný souhlas s nějakou věcí. Je prospěšná duši, jak říká Pán: „Kdo slyší mé slovo a věří tomu, který mě poslal, má život věčný a nepodléhá soudu" (J 5,24).

5,11. Druhá stránka víry: Je to jakási milost darovaná Kristem. „Jednomu se totiž uděluje skrze Ducha řeč moudrosti, jinému řeč poznání podle téhož Ducha, někomu zase víra v témž Duchu, někomu dar uzdravování" (1 K 12,8n). Tedy tato víra darovaná milostí Ducha není pouze vírou dogmatickou, nýbrž také způsobí, že uděláme něco, co je nad lidské síly. Kdo totiž má tuto víru a řekne této hoře: Přenes se tam!, přenese se (Mt 17,20). Když toto někdo řekne s opravdovou vírou, že se to stane, a nepochybuje o tom ve svém srdci, tehdy dostává milost.

6,2. O Bohu neříkáme tolik, kolik je třeba (jedině On to ví), ale kolik je člověk schopen pochopit a kolik může naše slabost snést. Nevysvětlujeme, co je Bůh, ale protože toho o něm s přesností mnoho nevíme, pokorně vyznáváme, že ho neznáme dokonale. I vyznání naší nevědomosti je velkým poznáním Boha.

6,6. Někdo namítne: Co tedy? Není napsáno, že „andělé maličkých stále patří na tvář mého nebeského Otce" (Mt 18,10)? Avšak andělé vidí Boha, ne jak je, ale jak ho sami mohou vidět. Sám Ježíš totiž praví: „Ne, že by někdo Otce viděl; jen ten, kdo je od Boha, viděl Otce" (J 6,46). Tedy andělé vidí Boha jen tak, jak ho sami mohou vidět. I archandělé jen tak, jak mohou. Trůny a Panstva více než ti první, méně však než by bylo hodno. Mohou pouze vidět, nakolik je to vhodné, se Synem i Ducha Svatého.

7,5. Bůh je tedy v širším slova smyslu Otcem všech. Avšak je skutečným přirozeným Otcem jednoho jediného Syna, našeho Pána Ježíše Krista.

Otcem se nestal v čase, ale od věčnosti byl Otcem Jednorozeného. Ne že byl před tím bezdětný a pak později, když změnil svůj úmysl, se stal Otcem, ale má otcovskou důstojnost dříve než něco bylo, dříve než bylo všechno to, co možno vnímat smysly, před věky a sice před všemi věky.

10,19. Milovaní, je mnoho pravdivých svědectví o Kristu. Svědčí o něm svaté dřevo kříže, které až do dneška možno u nás vidět, i ti, kteří přijali víru a naplnili již téměř celý svět.

11,10. Otec zplodil Syna ne tak jako u lidí rodí myšlenka slovo. Myšlenka v nás zůstává, avšak slovo pronesené a rozlétnuvší se do vzduchu zaniká. My víme, že Kristus, zrozené Slovo, není slovem jen proneseným, ale Slovem v Bohu zůstávajícím a živým. Ne slovem ústy proneseným a rozplynuvším se ve vzduchu, nýbrž je to Slovo věčné, nevyslovitelné, zrozené z podstaty Otce.

11,18. Otec zplodil Syna a zůstal Otcem. Nezměnil se. Zplodil moudrost, ale sám nepřestal být moudrým. Zplodil sílu a sebe neoslabil. Zplodil Boha a sám nebyl zbaven božství. Nic neztratil, ani se nezměnil, ani se nezmenšil, ani zplozenému nic nechybí. Dokonalý je ten, kdo zplodil. Dokonalý je i ten, který byl zplozen. Bůh zplodil, Bůh byl zplozen. Bůh všech zapsal jako svého Otce Boha.

12,1. Nehodí se klanět se pouhému člověku ani není správné mluvit O Bohu a nemluvit přitom také o jeho lidské přirozenosti. Kdyby Kristus Bůh — a tím také je — nepřijal lidskou přirozenost, nebyli bychom zachráněni. Uctívejme ho jako Boha a věřme, že se stal člověkem. Rovněž není ku prospěchu mluvit o něm jen jako o pouhém člověku, který není také Bohem. Stejně tak nepřináší spásu, jestliže se nebere vážně vedle božství i lidství. Vyznejme přítomnost Krále a Lékaře. Král Ježíš chce léčit a proto se stal člověkem, aby mohl léčit, co bylo nemocné.

12,14. Když zkušenost dokázala naši slabost, přijal Pán to, co člověk potřeboval. Protože člověk to chtěl slyšet od člověka jemu podobného, přijal Spasitel — aby se lidé snáze poučili — stejnou lidskou přirozenost. Pán přijal z nás to, co je nám podobné, aby tak zachránil člověka. Přijal to, co je podobno nám, aby člověku dal větší milost a aby hříšná lidská přirozenost měla účast na Bohu.

13,2. Nediv se, že byl vykoupen celý svět. Kristus totiž nebyl pouhým člověkem, ale jednorozeným Božím Synem, který zemřel za svět. A hřích jednoho člověka, Adama, přinesl celému světu smrt. Jestliže vinou jednoho smrt opanovala svět, proč v daleko větší míře by spravedlností jednoho neměl vládnout život? A jestliže tehdy prostřednictvím dřeva stromu, z něhož jedli, byli vyhnáni z ráje, copak tím spíše nyní prostřednictvím dřeva, na kterém zemřel Ježíš, nebudou moci věřící vejít do ráje? Jestliže první člověk stvořený ze země přinesl smrt pro všechny, nemohl ten, který stvořil člověka, přinést věčný život, když sám je životem? Horlivý Finees tím, že zahubil špatného člověka, utišil Boží hněv. Ježíš nezahubil jiného, ale sám sebe vydal jako výkupné. Copak neutiší Boží hněv vůči člověku?

13,6. Kristus nezemřel z přinucení, ani nebyl zabit jako oběť proti své vůli, ale zemřel dobrovolně. Slyš, co praví! „Mám moc svůj život dát a mám moc jen opět přijmout" (J 10,18). Chci to dovolit nepřátelům. Kdybych nechtěl, nestalo by se to. Přišel tedy trpět z vlastního rozhodnutí. Měl radost, že může vykonat dobrý skutek. Těšil se na vítězný věnec. Radoval se ze záchrany lidí. Nestyděl se za kříž. Zachránil celý svět. Ten, kdo trpěl, nebyl pouhý člověk, ale Bůh, který se stal člověkem a bojoval trpělivý zápas.

13,33. To podstoupil Spasitel, když „smířil krví na kříži i co je na zemi i co je na nebi" (Ko 1,20). Svými hříchy jsme se stali nepřáteli Boha, a Bůh rozhodl, aby hříšník zemřel. Bylo tedy třeba zvolit ze dvou možností jednu. Buď aby pravdomluvný Bůh všechny zahubil nebo aby jako milosrdný vzal zpět svou hrozbu. Pohleď však na boží moudrost! Zachoval svou hrozbu i projevil své milosrdenství. Kristus vzal hříchy na kříž, abychom my jeho smrtí zemřeli hříchům a žili spravedlnosti. Ten, kdo za nás zemřel, nebyl někdo nepatrný, nebyl viditelnou ovcí, nebyl pouhým člověkem, nebyl jen andělem, ale vtěleným Bohem. Špatnost hříšníků nebyla tak velká. Mnohem větší byla spravedlnost toho, který kvůli nám zemřel. Nezhřešili jsme tolik, o kolik spravedlivější byl ten, který dal za nás svůj život. On zemřel, kdy chtěl, a opět ožil, kdy chtěl. Chceš vědět, zda nedal svůj život z přinucení nebo nechtěně odevzdal svého ducha? Zvolal k Otci: „Otče, do tvých rukou odevzdávám svého ducha" (Lk 23,46).

15,11. Poněvadž pravý Kristus přijde po druhé a na tento druhý příchod budou čekat lidé prostí a hlavně věřící z obřízky, využije nepřítel této příležitosti a přivede jakéhosi mága, který se velmi dobře vyzná v kouzlech a zaříkáváních. Ten se zmocní římského imperia a bude o sobě podvodně prohlašovat, že je Kristus. Tím, že se bude prohlašovat za Krista, oklame Židy očekávající Pomazaného a pohany svede svým kejklířstvím.

15,12. Především bude předstírat jako nějaký učený mudrc laskavost, skromnost a lidumilnost. Znameními a podvodnými zázraky oklame Židy jako očekávaný Kristus. Později se bude vyznačovat krutostí, takže předčí všechny nespravedlivé a hříšníky, co byli před ním. Bude toužit po krvi, bude krutý, nebude mít slitování, bude se chovat potměšile vůči všem, zvlášť pak vůči křesťanům. Jeho řádění bude trvat tři roky a šest měsíců. Při druhém příchodu jednorozeného Božího Syna — našeho Pána a Spasitele Ježíše, opravdového Krista — bude zničen. Kristus zahubí antikrista dechem svých úst a vydá ho pekelnému ohni.

16,19. Až si někdy usedneš a zamyslíš se nad čistotou či svobodným stavem, jsi ve škole Ducha Svatého. Což neutekla často dívka, která už stála u manželského pokoje? To ji poučoval o panenství Duch Svatý. Což často majitel paláců neopovrhl bohatstvím a hodnostmi? Nepoučoval jej Duch Svatý? Což často mladý muž, který spatřil krásnou dívku, nezavřel oči, aby ji neviděl a aby unikl pokušení? Ptáš se, proč se to stalo? Duch Svatý poučil

duši toho mladého muže. Ve světě je tolik touhy po bohatství a křesťané volí dobrovolnou chudobu. Proč? Duch Svatý je k tomu vyzval.

16,24. Otec dává Synu a Syn sděluje Duchu Svatému. Sám Ježíš praví: „Všechno je mi dáno od mého Otce" (Mt 11,27). O Duchu Svatém říká: „Jakmile přijde on, Duch pravdy, . . . oslaví mě, neboť vám bude zvěstovat, co přijme ode mne" (J 16,13n). Otec skrze Syna s Duchem Svatým všechno udílí. Otec nedává něco jiného než Syn či Duch Svatý. Je totiž jedna spása, jedna moc, jedna víra. Jeden Bůh Otec; jeden Pán, jeho jednorozený Syn; jeden Duch Svatý Utěšitel. Postačí vědět toto: Neptej se zbytečně, co je to přirozenost či podstata. Kdyby to bylo napsáno, mluvili bychom o tom. Ale co není napsáno, o tom se neodvažujeme mluvit. Pro naši spásu postačí vědět, že je Otec i Syn i Duch Svatý.

17,14. Voda omývá zvenku, Duch Svatý i niterně omývá duši a nepoškozuje ji. Co se divíš? Uvedu příklad zcela běžný, který každý snadno pochopí: Rozpálí-li oheň železo, stane se celé ohněm; studené se stane horkým, černé zazáří. Jestliže hmota, kterou je oheň, vnikne do hmoty železa a toto způsobí, proč se divíš, že Duch Svatý vniká i do nejskrytějších koutů duše?

18,1. Kořenem vší dobročinnosti je naděje na zmrtvýchvstání. Očekávání odměny přímo nutí duši, aby jednala dobře. Každý je ochoten podstoupit jakékoliv obtíže, jestliže vidí, že za tu námahu ho čeká odměna. Bez slíbené odměny duše i tělo brzy ochabnou. Kdo věří, že tělo bude vzkříšeno, chrání svůj šat a neposkvrňuje je smilněním. Kdo nevěří ve zmrtvýchvstání, oddává se smilstvu a zachází s vlastním tělem jako s cizím. Je tedy velikým příkazem a naukou svaté obecné církve věřit ve vzkříšení z mrtvých. Je to velký a velmi nutný příkaz, proti kterému se sice mnozí stavějí, ale je potvrzený Pravdou.

18,18. Toto tělo bude vzkříšeno. Nezůstane nemohoucím, jakým je. Bude vzkříšeno. Jako železo při styku s ohněm změní se v oheň, změní se i tělo v nesmrtelné. Lépe to ví Pán, který vstal z mrtvých. Tedy toto tělo vstane z mrtvých, ale nezůstane jen při tom, nýbrž bude věčně žít. K životu nepotřebuje už jídlo ani schodů, po kterých by se mohlo vystupovat. Stane se duchovým, tak podivuhodným, že to nemůžeme vystihnout. „Tehdy se budou stkvít spravedliví jako slunce a měsíc, jako jasná obloha" (Mt 13,43; Da 12,3). Bůh, který předvídá, že lidé tomu nebudou chtít věřit, dal nepatrným broučkům schopnost vysílat v létě z těla světelné paprsky, abychom na jejich příkladu uvěřili tomu, co očekáváme. Ten, kdo dává část, může dát všechno. Kdo způsobil, aby brouček svítil, daleko spíše způsobí, aby spravedlivý zazářil světlem.

18,19. Budeme tedy vzkříšeni a budeme mít všichni těla věčně trvající, ne však všichni stejná? Spravedlivý dostane tělo hodné nebes, aby mohl po zásluze přebývat s anděly. Hříšník dostane rovněž věčně trvající tělo, které však bude trestáno nikdy nepřestávajícím věčným ohněm. Bůh odmě-

ňuje spravedlivě. Nic jsme totiž neudělali bez účasti těla: Zle jsme mluvili svými ústy, modlili jsme se ústy, smilnili jsme tělem, očisťovali jsme se tělem, rukou jsme loupili, rukou jsme dávali almužnu a podobně. Protože tedy ke všemu tělo sloužilo, zúčastní se také na všem, co se stane.

18,23. Církev se nazývá obecnou, protože je na celém světě od jednoho konce ke druhému; protože podává celou víru neporušeně a stále se snaží, aby člověk poznal to, čemu učí víra o viditelných i neviditelných věcech, o tom, co je na nebi i co je na zemi. Je obecnou také proto, že všechny lidi vybízí správně uctívat Boha, vládnoucí i podřízené, moudré i prosté. Je obecnou, protože léčí každý druh hříchu a protože v ní možno dosáhnout každé ctnosti, ať se jmenuje jakkoli. Dokazuje to skutky, slovem i rozmanitými duchovními dary.

18,26. Kdybys někdy putoval po městech, neptej se jednoduše, kde je chrám Páně. I bezbožné sekty a hereze se pokoušejí nazývat svá doupata chrámy Páně. Ani prostě, kde je kostel, ale kde je katolický kostel. Toto jméno totiž jedině náleží svaté matce nás všech.

19,7. Chléb a víno určené k eucharistii před svatým vzýváním uctívané Trojice bylo prostým chlebem a obyčejným vínem. Po vzývání se však chléb stává Kristovým tělem a víno Kristovou Krví. Tytéž obyčejné potraviny určené k poctě satana, se stávají vyzýváním démonů nečisté, hříšné.

21,1. Kdo jste vystoupili z vody posvátných pramenů, byli jste pomazáni olejem. Je to obraz toho, kterým byl pomazán Kristus, to je Ducha Svatého.

21,3. Jako eucharistický chléb po vzývání Ducha Svatého není už prostým chlebem ale Kristovým tělem, tak i tento svatý olej není po vzývání obyčejným olejem, i kdyby jej někdo chtěl za takový považovat, ale darem Krista a Ducha Svatého. Tím se totiž stal v přítomnosti božství. Jím se maže tvé čelo a ostatní smyslové orgány. Tělo je sice pomazáno viditelným olejem, ale oživujícím Duchem Svatým se posvěcuje duše.

22,1. Samo sdělení blaženého Pavla (1 K 11,23) dostatečně nás poučilo o Božích tajemstvích. A vy jste byli uznáni za hodné mít při nich účast na Kristově těle a krvi. Pavel totiž řekl: „V té noci, kdy byl zrazen" a tak dále. Když po těchto slovech ještě řekl o chlebu „To je mé tělo", kdo se o tom odváží pochybovat? A když potvrdil slova „Toto je má krev", kdo bude ještě pochybovat a tvrdit, že to není Kristova krev?

22,2. Když tehdy v Káni Galilejské proměnil vodu ve víno, jež je podobné krvi, nezaslouží si podobně naší víry, jestliže víno proměnil v krev? Byl pozván na svatbu a učinil tam tak úžasný zázrak. My bychom tedy neměli uznat, že synům Ženicha poskytne daleko lepší pokrm, své Tělo a svou Krev?

22,3. A tak s plným přesvědčením přijímáme Tělo a Krev Krista. V podobě chleba je ti dáváno Tělo a v podobě vína je ti dávána Krev. Tím, že jsi přijal Tělo a Krev Krista, ses stal účastným na Těle a Krvi Kristově. Tak se stáváme nositeli Krista a jeho tělo a krev přešly do našich údů. Podle blaženého Petra jsme se stali „Účastnými na božské přirozenosti" (2 P 1,4).

22,6. Nemysli tedy už na obyčejný chléb a víno. Podle slov Pána se stávají Tělem a Krví Krista. I když cítíš, že je to pravda, víra nechť tě ještě v tom přesvědčení utvrdí. Neposuzuj to podle chuti, věř bez pochybování a buď ujištěn, že jsou ti dávány darem Kristovo Tělo a Krev.

22,7. „Pomazal jsi mou hlavu olejem" (Ž 22,5). Olejem pomazal tvou hlavu na čele, dostal jsi pečeť od Boha, posvěcení od Boha a máš se stát obrazem pečeti.

22,9. Takto jsi poučen a plně přesvědčen, že chléb není chlebem, ale že je to Kristovo Tělo, a víno že není vínem, i když chuť k tomu svádí, ale že je to Kristova Krev. Dávno o tom řekl v žalmu David: „Chléb posiluje srdce člověka, olejem rozjasňuje tvář" (Ž 103,15). Posiluj své srdce tímto jakoby duchovním chlebem a rozjasni tvář své duše!

23,6. Potom (při oběti) máme na mysli nebe, zemi, moře, slunce, měsíc, hvězdy a všechno tvorstvo rozumem obdařené i to bez rozumu, viditelné i neviditelné, anděly, archanděly, mocnosti, panstva, knížectva, trůny, cheruby s mnoha tvářemi, síly volající s Davidem „Velebte se mnou Pána!" (Ž 33,4). Vzpomínáme i na serafy, které viděl v Duchu Svatém Izaiáš, jak stojí kolem trůnu.

23,7. Když se tak posvětíme těmito duchovními chvalozpěvy, prosíme dobrotivého Boha, aby seslal na předložené dary Ducha Svatého, aby chléb učinil Kristovým Tělem a víno Kristovou Krví. Čeho se totiž dotkne Duch Svatý, to je jistě posvěceno a proměněno.

23,8. Když je dokonána duchovní oběť, nekrvavá bohoslužba, prosíme při této smírné oběti Boha o pokoj ve všech církvích, aby panoval ve světě řád, prosíme za vládce, vojáky a druhy, za slabé, za znavené těžkou prací. Zkrátka modlíme se všichni za všechny, kteří potřebují naši pomoc, a přinášíme tuto oběť.

23,9. Potom vzpomínáme i zesnulých. Především patriarchů, proroků, apoštolů, mučedníků, aby Bůh na jejich modlitby a přímluvy přijal naši prosbu. Potom vzpomínáme i na zesnulé svaté otce, biskupy, prostě na všechny, kteří mezi námi zemřeli, v důvěře, že velmi prospěje duším, za které prosíme, tato svatá a úžasná oběť.

23,10. Chci vás přesvědčit příkladem. Vím totiž, že mnozí říkají: Co pomůže duši, ať už odešla z tohoto světa se hříchy nebo bez hříchů, když se na ni vzpomíná při oběti? Neodpustil by král trest těm, kteří jej urazili a byli za to posláni do vyhnanství, kdyby mu za ně jejich blízcí přinesli skvostné dary? Stejně je to s námi, kteří prosíme Boha za zemřelé, i když to byli hříšníci. My sice nepřinášíme skvostné dary, ale obětujeme Krista zabitého za naše hříchy a prosíme laskavého Boha, aby se smiloval nad nimi i nad námi.

4.6 SVATÝ EPIPHANIUS

Ostrov Kypr, kde apoštol Pavel na své první cestě s Barnabášem a evangelistou Markem zaseli semeno Kristovy nauky, dal církvi spisovatele sv. Epiphania.

Narozen kolem r. 310 v malé obci u Eleutheropolis (dnes ves Beth Džibrin 90 km jihozápadně od Jeruzaléma) pobýval nějaký čas mezi egyptskými mnichy. Po svém návratu založil poblíž Eleutheropole klášter a byl v něm 30 let představeným. Pro jeho učenost, zbožnost a životní bezúhonnost ho kyperští biskupové r. 376 zvolili biskupem v tehdejší Konstantii (dříve Salamis, dnes jen trosky uprostřed východního pobřežního ostrova) a tím i metropolitou celého ostrova. Celý svůj život zasvětil zápasu o pravověří, mnohdy až neopodstatněnému. Kupříkladu r. 394 odejel do Jeruzaléma, kde tak ostře kázal proti přívržencům Origena (toho považoval za otce všech herezí), až mu to tamní biskup zakázal. Když r. 399 vyhnal alexandrijský patriarcha Theofil origenovsky smýšlející mnichy z nitrijské pouště a části z nich, kteří odešli do Cařihradu, se ujal sv. Jan Zlatoústý, vystoupil Epiphanius i proti tomuto světci. Když však poznal, že ho využili k tomu, aby odstranili sv. Jana Zlatoústého, vrátil se domů na Kypr. Na cestě r. 403 zemřel. Epiphanius byl velmi vzdělaný. Podle sv. Jeronýma znal řecky, syrsky, hebrejsky, koptsky a něco latinsky. Vzdělání však neodpovídala myšlenková hloubka. Jeho spisy neobsahují původní myšlenky, jsou však pokladnicí pro poznání křesťanského života. Oproti Kappadočanům a jiným spekulativním teologům zastával tehdejší tradicionalismus. Kde se teologická spekulace odkláněla od jím zastávané tradice, neviděl v tom lidské pochybení, které se při hledání a bádání může přihodit, nýbrž kacířství, herezi. Co však se mu zdálo, že je v souladu s jím zastávanou tradicí, tomu lehce uvěřil. Tyto nedostatky vyvažovala však svatost jeho života. On byl snad jediným pravověrným biskupem, který byl uchráněn ariánských útoků.

Připojený úryvek je z jeho spisu Panarion uváděného i pod jménem Hereze. Panarion znamená jakousi lékárničku. Spis má tedy poskytnout lék proti herezím. Byl napsán mezi r. 374—377 a uvádí na 80 herezí někdy v doslovném znění některých dnes ztracených pramenů. Je proto pro církevní historii velmi cenný. K herezím počítá i pohanské filozofické školy a židovské sekty. Pramenem mu byli Ireneus a Hippolyt. Na konci spisu je souhrn křesťanského učení.

4.6.1 PANARION (ADVERSUS HAERESES PANARIUM) — (EP 1090—1112)

Haer. 8, c. 5. Boží zákon daný Židům přikázal znát a uctívat pouze jediného Boha. Bylo jim naznačeno, že je jeden Bůh v Trojici, a věřili tomu jejich nejlepší lidé, to je proroci a svatí.

8,6. Kánon Starého zákona: 1. Genesis, 2. Exodus, 3. Leviticus, 4. Numeri, 5. Deuteronomium, 6. Josue, 7. kniha Soudců, 8. Ruth, 9. Job, 10. Žalmy, 11. Kniha Šalamounových přísloví, 12. Ecclesiastes (Kazatel), 13. Velepíseň, 14.—17. Kniha králů IV., 18.—19. Paralipomenon II., 20. Proroci XII., 21. Izaiáš, 22. Jeremiáš, jeho Pláč, jeho Listy a Baruch, 23. Ezechiel, 24. Daniel, 25.—26. Ezdráš II, 27. Ester, Tobiáš, Judit. Dále dvě knihy, které oni považují za pochybné: Kniha Moudrosti Sicharovce a Šalomouna a ještě jiné zvané apokryfy.

27,6. V Římě byli prvními apoštoly a biskupy Petr a Pavel. Pak Linus, Klétus, pak Klement současník Petra a Pavla, kterého připomíná Pavel v listě Římanům (správně: Filipanům). Nikdo se nediv, že před ním jiní přijali od apoštolů biskupskou službu, ač byl současníkem Petra a Pavla, protože žil v době apoštolů. Pořadí římských biskupů je toto: Petr a Pavel, Linus, Kletus, Klement, Evarist, Alexander, Xistus, Telesforus, Hyginus, Pius, Anicetus, kterého jsem krátce před tím uvedl v seznamu biskupů.

33,9. Co už Mojžíš napsal, nenapsal bez Boží vůle, ale na podnět Ducha Svatého dal lidu Zákon. A že je to Boží zákon, je jasné. Bůh vždy jednak rozhoduje o tom, co se stane, jednak o tom, co poslouží jako předobraz, jednak zjevuje budoucí dobra. Když pak přišel náš Pán Ježíš Kristus, ukázal, že se to v evangeliu splnilo.

51,30. V Káni Galilejské byla svatba, na kterou byl (Ježíš) pozván a kde proměnil vodu ve víno. Učinil tak z dvojího důvodu: Jednak, aby prchavou světskou radost spoutal zdrženlivostí a počestností a pak — to zobrazuje víno — uklidnil radostí i milostí; jednak chtěl umlčet ty, kteří byli proti němu, a ukázat jim, že on sám je Bůh s Otcem a jeho Svatým Duchem.

59,2. Kdo ztratil panictví, nemůže je znovu tělesně získat, poněvadž příroda je nevrací. Stejně je tak i s tím, kdo po křtu velmi zhřešil. Avšak kdo ztratil panictví, může zdrženlivostí nabýt určitého stupně cti. Stejně tak i ten, kdo se po křtu dopustil těžšího hříchu, může být vyléčen.

59,4. Věc se má vskutku tak, že po Kristově příchodu na svět nejsou přijímáni pro službu svatého Božího kněžství ti, kdo po prvním manželství, když jim manželka zemřela, oženili se po druhé, protože kněžství je nadmíru vznešené. To svatá Boží církev pečlivě zachovává. Ke službě jáhna, kněze, biskupa nebo podjáhna zvláště tam, kde jsou církevní předpisy úzkostlivě zachovávány, nepřipouští muže, který dosud žije s manželkou

a vychovává děti, nýbrž jen toho, kdo se vůbec neoženil nebo je vdovcem.

U lidu pro jeho slabost možno trpět, aby ti, kdo nemohou zůstat při první manželce, se po smrti ženy znovu oženili. Kdo zůstal jen při první manželce, zaslouží si větší chvály a cti ode všech v církvi shromážděných. Nesmí mít dvě manželky současně, dokud ještě žije jeho první manželka. S druhou se může zákonitě oženit až po smrti první.

61,6. Všechna Boží slova není třeba vysvětlovat alegoricky, protože mají svůj vlastní smysl. Abychom poznali sílu myšlenky, je třeba je důkladně promyslit. Je třeba užít i tradice. Není možné všechno získat z Božího Písma. Proto svatí apoštolové něco nám předali Písmem, něco ústním podáním.

62,4. Duch je vždy s Otcem i Synem. Není bratrem Otce, není zrozen, není stvořen, není bratrem Syna, není potomkem Otce. Z Otce vychází a přijímá od Syna, patří k Otci i Synu, je téže podstaty, má totéž božství, je z Otce i Syna, je s Otcem i Synem. Vždy existuje jako Duch Svatý, Duch Boží, Duch slávy, Duch Kristův, Duch Otce. „Duch Otce mluví ve vás" (Mt 10,20); „Duch můj stanul mezi vámi" (Ag 2,6). Třetí v pořadí, rovný božstvím, rovný Otci i Synu, v Trojici je nimi spojen, je pečetí víry.

64,35. Nevstává znovu ten, kdo nepadl, nýbrž ten, kdo padl a znovu vstal. To platí i o zmrtvýchvstání. Do hrobu se ukládá ne to, co neumírá, ale co zemřelo. Umírá tělo, duše je nesmrtelná.

65,5. Boží slovo jasně naznačuje, že andělé nebyli stvořeni ani až po hvězdách, ani před nebem a zemí. Slovo jasně říká, že před nebem a zemí nebylo žádné tvorstvo, že „na počátku Bůh stvořil nebe a zemi" (Gn 1,1). To byl začátek tvorstva a před tím nebylo žádné.

69,26. Zeptáš se mne: Chtěl či nechtěl Otec zplodit Syna? Hašteřivý člověče, nejsem jako ty, abych si něco takového myslel o Bohu. Kdyby chtěl zplodit Syna proti své vůli, zplodil by jej nechtěně. Kdyby jej napřed chtěl zplodit, byla by tu vůle dříve než Syn a byla by tu časová vzdálenost mezi Synem a Otcovou vůlí. V Bohu však neexistuje čas, aby se pro něco rozhodl, ani vůle rozhodnout se. Tedy, ne že by chtěl či nechtěl zplodit Syna, nýbrž zplodil jej tou přirozeností, která je víc než vůle.

69,52. Bůh Slovo-Stvořitel, nemající začátku — který stvořil spolu s Otcem a jeho Svatým Duchem člověka, nesmrtelný, neposkvrněný — jakýmsi nevyslovitelným tajemstvím své moudrosti dobrovolně se stal člověkem a z nesmírné lásky k lidem dokonale vzal na sebe všechno, co sám stvořil. Stalo se to ne z přinucení, ale ochotně. V těle, které vzal na sebe, chtěl odsoudit hřích, na kříži zrušit kletbu, v hrobě odstranit porušitelnost, a když přišel ve svém božství s duší do podsvětí, zlomil osten smrti a zrušil s podsvětím uzavřenou smlouvu.

69,62. Božství totiž chtělo dokonat vše, co bylo třeba dokonat v tajemství utrpení: s duší sestoupit do podsvětí a vysvobodit odtud zemřelé, to je patriarchy.

70,5. Nutno zavrhnout názor těch, kteří říkají, že tělo je obrazem Boha.

Jak by bylo možné, aby viditelné bylo podobné neviditelnému? Bylo by možné, aby tělo bylo podobné tomu, co nemá tělo? To, co možno poznat hmatem, mohlo by být podobno tomu, co nelze poznat smysly?

70,7. Boha není možno vidět. Zvlášť člověku je to nemožné. Není možné, aby viditelné vidělo to, co je neviditelné. Avšak neviditelný Bůh z lásky k lidem a ze své moci učinil, co bylo nemožné. Svou mocí způsobil, že neviditelné se stalo viditelným, a co člověk poznával jako neviditelné a nekonečné, přiblížil lidskému poznání tak, aby to člověk mohl pochopit. V Božím Písmu si nic neodporuje; neshledáme, že by jeden text odporoval druhému.

73,34. (Antiochijští) vyznávají, že Otec i Duch Svatý jsou téže podstaty, tři osoby, jedna přirozenost, jedno božství. Je to pravá víra, víra pradávna, víra protoků, evangelijní i apoštolská. Tu vyznali naši otcové a biskupové na koncilu v Nicei, za velikého a přeblaženého císaře Konstantina.

75,4. Všem rozumně uvažujícím lidem je známo, že je naprosto pošetilé tvrdit, že biskup a kněz si jsou rovni. Jak by to bylo možné? Je tu ustanovení, které rodí církvi otce. Církev, poněvadž nemůže rodit otce, rodí koupelí znovuzrození děti, ne však otce a učitele. Jak by bylo možné, aby někdo světil kněze, když nemá moc vzkládat na něho ruce, nebo tvrdit, že kněz je roven biskupovi?

75,8. Co by mohlo být užitečnější než vzpomínat na zemřelé? Co může být lepší a krásnější, než když žijící věří, že mrtví žijí, že nezanikli, ale že jsou a žijí u Pána? Proč by velmi vznešené nařízení mluvilo o tom, co mohou očekávat ti, kteří se modlí za bratry putující k nebi? Modlitba za ně pomáhá, i když všichni nevymazali své viny. A protože často vědomě či nevědomě ve svém životě chybujeme, je modlitba projevem šlechetnosti. Vzpomínáme totiž na spravedlivé i hříšníky. Na hříšníky proto, že potřebují Božího slitování. Vzpomínáme na spravedlivé otce a patriarchy, proroky a apoštoly, evangelisty, mučedníky, vyznavače, biskupy, poustevníky a na celé shromáždění. Pána Ježíše Krista pro úctu k němu neřadíme k lidem. Tomu vzdáváme povinnou úctu, protože nemůžeme s Pánem srovnávat žádného člověka, i kdyby byl spravedlivější než tisíce jiných lidí.

77,29. Nemáme dva Kristy ani dva Boží Syny jako krále, ale Boha a člověka v jedné osobě. Ne jako by Kristus bydlel v člověku, ale On celý se stal člověkem ... „Slovo se stalo tělem" (J 1,14). Neřekl: Tělo se stalo Slovem. Tedy Slovo napřed přišlo z nebe, z matky svaté Panny vzalo své tělo a celou lidskou přirozenost v sebe dokonale přetvořilo.

78,6. Kdo, kdy se odvážil vyslovit jméno svaté Marie a nepřidal k tomu ještě „Panna"? Z těchto přívlastků poznáváme její ctnosti. Jméno „Panna" pro svatou Marii se nezmění. Její svatost totiž byla neposkvrněna.

79,3. Ač je v církvi řád jáhenek, přece nikdo se nepokouší pověřit je kněžskou či podobnou službou. Jáhenku pověřujeme tím, co je pro ženu důstojné buď při křtu nebo aby ošetřovala nemocnou v jejích bolestech, aby jen jáhenka obnažovala ženské tělo a neviděli je muži konající liturgii.

4.7 SVATÝ JAN ZLATOÚSTÝ

Z antiochijské školy nejslavnějším je sv. Jan Zlatoústý (Chrysostomus)

Žádnému ze starokřesťanských spisovatelů není věnováno tolik životopisů a chvalořečí jako právě jemu. Nejstarší a nejlepší jeho životopis ve formě dialogu pochází od biskupa Palladia z Hellenopolis (město v dřívější Bithynii, nyní v severozápadní části Turecka u Černého moře). Byl napsán r. 415.

Sv. Jan Zlatoústý se narodil r. 354 v Antiochii z bohatých rodičů. Prvního vzdělání se mu dostalo u představeného kláštera v Antiochii Diodora. Hluboce nábožensky založená povaha táhla ho do samoty. Do svého povolání do Antiochie žil v mnišském společenství. Časté posty mu přivodily žaludeční potíže, které ho provázely po celý život. Právě nemoc ho přinutila vrátit se do Antiochie. Zde biskup Meletius ho r. 381 vysvětil na jáhna. O pět let později ho biskup Flavian vysvětil na kněze a pověřil kazatelskou službou v hlavním antiochijském kostele. Zde působil celých 11 let jako Bohem omilostněný kazatel. Když v Cařihradě zemřel patriarcha Nektarius, byl r. 397 na příkaz císaře Arkadia Istí odvezen do Cařihradu, přes své zdráhání 26. 2. 398 vysvěcen na biskupa a ustanoven cařihradským patriarchou. Hodnost mu neubrala na jeho kazatelské ani charitativní činnosti. I zde žil tak prostě jako dříve ve službě potřebným a nemocným. Atmosféra intrik a zákeřnosti v císařské residenci i v samotném kléru a příliš demokratická, přímá, nekompromisní povaha, sesazení několika moci a slávychtivých biskupů na synodě v Efezu nedala dlouho čekat na konflikt. Příležitost jeho odpůrcům bylo přijetí mnichů vyhnaných z nitrijské pouště v Egyptě. V r. 401 ho skupina ctižádostivých duchovních shromážděných na tak zvané synodě u Dubu poblíž Chalcedonu pohnala k zodpovídání. Poněvadž synoda nebyla právoplatně svolána, sv. Jan Zlatoústý odmítl se dostavit. Proto na žádost těchto duchovních ho císař poslal do vyhnanství (r. 403). Zemětřesení, které postihlo i císařský palác hned následujícího dne tak polekalo císařovnu Eudoxii, že se na její příkaz musil metropolita vrátit. Druhý exil zavinilo o 2 měsíce později kázání na svátek Stětí sv. Jana. Císařovna se cítila tímto kázáním dotčena a toho využili světcovi nepřátelé. Po nezdařeném atentátu, který byl na něho spáchán na Bílou sobotu 16. 4. 404 obvinili ho z rušení pokoje. Císař dekretem z 9. 6. 404 poslal ho znovu do vyhnanství. Prvním místem jeho nuceného pobytu byl Kukusus v Armenii. Poněvadž zde měl stálé spojení se svými přáteli, měl být o 3 roky později převezen do vzdálenějšího města Pityus na východním pobřeží Černého moře. Na cestě v Komaně v Pontu ho 14. 9. 407 zastihla smrt. „Díky Bohu za všechno", byla jeho poslední slova. Císař Theodosius, syn Eudoxie dal světcovy ostatky 27. 1. 438 převést do Cařihradu.

V jeho literární pozůstalosti převládají homilie. Náměty ke svým kázáním bral především z Písma sv. Ze starozákonních knih probral celou Genesis, z ostatních jen příležitostně. Z novozákonních knih probral celé Matoušovo a Janovo evangelium celkem ve 178 homiliích, Skutky v 59 homiliích. S obzvláštní láskou se věnoval výkladu Pavlových listů. Ty také patří k nejhodnotnějším exegetickým výkladům vůbec. Využil každé příležitosti (svátky svatých, mučedníků, politických událostí), aby věřícím osvětil a přiblížil nábožensko-praktické životní otázky. Čtenář, který čte jeho homilie, má dojem, jako by byly psány v dnešní době. Ze všech jeho prací vyzařuje duch náboženského velikána. Biskup, strážce, vůdce a rádce svěřeného lidu a učený teolog se v něm spojují v jedno. Jeho výklady se vyznačují střízlivou srozumitelností, názorností a přísně vědeckým charakterem. Neodmítá však naprosto alegorický výklad, ale nejde dále, než je třeba, dokonce nepronáší ani svůj vlastní názor. Krom homilií máme od něho i spisy s praktickým zaměřením na určité stavy. Z jeho prací uvádíme část dopisu Theodorovi, výňatek ze spisu O kněžství a ukázku z výkladu Janova evangelia.

4.7.1 AD THEODORUM LAPSUM — (DOPIS TEODOROVI) — (MG 47)

Náš výňatek je z druhého dopisu. Církevní historik Sozomenus († 439) uvádí, že tento druhý dopis napsal sv. Jan Zlatoústý Teodorovi z Mopsvestie (H. E. lib. VIII, kap. 2). Teodor z Mopsvestie byl spolu s Janem Zlatoústým žákem učitele Libania. Asi ve dvaceti letech vstoupili oba do kláštera v Antiochii. Teodor však klášter záhy opustil, aby se věnoval studiu práv a měl v úmyslu oženit se. Do této doby je také tento dopis časován (mezi r. 371—378). Dopis jistě zabral, protože Teodor se r. 383 stal knězem v Antiochii a 10 let později biskupem v Mopsvestii.

Kdyby slzy a nářek mohly psát, byl by tento dopis od nich. Pláču ne nad starostmi, do kterých tě rodinné záležitosti zapletly, nýbrž nad tím, že jsi se sám vymazal ze seznamu bratří, že jsi smlouvu, kterou jsi uzavřel s Kristem, pošlapal. Toho se hrozím, z toho mám strach, kvůli tomu se chvěju, nad tím se bouří mé srdce. Prostého muže, který se oddělil od svých lidí, nebude nikdo obviňovat, že zahodil prapor. Kdo se však jednou stal vojákem a váhá bojovat, kdo uprchl, kdo opustil své stanoviště, je to pro něho nebezpečné. Ne klesnout v boji, milý Teodore, nýbrž po pádu zůstat ležet, toho se musíme bát. Zápasníkovi nehrozí záhuba, je-li zraněn, nýbrž jestliže ztrácí naději a nechce si dát ovázat své rány. Obchodníka, i když ztroskotal se svou lodí a ztratil náklad, nic neodradí od další plavby. Znovu se vydává na plavbu nebezpečným mořem, aby znovu nabyl své dřívější bohatství. Často vidíme, že zápasníci i po četných porážkách jsou nakonec ozdobeni vítěz-

ným věncem. Voják, který často utekl z boje, nejednou si vydobyl slávu za statečnost nad nepřítelem. A mnozí, kteří pod krutým mučením zapřeli Krista, znovu začali zápasit a odnesli si mučednickou korunu. Kdyby každý z nich při prvním nezdaru přestal doufat, nikdy by se nemohl těšit z dosažených dober. Milý Teodore, nežeň se do propasti jen proto, že tě nepřítel zahnal několik kroků od tvého stanoviště. Postav se mu na odpor jako muž, snaž se vrátit se na místo, ze kterého jsi utekl. Nepočítej rány, které jsi dostal. Brzy na ně zapomeneš, nejsou potupné. Tupil bys vojáka, který se vrací z boje poset ranami? Odhodit zbraně a utéci daleko před nepřítelem, to je hanba. Pokud však bojovník, i když utrží rány nebo se trochu vzdálí ze svého stanoviště a ještě bojuje, potud nikdo nebude tak nespravedlivý a nezkušený ve válečnickém umění, aby mu to vytýkal. Ti, kteří nebojují, si také nejsou jisti, že uniknou zranění. Ti však, kteří se odvážně postaví nepříteli na odpor, dostanou rány, ale také rány rozdávají.

Toto potkalo také tebe. Ve své první horlivosti jsi chtěl usmrtit hada, a on tě uštkl. Ke tvé útěše, zmizí i sebemenší stopa po ráně, budeš-li jen trochu rozumný. Ano, s Boží milostí rozdrtíš hlavu svého protivníka. Ani to tě nesmí znepokojovat, že jsi hned na začátku ztratil trochu hlavu. Kdo tě chce zničit, ten prohlédl, a to velmi brzy, tvou ctnostnou duši. Z mnoha známek, kterými ses projevil, vycítil, že jeho statečný nepřítel bude své síly ještě zvyšovat. Lehce si představil, že toho, který s takovým zápalem, s takovou vášnivostí se staví na odpor, snadno by přemohl, kdyby ho odvedl z jeho stanoviště. Pospíšil si, číhal, napjal všechny své síly proti tobě, spíše bych řekl proti tvé hlavě, kterou by ses mu chtěl postavit na odpor. Vždyť kdo by neobdivoval tvé rychlé, správné, plamenné obrácení se k dobrému? Opovrhl jsi oblíbenými chutnými jídly, krásnými šaty, pošlapal jsi pýchu. Tvá pile, se kterou ses dříve věnoval světské moudrosti, přivedla tě najednou k Božímu slovu. Celé dny ses věnoval četbě Písma, celé noci jsi strávil na modlitbách. Ani slovem ses nezmiňoval o otcově vysokém postavení a ani myšlenkou jsi nepomyslil na bohatství. Obejmout kolena bratří, padnout jim k nohám, to bylo pro tebe víc než urozený původ. Tohle trápilo zlomyslného nepřítele, tohle ho dráždilo, aby se s tebou utkal.

Co považuješ ve světě za největší štěstí, za dobro hodné tvé horlivosti? Asi mi budeš jmenovat moc, bohatství, dobrou pověst ve světě? Co je to všechno proti svobodě křesťanů? Nebojí se panovník revoluce, nemá strach před ještě mocnějším, nejsou tu starosti o podané? Kdo včera vládl, je dnes člověkem bez hodnosti a vážnosti. Zdejší pozemský život je jako divadelní jeviště. Jeden hraje roli krále, druhý vojevůdce, třetí vojáka. Než se sešeří král už není králem, vojevůdce vojevůdcem, voják vojákem. A při posledním dnu bude odplata. Nebude odměřována podle osoby, kterou představoval, nýbrž budou zvažovány skutky. Ale bude snad oceňována sláva? Jak ta je vratká! Je jako polní kvítí, které druhý den uschne. Nebo snad bohatství? Proč? Bohatství, jehož majitel bude prohlášen za chudáka? „Běda vám,

bohatí", říká Písmo (Lk 6,24). Stejně tak: „Běda vám, kteří se spoléháte na svou moc a chlubíte se svým velkým bohatstvím" (Ž 48,7). Křesťan nepřestane být šlechticem ducha a nestane se poddaným válejícím se v prachu ponížení. Z křesťana se nestane chudák, slavný se nezmění v neznámého, kterého zahalí tma zapomnění. I kdyby byl žebrákem, je přece boháčem. Bude povýšen, jestliže se poníží před Bohem. Moc ne nad lidmi, ale nad knížetem temnot mu nikdo nemůže vzít.

Ctihodný je manželský stav. To uznávám. „Manželství", říká se v Písmu, „ať mají všichni v úctě a manželé ať jsou si věrni, neboť nevěstné a nevěrné bude soudit Bůh" (Žd 13,4). Nic ti nestojí v cestě zachovávat toto ustanovení. Vždyť kdo se jednou oddal nebeskému Ženichovi, ten se dopouští, když opustí Krista a ožení se, cizoložství a tolik horšího, oč je Bůh více než člověk. Nikdo se nevymlouvej na to, že Bůh nebrání oženit se. To vím také. On nebrání oženit se, ale je proti cizoložství. A toho by ses chtěl dopustit? To ať se nestane! To se nesmí stát!

Je to život, jestliže jedna jediná duše je rozdělena do tolika různých zaměstnání, jestliže musí sloužit tolika tyranům, jestliže je nucena žít pro tolik tyranů a nikdy nemůže žít pro sebe? Žádnou z těchto nepříjemností — a tebe, příteli, volám za svědka — jsi u nás neměl. Ty sám víš, kolik radostí, kolik příjemných chvil jsi u nás prožil za ten krátký čas, kdy ses rozhodl vyprostit se z vln života. Jen ten je svobodný, kdo žije pro Krista. Stojí nad přívalem beze všech obtíží. Jestliže si sám nechce ublížit, nikdo ho nemůže zranit. Je nepřemožitelný, netrápí ho ztráta majetku, protože ví, že si na svět nic nepřinesl a nic si sebou nevezme. Netouží po poctách, slávě, protože ví, že „naše vlast je v nebesích" (Fp. 3,20). Nebolí ho, když ho někdo zahrne potupou. Nikdo ho nevydráždí k hádkám. Křesťana může stihnout jen jedno neštěstí: Že urazil Boha. Ostatní, jako ztráta majetku, vyhnanství, vnější nebezpečí nepovažuje za obtíž. To, čeho se hrozí všichni, rozloučení se životem, je pro něho tak příjemné jako sám život. Kdo vystoupil na skálu, může přehlédnout moře. Odtud vidí, jak někteří jsou vlnami pohlceni, jiní jak ztroskotali na skrytých skaliscích. Tito se plaví bůhví kam unášeni jako zajatci bouřlivým větrem. Jiné zahalily vlny. Mnozí opustili loď a veslují jen svýma rukama. Mnozí se drží na hladině jen na jediném prknu nebo na troskách lodi. Jiní plavou již jen jako mrtvoly. Zkrátka vidí tolik různých neštěstí. Stejně tak se dívá Kristův bojovník, který unikl neklidným vlnám života. Stojí na bezpečném a vzneseném vrcholu. Co může být jistější, co může být krásnější než mít jedinou starost: Jak se líbit Bohu. Teodore, viděl jsi ztroskotání těch, kteří se plaví po moři. Proto tě napomínám: Nevydávej se na takové moře. Snaž se uniknout vlnám. Snaž se dostat na místo, na kterém by tě nemohly vlny pohltit. Bude vzkříšení mrtvých, bude soud. Všichni k němu jdou a čekají na rozsudek. „Všichni staneme před soudnou stolicí Boží" (Ř 14,10). Peklem se zbytečně nehrozí, zbytečně nejsou při-

pravena dobra. Stíny, ano, jen stíny jsou věci tohoto života, plné starostí, nebezpečí a otroctví. Nepřiprav se sám o život a o onu věčnost. Obojí můžeš získat, pokud jen chceš. Že ti, kteří žijí v Kristu, dostávají i statky tohoto života, o tom nás poučuje Pavel, když říká: „Těch vás šetřím (1 K 7,28) To pravím k vašemu prospěchu (1 K 7,35)". Vidíš tedy dobře, že ten, který se stará o to, co patří Pánu vyniká nad ženatého? Kdo přešel hranici života, ten již nepotřebuje se kát. Kdo odešel z jeviště, nemůže již bojovat o vítěznou cenu. To měj stále před očima. Rozlom ostrý meč nepřítele, kterým pobil tolik lidí. Zoufalstvím je, když poražení ztratí naději. To je mocná nepřítelova zbraň. Koho jednou chytil, nesváže žádným jiným poutem než tímto. Pokud však chceme, můžeme s Boží milostí velmi rychle tuto zbraň zlomit.

4.7.2 DE SACERDOTIO — (O KNĚŽSTVÍ) — (MG 48)

Spis o 6 knihách ve formě dialogu mezi ním a přítelem Basiliem napsal sv. Jan Zlatoústý v době svého raného kněžství (kolem r. 386). Ukazuje na důstojnost a vznešenost kněžství, ale současně i na velkou zodpovědnost. Předpoklady pro kněžství jsou řádný, bohumilý život a vědecká průprava. Kněžství je pro něho největší známkou lásky ke Kristu a přináší lidstvu nesčetné požehnání. Kněz musí ctnostmi vynikat nad ostatní lidi. Má vědět o všem, co se děje kolem něho, jako by to sám prožíval, a přece oproštěn všeho toho, jako by žil s mnichy v samotě. Kněz musí být bdělý, znalý duší, musí mít teologické znalosti a musí to umět říci. Při veškeré péči o obsah a formu kázání nesmí se dát ovlivnit potleskem lidí, ale kázání si má tak vypracovat, aby se líbila Bohu. Náš úryvek trochu pootevírá okno do velké světcovy duše.

L. 3,3. Kněžství působí na zemi, ale svým posláním patří do nebe. Vždyť žádný člověk, žádný anděl, žádný archanděl, žádná stvořená bytost, nýbrž sám Spasitel ustanovil tuto důstojnost a lidem se dostalo cti zastávat tuto andělskou službu. Proto musí být kněz tak dokonalý, jako by stál v nebi mezi vyššími bytostmi. Všechno, co předcházelo dobu milosti, bylo tak úchvatné, že lidé žasli: Zlaté zvonečky, granátová jablka, drahokamy vykládaný nápravník s označením hodnosti, nárameník se zlatými řetězy, kněžská čepice, hedvábný kabátec, spodní říza, zlatá čelenka, svatyně a veliké ticho uvnitř. To všechno budilo posvátný úžas. Avšak, co přišlo v čase milosti? Zamyslí-li se někdo nad tím, shledá, že vše, co ve Starém Zákoně bylo tak úžasné, je proti tomu strašně nepatrné. Co říká Pavel při výkladu Zákona, je i dnes pravda. „Ona sláva nebyla vůbec slávou ve srovnání s touto slávou vše převyšující" (2 K 3,10).

3,4. Jestliže vidíš Pána, který je za nás obětován, zde přítomného a kněze stát při této oběti a modlit se, a když vidíš, jak všechno je zbarveno touto drahocennou krví, věřil bys, že je kněz ještě mezi lidmi na zemi? Nebo nevzneseš se spíše do nebe, neodhodíš všechny světské myšlenky a nebudeš mimoděk myslit s čistým úmyslem na to, co je v nebi? Jak úžasný zázrak! Jaká to Boží milost! Po tom, který s Otcem zasedá v nebi, budou v této chvíli všichni vztahovat ruce, a On se bude dávat všem, kteří Ho chtějí přijmout. To není přelud, ale děje se to veřejně před očima všech. Myslíš, že tato služba je hodna opovrhování nebo že je tak dobrá, že nemůže být nic lepšího nad ni? Chceš poznat velikost a vznešenost této svaté oběti z jiného zázraku? Představ si Eliáše, množství lidu, oběť ležící na oltáři, klid, mimořádné ticho lidu, modlícího se proroka a pak náhle jak se vznáší oheň z nebe. Všechno je tak úžasné. A teď přistup k tomu, co se zde chystá. Co nyní zde uvidíš, nevzbudí jen údiv, nýbrž něco, co převyšuje úžas. Stojí tu kněz, nemá žádný oheň, ale Ducha Svatého, dlouho se zbožně modlí, ne aby sjel nebeský oheň a strávil oběť, nýbrž aby milost sestoupila na oběť a zapálila srdce věřících a učinila je jasnější než stříbro, které je čištěno ohněm. Kdo by tedy mohl tímto úžasným tajemstvím opovrhovat? Leda člověk veskrze špatný nebo zbavený rozumu. Nemyslíš, že by lidská přirozenost nikdy nesnesla oheň této oběti a musila by zahynout, kdyby nebyl přítomen Bůh s mimořádnou pomocí své milosti?

3,5. Jestliže někdo uváží, co to znamená, že člověk z masa a krve se smí tak blízko přiblížit svaté a nesmrtelné bytosti, snadno pozná, jak veliká pocta je to, kterou jsou kněží od milosti Ducha obdařeni. To vše je dílem milosti. Kněží ještě konají také neméně důležitou službu pro naši důstojnost a svatost. Jsou to lidé, kteří žijí na této zemi a jimž je svěřena správa nebeských dober. Mají moc, kterou Bůh nedal ani andělům ani archandělům. Vždyť jim bylo řečeno: „Co svážete na zemi, bude svázáno i v nebi; a co rozvážete na zemi, bude i v nebi rozvázáno" (Mt 18,18). Ti, co vládnou na zemi, mají také moc svazovat, ale jen tělo. Naproti tomu tato kněžská pouta svazují samu duši a sahají až do nebe. Co kněží tady dole činí, potvrzuje nahoře Bůh. Pán potvrzuje výrok svých služebníků. Což jim nedal veškerou moc? „Komu odpustíte hříchy", praví Pán, tomu jsou odpuštěny; komu je neodpustíte, tomu odpuštěny nejsou" (J 20,23). Která moc může být větší? „Otec odevzdal Synovi veškerý soud" (J 5,22), a já vidím, že Boží Syn jim právě tuto moc předal. Je to, jako by byli přesazeni do nebe, jako by již překročili lidskou přirozenost, jako by byli zbaveni všech našich lidských nedostatků. Tak velká je důstojnost, do které byli povýšeni. Kdyby některý král propůjčil některému svému poddanému takovou moc, že by mohl kohokoli uvrhnout do vězení nebo odtud vysvobodit, byl by to jistě mimořádně vznešený muž. A ten, který dostal od Boha o tolik větší moc, oč je drahocennější nebe než země, ten by měl být v opovržení za to, co mu bylo svěřeno? Buď od nás vzdálen takový nesmysl! Vždyť pohrdání takovou důstoj-

ností, bez které bychom nedostali ani blaženost ani slíbená dobra přinášející nám spásu, je zřejmé bláznovství.

3,6. Nikdo nemůže přijít do Božího království, nenarodí-li se znovu z vody a Ducha a kdo nejí Tělo a Krev našeho Spasitele. A jestliže toto všechno se nemůže stát skrze žádného jiného než skrze tyto posvěcené ruce, ano, skrze ruce kněze, kdo by mohl bez jeho služby ujít pekelnému ohni a mít účast na odměně, která je mu připravena? Vždyť kněží to jsou, jimž je svěřeno vanutí Ducha a znovuzrození křtem. Prostřednictvím kněží si oblékáme Krista, jejich prostřednictvím jsme s Kristem pohřbeni a stáváme se údy onoho blaženého Kristova těla. Oni musí být pro nás mocnějšími než knížata a králové a ctihodnějšími než naši otcové. Ti nás zrodili z žádosti a vůle těla, kněží nám připravili účast na zrození z Boha, na blaženém znovuzrození k pravé svobodě a milosti. Židovští kněží měli moc malomocného očistit. Lépe řečeno, měli moc prohlásit za čisté ty, kteří již byli čistí. Je známo, jak tehdy toužili po kněžské důstojnosti. Naproti tomu kněží Nové úmluvy mají moc ne tělesně malomocné, nýbrž malomocné nečisté duše nejenom pouze prohlašovat za čisté, nýbrž také očišťovat.

Abych se vrátil k svému dřívějšímu přirovnání: Bůh propůjčil kněžím velikou moc nejen trestat, ale i pomáhat, obdobně jako rodičům, i když je tu velký rozdíl mezi knězem a rodiči. Rodiče nám zprostředkovávají jen pozemský život, kněží však i budoucí. Rodiče nemohou uchránit své děti od tělesné smrti, ano, ani od nemoci. Kněží však velmi často zachránili nemocnou duši, která byla blízko záhuby; některým ulehčili trest, jiné nenechali padnout. A to nejen poučováním a napomínáním, ale i svou modlitbou. Vždyť oni mohou nám odpustit hříchy nejen při našem znovuzrození, ale i po znovuzrození. „Je-li někdo z vás nemocný", říká se, „ať povolá k sobě kněze církve a ti ať se nad ním modlí a maží olejem ve jménu Pána, a modlitba víry pomůže nemocnému, Pán mu ulehčí, a je-li ve hříších, budou mu odpuštěny" (Jk 5,14n). Přirození rodiče nemohou pomoci svým dětem, které urazili bohaté a mocné. Kněží však často nejen knížata a krále, nýbrž i samotného rozhněvaného Boha usmířili. Může mne tedy ještě někdo vinit z toho, že jsem hrdý na své kněžství?

4.7.3 IN IOANNEM HOMILIAE — (VÝKLAD JANOVA EVANGELIA) — (MG 59)

Samo Janovo evangelium svým zaměřením dávalo dost příležitosti sv. Janu Zlatoústému k obraně božství Ježíše Krista proti racionalistickým herezím vzniknuvším z antiochijské školy a kazatel toho při každé příležitosti využívá v plné míře. Janovo evangelium vykládal ještě v Antiochii po Matoušovu evangeliu několik let před tím, než se stal carihradským patriarchou, mezi r. 390—395. Celé Janovo evangelium vyložil v 88 homiliích.

Čtvrtá homilie (J 1—5)

1. Učitelé neukládají svým žákům hned a najednou hodně těžkých úkolů, nýbrž pomalu a často je s nimi opakují, aby slova snáze utkvěla v paměti. Hned na začátku se nemají zaleknout množství látky, protože jinak by se bez zájmu věnovali vyučování. Vědom si toho budu se snažit, abych vám práci ulehčil. Budu postupovat pomalu a po částech budu vpravovat do vašich duší, co se u tohoto svatého stolu vykládá. Proto budu mluvit o témže tématu, ne abych totéž opakoval, ale abych doplnil, co jsem zapomněl. Nuže tedy, promluvme si o úvodních slovech!

„Na počátku bylo Slovo, to Slovo bylo u Boha."

Proč, když druzí evangelisté začali narozením (Matouš totiž praví: „Rodokmen Ježíše Krista, Davidova Syna"; Lukáš nám na počátku vypráví o Marii; Marek téměř podobně, třebas začíná Janem Křtitelem), Jan to stručně shrnul do slov. „A Slovo se stalo tělem" a přešel vše ostatní: početí, narození, mládí, dospívání? Proč nám hned vypráví o věčném zrození? Již jsem vám řekl, co bylo toho důvodem. Ostatní evangelisté více mluvili o tom, co se týkalo těla, jako o člověku. Byla tedy obava, že někteří povrchní posluchači ustrnou pouze na tomto názoru, jak se stalo Pavlu ze Samosaty. Aby je tedy odvrátil od pádu do takovéhoto špatného názoru a přivedl je k nebi, právě proto začíná vyprávěním o jeho věčné Boží existenci. Protože Matouš začal králem Herodem, Lukáš císařem Tiberiem a Marek Janovým křtem, toto všechno tedy Jan přešel a hned vstupuje nad čas a věky a tam slovy „Na počátku bylo" upoutává mysl posluchačů. Nevymezuje čas ani místo jako ostatní evangelisté Herodem, Tiberiem, Janem. K tomu (což je obzvláště obdivuhodné), ani tento evangelista Jan přes svou vzletnou řeč neopomenul mluvit o vtělení, ani ostatní evangelisté (kteří o tom mluvili) nemlčeli o jeho věčné existenci. A plným právem. Jeden totiž Duch vedl duše všech evangelistů. Proto je u nich taková jednomyslnost, co se týče vyprávění. Ty, milovaný, když uslyšíš o Slovu, varuj se těch, kteří Slovo pokládají za pouhé slovo, že Slovo bylo nějakým stvořením. Mnoho je Božích slov, která pronášejí i andělé, ale žádné z těchto slov není Bůh. Všechna ona slova buď něco předpovídají či přikazují (Písmo totiž nazývá Božími zákony i příkazy i proroctví; proto o andělích dodává: „Silní bohatýři, kteří plníte, co řekne" /Ž 102,20/). Toto Slovo je však jakási bytost v osobním spojení vycházející od Otce a která netrpí. To, jak jsem řekl, naznačil názvem „Slovo". Jako tedy ono „Na počátku bylo Slovo" naznačuje věčnost, tak ono „To bylo na počátku u Boha" znamená pro nás, že Slovo bylo věčně s Otcem. Aby sis totiž nemyslel (když uslyšíš, že „na počátku bylo Slovo", i když bys Syna považoval za věčného), že Otec je přece jen časově o něco starší a byl dřív, a abys nestanovil Jednorozenému počátek, proto dodal, že na počátku byl u Boha. Tedy je věčný jako Otec sám. Otec totiž nikdy nebyl bez Slova, které bylo vždy s Bohem ve vlastním osobním spojení. Řekneš: Proč tedy pravil, že „Na světě byl", když byl u Boha? Poněvadž byl i u Boha

i na světě. Otec ani Syn nemají hranic. Jestliže totiž „velikost jeho nelze vyzpytovat" (Ž 144,3) a „jeho myšlení nelze obsáhnout" (Ž 146,5), plyne z toho, že ani bytí nemá počátek v čase. Slyšel jsi, že „na počátku stvořil Bůh nebe a zemi"? Co myslíš tímto počátkem? Jistě že toto bylo stvořeno před vším viditelným. A tak když slyšíš, že Jednorozený „byl na počátku", rozumíš tím, že On byl dříve než všechny rozumné bytosti a dříve než všechny věky. Někdo může říci: Jak se může stát, že Syn není mladší než Otec? Je-li totiž něco z něčeho, nutně to musí být později než to, z čeho to bylo. Odpovídáme, že je to lidské myšlení a že ten, kdo takto myslí, vymyslí ještě absurdnější věci. Neposlouchejme takové názory. My mluvíme o Bohu, ne o lidské přirozenosti, která je nutně a důsledně podrobena takovýmto závěrům. Pro úplnost vysvětlíme méně obeznámeným obojí.

2. Řekni mi: Vychází sluneční paprsek z podstaty slunce či odněkud odjinud? Nutno doznat (leda bychom byli bez smyslů), že z podstaty slunce. A přece, i kdyby vycházel paprsek ze samého slunce, neřekli bychom, že je časově mladší než slunce, poněvadž slunce nelze vidět bez paprsků. Jestliže tedy u těchto viditelných a poznatelných těles je něco, co je z něčeho a není později než to, z čeho to je, proč nevěříš, že je tomu tak i u neviditelné a nevyslovitelné podstaty? Opravdu je tomu tak. Proto i Pavel jej nazval (Žd 1,3) tímto jménem, jestliže prohlásil, že je z Otce a věčný jako Otec. Nuže, řekni! Což všechny věky a doby nepovstaly skrze něho? To musí uznat každý, kdo není padlý na hlavu. Není tedy rozdílu mezi Otcem a Synem. Není-li, není tedy také mladší, nýbrž stejně věčný. Ono „před" a „po" vymezují dobu. Tato slova si nikdo nedovede představit bez spojení s určitou dobou. Bůh však je nad dobou a časem. Kdybys tvrdil, že Syn má počátek, varuj se, abys pod vlivem takovéhoto uvažování nepřičítal i Otci počátek, že Otec byl dříve, a to je již počátek. Řekni mi, nepřipisuješ Synu nějaký čas či počátek, když jdeš ještě dále za ten počátek a tvrdíš, že Otec existoval dříve? Zřejmě ano. Řekni mi, oč dříve existoval Otec? I kdybys řekl, že jen o málo dříve, již připisuješ Otci počátek. Jakmile totiž určuješ dobu, již mluvíš o rozdílu, ať je ten rozdíl malý nebo velký. Zde nelze určovat dobu, leda že by obojí znamenalo počátek. A tak, pokud bylo na tobě, stanovil jsi Synu počátek, a podle vás nebude ani Otec bez počátku. Vidíš, že pravdu řekl Spasitel a že Jeho slova všude mluví o jeho moci? Která? „Kdo nemá v úctě Syna, nemá v úctě ani Otce" (J 5,23). Vím, že je to pro mnohé nepochopitelné. Proto váháme se takovými názory častěji zabývat, ježto ani lidé s nimi nesouhlasí, a i kdyby souhlasili, jsou vratké a slabé. „Úsudky lidí jsou ubohé a nejisté jejich úvahy" (Př 9,14). Raději bych se zeptal našich odpůrců, proč je řečeno u proroka „Přede mnou nebyl vytvořen Bůh a nebude ani po mně" (Iz 43,10)? Jestliže je totiž Syn mladší než Otec, proč říká: „A nebude ani po mně?" Což tím neodstraňuje samu existenci Jednorozeného? Nezbývá totiž nic jiného než se tohoto odvážit nebo připustit božství ve vlastním spojení Otce a Syna. Kde je pak pravda, že „všechno

povstalo skrze něho"? Jestliže totiž čas je starší než On, proč tedy to, co bylo před ním, stalo se skrze Něho? Vidíš, do jakých pošetilostí se dostali, když jednou odhodili pravdu? Proč tedy evangelista neřekl, že povstal z ničeho, jak Pavel tvrdí o všem slovy: „Který dává život mrtvým a povolává v bytí to, co není" (Ř 4,17), nýbrž říká „na počátku byl". A to je pravý opak. Právem. Bůh se ani nestává, ani nemá v sobě cosi staršího. To jsou pohanské názory. Řekni mi: Řekl bys, že Tvůrce věcí nepřevyšuje nesrovnatelně stvořené věci? Bude-li tedy to, co bylo stvořeno, rovné nestvořenému, kde bude ona nesrovnatelná vznešenost? Co však znamená ono: „Já jsem první, já budu též u posledních věcí (Iz 41,4); Přede mnou nebyl vytvořen Bůh (Iz 43,10)"? Není-li totiž Syn téže podstaty, je to jiný Bůh. Není-li stejně věčný jako Otec, existuje tedy až po Otci a není-li téže podstaty s Otcem, plyne z toho, že byl učiněn. Namítnou-li, že bylo řečeno kvůli rozlišení od model, proč právě toto rozlišení brání mluvit o jediném pravém Bohu? Jestliže to bylo řečeno kvůli rozlišení, jak to potom vysvětlíš? „A nebude ani po mně", praví totiž. Nevylučuje tím Syna, nýbrž po mně není žádný jiný podobný Bůh, ne však, že by nebyl Syn. Ano, řekneš. Budeš tedy ono „Přede mnou nebyl vytvořen Bůh" chápat v tom smyslu, že sice nebyl žádný podobný Bůh, že však byl před ním aspoň Syn? Který ďábel by to řekl? Myslím, že ani ďábel by to neřekl. Ostatně není-li Syn stejně věčný jako Otec, proč mluvíš o jeho životě bez konce? Má-li totiž počátek, i kdyby pak byl bez konce, přece nebude nekonečný. Nekonečnost musí být totiž nekonečná na obě strany. Pavel to vysvětlil takto: „Jeho dny nemají počátek a jeho život je bez konce" (Žd 7,3). Tím vysvětluje, že nemá ani začátku ani konce. Ani jedno ani druhé nemá hranic, není konce zde a není začátku tam.

3. Jak to však, když je životem, že byla doba, kdy nebyl? Všichni by uznali, že je věčný život, že je bez začátku a bez konce, kdyby On opravdu životem byl, jak tomu skutečně je. Byla-li doba, kdy neexistoval, jak by mohl být životem všech, když jednou životem nebyl? Proč tedy, řekneš, Jan udal začátek slovy „Na počátku"? Proč, řekni mi, věnuješ pozornost slovu „na počátku" a slovu „byl" a přehlížíš ono „bylo Slovo"? A nevymezil prorok, když říká o Otci „Od věků do věků jsi" (Ž 89,2) těmi slovy nějaké určité hranice? Nikoli. Označuje tím věčnost. Stejně uvažuj i zde. Evangelista nemluví o nějakých hranicích. Neřekl, že měl počátek, nýbrž že „byl na počátku". Tím slovem „byl" tě vede k tomu, abys považoval Syna za bytost bez začátku. Namítneš: Avšak u slova „Otec" je určitý člen, kdežto u slova „Syn" není. Co odpovíš na to, když Apotol praví: „Velikého Boha a našeho Spasitele Ježíše Krista (Tt 2,13) a „Bůh, který je nade všemi" (Ř 9,5). Hle, ani zde u Syna nedal určitý člen, rovněž tak ani u Otce. V listě Filipanům praví: „Způsobem bytí byl roven Bohu a přece na své rovnosti nelpěl" (Fp 2,6) a v listě Římanům: „Milost a pokoj od Boha Otce našeho a Pána Ježíše Krista" (1,7). Zde bylo zbytečné dávat určitý člen, když před tím jej často dal. Jako totiž když praví o Otci „Bůh je duch" (J, 4,24), i když

před slovo „duch" nepoložil určitý člen, nepopíráme tím, že Bůh nemá těla, tak i zde, i když nebyl před slovo „Syn" položen člen, nicméně proto přece je Syn Bohem. A proč? I když opakuje slovo „Bůh", když nazval Boha Bohem, neoznačuje tím rozdílné božství. Naopak. Když totiž předtím řekl „a Bůh bylo to Slovo", aby se někdo nedomníval, že Syn je co do božství menší, ihned uvádí znaky jeho opravdového božství, totiž věčnost: „To bylo na počátku u Boha", moc stvořitelskou: „Všechno povstalo skrze ně a bez něho nepovstalo nic, co jest" (J 1,3). I jeho Otec ústy proroků říká, že toto je známkou jsoucnosti Syna. I proroci často uváději tento druh důkazu, nejen aby dokázali božství Syna, ale aby též zničili kult model. „Bohové, kteří neudělali nebe ani zemi, zmizí (Jr. 10,11); Já sám svou rukou roztahuji nebesa" (Iz 44,23). To je důkaz božství, který podává všude. Jan se však nespokojil těmito slovy, ale nazval ho životem a světlem. A tak je-li Syn stále s Otcem, stvořil-li sám všechno, dává-li život a život udržuje (to totiž naznačil slovem „život") a jestliže všechno osvěcuje, kdo by byl tak pošetilý, aby tvrdil, že evangelista se snažil umenšit božství právě tím, čím je možno co nejvíce dokázat rovnost a stejnost s Otcem? Prosím, nespojujme v jedno tvora s tvůrcem, abychom i my neuslyšeli: „Ctili tvory místo Tvůrce" (Ř 1,27). I když by namítli, že se to vztahuje na nebesa, přece, i když se to týká nebes, zakázal vůbec uctívat tvora. To je bludný pohanský názor.

4. Nedopouštějme se tedy tohoto rouhání! Boží Syn přišel proto, aby nás odvedl od takovéhoto uctívání. Proto vzal na sebe podobu služebníka, proto se dal bít, proto podstoupil nejpotupnější smrt. Nečiňme znovu tyto pošetilosti, nevracejme se znovu ke své dřívější bezbožnosti, dokonce ještě horší. Nelze totiž stejně uctívat tvora a samého Tvůrce, a — pokud je na nás — snížit Tvůrce na stupeň bezcenných tvorů. On zůstává stále takový, jaký je. „Ty jsi stále týž a bez konce jsou tvoje léta", praví žalmista (Ž 101, 28). Oslavme ho tedy tak, jak jsme to přijali od otců. Oslavme ho vírou a skutky. Nauka nic neprospěje ke spáse, jestliže život bude špatný. Proto uspořádejme život tak, aby se líbil Bohu. Odhoďme daleko od sebe veškerou špatnost, nespravedlnost a lakotu! Žijme jako cizinci a poutníci, jimž je vše pozemské cizí. Má-li někdo peníze a hodně majetku, užívej ho tak jako poutník, který ať rád či nerad se toho musí vbrzku zbavit. Ublížil-li ti někdo, nehněvej se trvale, ano, ani jen chvilku. Apoštol nám nedovolil hněvat se ani celý den. „Slunce nezapadej nad vaším hněvem" (Ef 4,26). A právem. Bylo by si přát, aby i v tomto krátkém čase se nepřihodilo nic nepříjemného. Zastihne-li nás noc, věci se stanou horšími, poněvadž vzpomínka zapaluje tisíce ohňů a poněvadž ve chvíli oddechu s trpkostí myslíme. Proto dříve než přijde tento zhoubný odpočinek a dříve než vzplane plamen se vší prudkostí, káže předejít zlu a zlo uhasit. Proto je třeba co nejdříve uhasit oheň a nedovolit mu vysoko vzplanout. Tato nemoc bývá příčinou mnohého zlého. Rozvrátila celé domácnosti, rozbila staré zvyky a v krátkém okamžiku zavinila strašlivé tragédie. Hněv v krátkém čase vše zničí. Nepouštějme tedy

tuto šelmu z uzdy, ale dejme jí silný náhubek: strach z budoucího soudu. Zarmoutí-li tě přítel či rozčílí-li tě někdo z domácích, vzpomeň na svá provinění vůči Bohu i na to, že si svou mírností, budeš-li laskavý, připravuješ onen mírný soud. „Odpusťte, a bude vám odpuštěno" (Lk 6,37) a bude po té nemoci. Zamysli se, zdali ses někdy opanoval ve své prchlivosti a zdali ses někdy dal unést hněvem. Obojí srovnej a jistě ti to pomůže k nápravě. Řekni mi: Kdy ses pochválil? Když ses neovládl či když ses ovládl? Což po prvním zlobném výbuchu jsme si nečinili výčitky a nezastyděli jsme se, což jsme nelitovali svých slov a skutků? Když se ovládneme, což nejásáme a nejsme pyšní jako vítězi? Vítězství nad hněvem je totiž neoplácet stejným (to je nejhorší porážka), ale klidně vše snést a vyslechnout. Vítězem je ne ten, kdo ublíží, ale ten, kdo dovede snést křivdu. Hněváš-li se, neříkej: Postavím se proti, půjdu proti. Ani neříkej těm, kdo tě varují před hněvem: Nestrpím, aby odešel beztrestně, kdo mne zesměšnil. Nikdo se ti nebude smát, leda když se uchýlíš k pomstě. Bude-li se smát tvému klidu, bude jednat jako pošetilec. Vítězíš-li, nehledej slávu u pošetilých, nýbrž za dostatečnou považuj slávu, kterou získáš u rozumných lidí. Proč ti ale uvádím malé bezvýznamné lidské divadlo? Hleď a pamatuj na Boha, a On tě pochválí. Koho On chválí, ten nepotřebuje hledat chválu u lidí. Lidé často chválí, buď aby se zavděčili nebo aby druhé znepřátelili. Taková chvála nepřináší užitek. Boží rozhodnutí je daleko takovéto rozkolísanosti a pochválenému přináší hodně prospěchu. O tuto chválu tedy usilujme.

5. Chceš vědět, jakým zlem je hněv? Zastav se na náměstí, kde se lidé hádají. Nesnadno prohlédneš odpornost, když tvá mysl bude zatemněna a zpita hněvem. Když budeš prost hněvu, tehdy budeš moci pozorovat své nitro na jiných, ježto tvůj soud nebude pokažen. Podívej se na kolem proudící dav. Rozvášněný, jako šílený, hanebně si počínající. Když zuří v nitru hněv, ústa vydechují oheň, oči srší oheň, tvář se nadýmá, ruce se neklidně rozpínají, nohy směšně poskakují a hněvivě kopou do všeho, co jim přijde do cesty. Ničím se takoví lidé neliší od šílenců, ale ani od splašených oslů. Kopají, koušou. Rozhněvaný člověk nezná slušnost. Když se potom po tomto směšném chování vrátí domů a zamyslí se nad svým chováním, bědují a současně se i bojí, poněvadž uvažují, kdo vlastně byl příčinou jejich hněvu. Ve svém hněvu nemyslili na nic, když však vystřízlivěli ze svého hněvu, uvažují, kdo z přítomných byli přátelé a kdo nepřátelé a protivníci. Obojích se bojí. Jedněch proto, že je velmi potupili, druhých proto, že ti měli zábavu z jejich pošetilého počínání. Kupříkladu, aby se nestalo něco zlého zbitému, či aby horečka nepřivodila smrt či aby rána se nestala nezhojitelnou. A bylo ti zapotřebí prát se? Bylo třeba, aby ses hádal a nadával? Ani to ani ono. Začátkem hádek jsou nadávky a proklínání. Nerozumnější obviňují zlé duchy a špatné časy. Příčinou není špatná doba, ani to nezavinil zlý duch, nýbrž lidská špatnost. Sami si zlé duchy přivolávají, sami sobě škodí. Že hněvem kypí srdce, že kouše a uráží? Znám to. Proto obdivuji ty, kteří

zkrotili toto divoké zvíře. Budeme-li chtít, můžeme odehnat nemoc. Což ne proto, že nás odstrašuje strach, nemenší než hněv, který nedovoluje, aby hněv propukl? A proč služebníci, které jsme nesčíslněkrát urazili, mlčí? Což ne proto, že je poutá totéž pouto? Nemysli však pouze na strach před Bohem, ale že tě trestá již tehdy, když ti káže mlčet — a pak vše klidně sneseš. Řekni tomu, kdo na tebe doráží: Co ti mám udělat? Někdo jiný mi drží ruku i jazyk. A tvá slova budou tobě i jemu látkou k rozumné úvaze. Nyní však i kvůli lidem vydržíme velmi mnoho. Často těm, kteří nás dráždí, říkáme: On mne rozzlobil, ne ty. Neměli bychom před Bohem osvědčit takovouto opatrnost? Jakou máme potom čekat milost? I své duši řekněme: Bůh nám nyní zadržuje ruce: Nevyskakujme, neposlouchejme více lidí než Boha. Nepociťujete hrůzu z takových slov? Nechci však, abyste pociťovali hrůzu jen z takovýchto slov, ale i z jednání. Bůh totiž přikázal políčky nejen snést, ale vydržet ještě mnohem více. My se však tvrdošíjně bráníme. Nejen, že nechceme nic vydržet, ale my se ještě zlobíme. Dokonce často první zdvihneme ruku a pokládáme ze slabost, kdybychom jednali jinak. A horší na tom je, že se považujeme za vítěze, když jsme poraženi a ležíme na zemi. I když dostaneme nesčetně ran od ďábla, věříme, že jsme ho přemohli. Proto, prosím, snažme se poznat, jak lze zvítězit a podle toho jednejme. Trpět znamená totéž, co být vyznamenán. Chceme-li totiž, aby Bůh nás prohlásil za vítěze, nejednejme v těchto zápasech podle předpisů o světských zápasech, ale zachovávejme Bohem pro tyto zápasy stanovený zákon a pak vše klidně sneseme. Tak zvítězíme i nad protivníky i nad vším pozemským a dosáhneme slíbených dober milostí a dobrotivostí našeho Pána Ježíše Krista, skrze něhož a s nímž Otci i Duchu Svatému sláva, vláda, čest nyní i vždy i na věky věků. Amen.

4.8 AETHERIA — EGERIA

Touha navštívit Svatou zemi, vidět posvátná místa a hroby světců se promítla i do literárního zpracování. Již ze 4. století máme zachovány popisy takových poutí. Nebyla to díla, která měla pobavit určitou exotikou vzdálených krajů, nýbrž byly to vlastně dopisy, ve kterých pisatel líčí svým známým dojmy z cesty. Nejstarší dochovaná zpráva o takové pouti je popis cesty z Bordeaux do Jeruzaléma z r. 333. Pisatel se tu více méně omezuje na výčet zastávek a na jejich vzdálenosti. Nesrovnatelně cennější je líčení cesty, kterou podnikla poutnice (pravděpodobně z ženské řeholní komunity) ze španělského nebo jihofrancouzského kraje Palestinou, Egyptem, Sinají, východním Jordánem a Syrií v letech 385—390. Neúplný a poškozený rukopis této zprávy byl objeven teprve r. 1887 v Arezzu. Objevitel J. F. Gammurini připisoval rukopis sestře římského prefekta Rufina Silvii (Proto ve starších vydáních je uváděn pod jménem Peregrinatio Silviae). V novějších pracích jako autorku uvádějí Aetherii (Egerii), dceru konsula Eucheria

(Peregrinatio Aetheriae-Egeriae). Počáteční listy tohoto cestopisu chybí a líčení začíná cestou na Sinaj. Odtud se vrátila poutnice přes dolní Egypt do Jeruzaléma. Pak navštívila horu Nebo, východní Jordánsko, kde viděla Jobův hrob, a na zpáteční cestě do Jeruzaléma Melchisedechovo město a místo u Jordánu, kde křtil sv. Jan. Po třech letech pobytu v Jeruzalémě nastoupila zpáteční cestu. Z Antiochie odbočila ještě k Eufratu, aby uviděla v Edesse hrob apoštola Tomáše (zde je barvité líčení vítězství krále Aggara nad Peršany přičítáno domnělému listu Pána Ježíše králi Aggarovi), a v Churu domnělý dům Abrahámův. Navštívila i hrob. sv. Tekly v Seleucii a rodiště sv. Pavla Tarzus. Odtud se vrátila do Cařihradu. Zde podává zprávu o své cestě sestrám své řeholní komunity. Jestli navštívila ještě další posvátná místa, jak měla v úmyslu, není od ní zachována žádná další písemná památka. Obzvlášť důležité pro poznání tehdejšího náboženského života je líčení postní, velikonoční a svatodušní liturgie, z něhož je následující úryvek.

4.8.1 PEREGRINATIO AETHERIAE — (POUŤ AETHERIE) — (CSEL 39, 35—101)

30. Neděli začíná velikonoční sedmidenní, které zde nazývají velkým týdnem. Od kuropění až do rána se koná v Anastasi a u Kříže obvyklá pobožnost. Ráno v neděli se jde do Většího kostela zvaného Martyrium proto, že kostel je na Golgotě za křížem, kde Pán trpěl. Po obvyklém obřadu ve Větším kostele před skončením pobožnosti arcijáhen oznámí nejprve: „Po celý tento týden, to je od zítřka se scházejme všichni o deváté hodině[1]) u Martyria,[2]) to je ve Větším kostele." Pak ještě ohlásí: „Dnes o sedmé hodině buďme všichni připraveni v Eleoně.[3]) Po pobožnosti ve Větším kostele, co je v Martyriu, je biskup za zpěvu hymnů odváděn k Anastasi. Zde se koná obvyklá nedělní bohoslužba. Potom každý spěchá domů se najíst, aby o sedmé hodině byli všichni připraveni v kostele Eleona na Olivové hoře. Zde je jeskyně a Pán tu učil.

31. V 7 hodin vstoupí do kostela Eleona na Olivové hoře s biskupem všechen lid. Říkají se žalmy s antifonami vhodné pro ten den a místo, čtou se také čtení z Písma. Začátkem deváté hodiny se vchází za zpěvu hymnů do Imbomon.[4]) Kostel je na místě, kde vstoupil Pán na nebesa. Tam si lidé sednou. V přítomnosti biskupa má totiž lid přikázáno sedět, toliko jáhni sedí vždy. Zpívají hymny s antifonami, mezi něž jsou vložena čtení a modlitby. Začátkem jedenácté hodiny čte se úryvek z evangelia, jak děti s ratolestmi a palmami přišly vstříc Pánu se slovy „Požehnaný, jenž přichází ve jménu Pána". Malé děti, které nemohou chodit, nesou rodiče na ramenou. Všechny drží palmové nebo olivové větve. Tak je biskup veden na to místo, odkud byl odváděn Pán. S vrcholu hory až do města a odtud k Anastasi[5]) přes celé město jdou všichni pěšky, urozené ženy i muži. Jde se velmi pomalu, aby se

lid neunavil, takže v Anastasi dojdou dost pozdě. Tam, ať je jakkoli pozdě, je lucernarium,[1]) pak modlitba u Kříže a na to se lid propouští.

35. Také ve čtvrtek se od prvního kuropění až do rána koná u Anastase všechno obvyklým pořádkem. Rovněž o třetí a šesté hodině. O osmé hodině se však všichni shromáždí u Martyria. Časněji než v jiné dny, neboť je nutné, aby pobožnost začala dříve. Když se tedy lid shromáždil, koná se tam, co se má konat. U Martyria je toho dne oběť s pobožností asi v 10 hodin. Před koncem arcijáhen hlasitě oznámí: „O první hodině v noci se všichni sejdeme v kostele Eleona. Tuto noc nás čeká velká námaha". Po skončení pobožnosti v Martyriu se jde za Kříž. Tam se modlí toliko jeden hymnus s modlitbou a biskup tam obětuje. Všichni jdou k přijímání. Kromě tohoto dne se u Kříže celý rok nikdy neslouží mše. Po skončení jdou k Anastasi. Zde se pomodlí, katechumni i pokřtění věřící dostanou požehnání a jsou propuštěni. Každý spěchá domů, aby se najedl. Hned poté jdou všichni na Eleon do toho kostela, v němž je jeskyně a kde toho dne byl Pán s apoštoly. Tam se říkají asi do páté hodiny noční hymny, antifony a čtení vhodné pro ten den. Mezi to jsou vloženy modlitby. Z evangelia se čtou úryvky z řeči, kterou Pán promluvil v ten den k apoštolům. Seděl při tom v jeskyni, která je v tom kostele. Odtud asi o šesté hodině noční jdou za zpěvu hymnů nahoru na Imbomon, na místo, kde Pán vstoupil na nebesa. Tam se čtou znovu čtení, zpívají hymny s antifonami vhodnými k tomuto dni a biskup pronáší modlitby rovněž vhodné pro tento den a místo.

36. Když začali kohouti kokrhat, sestupují z Imbomon za zpěvu hymnů na místo, kde podle evangelia se Pán modlil. „I vzdálil se, asi co by kamenem dohodil, a modlil se . . ." a tak dále. Je tam nádherný kostel, do něhož vstupuje biskup i všichni lidé. Říká se tam modlitba a jeden hymnus, obojí vhodné pro toto místo i den. Čte se úryvek z evangelia, jak Pán řekl svým učedníkům „Bděte, abyste nevešli v pokušení". Tento úryvek se čte celý. Pak následuje modlitba. Odtud za zpěvu hymnů všichni až po nejmenší děti scházejí s biskupem do Getseman. Vzhledem k množství lidí, vzhledem k únavě po tolika bděních a proto, že bylo nutno vystoupit na vysokou horu, jde se do Getseman velmi pomalu. Nahoře jsou připraveny pro lid svíce. Po příchodu do Getseman je napřed vhodná modlitba, pak se zpívá hymnus a čte se místo z evangelia, jak byl Pán zajat. Když se četlo toto místo z evangelia, lid začal tak kvílet a plakat, že to snad bylo slyšet až do města. K městu se jde v tu dobu, kdy člověk začíná aspoň trochu poznávat člověka. Jde se celým městem. Přijdou tam všichni do jednoho, velcí, malí, bohatí, chudí. Toho dne všichni bdí až do rána. Pak je biskup veden od Getseman až k bráně a odtud přes celé město až ke Kříži. Ke Kříži dojdou, když již slunce začalo jasně svítit. Čte se tam evangelium, jak je Pán odváděn k Pilátovi, a o tom, co řekl Pilát Pánu a Židům. Pak biskup promlouvá k lidu. Poněvadž po celou příští noc čeká lidi námaha a poněvadž i dnešní den bude namáhavý, povzbuzuje biskup všechny, aby neochabovali, ale důvěřovali, že Bůh je za takovou

námahu bohatě odmění. Povzbudiv je, jak mohl nejlépe, promlouvá k nim takto: „Jděte nyní každý prozatím domů, odpočiňte si chvíli a ke druhé hodině buďte všichni zde, abyste až do šesti mohli vidět svaté dřevo kříže, svou budoucí spásu. O šesté hodině se pak sejdeme zde před Křížem, abychom se věnovali až do noci čtení a modlitbám".

37. Po pobožnosti u Kříže než slunce vyjde naplno, jde se každý pomodlit na Sion k onomu sloupu, u něhož byl Pán bičován. Odtud jdou všichni domů, odpočinout si. O opět přijdou. Biskup usedne na Golgotě za Křížem, kde před tím stál, do připraveného křesla. Před něho je postaven stůl pokrytý plátnem a okolo stojí jáhni. Je přinesena pozlacená stříbrná schránka, v níž je svaté dřevo kříže, a po otevření je položena na stůl spolu s dřevem kříže i nápisem. Biskup vsedě pevně drží v rukou částky svatého dřeva, kolem stojící jáhni hlídají. Všichni přítomní, katechumeni i pokřtění věřící přicházejí jeden za druhým ke stolu, ukloní se, políbí svaté dřevo kříže a postupují řadou dále. Hlídá se proto, že prý kdosi předstíraje velkou lítost ukradl částku svatého dřeva. Proto nyní jáhni stojí v kruhu a hlídají, aby se nikdo neodvážil učinit něco podobného. Všichni jeden po druhém přicházejí, hluboce se ukloní, pohlédnou na kříž i nápis, políbí kříž a odcházejí. Nikdo se neodváží dotknout se rukama. Když všichni políbí kříž a přešli, vstane jáhen držící v rukou Šalomounův prsten a roh, z něho byli pomazáváni králové. Lidé líbají roh a dotýkají se prstenu ... Lid přechází až do šesté hodiny. Jedněmi dveřmi vstupují, druhými vycházejí. Toto všechno se koná tam, kde včera ve čtvrtek byla konána oběť. O šesté hodině, ať prší nebo je hezky, jde se před Kříž, to je místo mezi Křížem a Anastasí. Je velmi krásné a podobá se nekryté dvoraně. Je tam tolik lidí, že není možno projít. Před Křížem je pro biskupa postaveno křeslo a od šesté do deváté hodiny se čtou čtení. Tím chci říci, že se čtou nejprve žalmy, v nichž se mluví o smrti Páně, čte se též z Apoštolů a ze Skutků apoštolských o utrpení Pána. Také z evangelia se čtou úryvky o jeho utrpení. Čtení a žalmy se čtou od šesté do deváté hodiny, aby se dokázalo lidem, že evangelia a spisy apoštolů dokazují všechno, co řekli proroci o budoucím utrpení Pána. Tak celé 3 hodiny je lid poučován, že se nestalo nic, co by se nebylo zcela splnilo. Mezi to vkládají vždy modlitby, a sice modlitby vztahující se k tomuto dni. Při jednotlivých čteních se ozývá vzlykot, až divno. Není nikoho, ani starého ani mladého, který by neplakal tolik, že se to ani nedá vypovědět, v těchto třech hodinách nad Pánem, který pro nás tolik vytrpěl. Když nastala devátá hodina, čte se z Janova evangelia úryvek o tom, jak Pan vypustil duši. Po přečtení tohoto úryvku následuje modlitba, a pobožnost je skončena. Jakmile skončila pobožnost u Kříže, jdou hned všichni do Většího kostela u Martyria. Tam se koná to, co se konává po celý týden o deváté hodině u Martyria. Po skončení pobožnosti u Martyria se jde k Anastasi. Tam se čte z evangelia o tom, jak si Josef vyžádal na Pilátovi tělo Pána a jak je uložil do nového hrobu. Po přečtení tohoto úryvku následuje modlitba, katechumeni dostanou

požehnání a pobožnost je skončena. Poněvadž je zvykem u Anastase dále bdít a poněvadž je lid již unaven, nic se neoznamuje, nic nepřikazuje, jáhen nic neříká. Kdo z lidí chce bdít až do rána, může. Kdo nechce, nemusí. Mladší a zdravější klerici však bdí a po celou noc až do rána tam říkají hymny s antifonami. S nimi bdí většina lidí. Někteří velmi dlouho, jiní do půlnoci, jak kdo může.

38. Na druhý den v sobotu se koná podle zvyku to, co o jiných sobotách o třetí a šesté hodině. O deváté není obvyklá sobotní pobožnost, protože ve Větším kostele, v Martyriu se připravuje velikonoční vigilie. Velikonoční vigilie se koná tak jako u nás. Zde je navíc pouze to, že děti, které byly pokřtěny a oblečeny, jsou od křestního pramene spolu s biskupem vedeny k Anastasi. Biskup vstoupí dovnitř za mřížky Anastase a po jednom žalmu se modlí za děti. Pak jde s nimi k Většímu kostelu, kde podle zvyku lid bdí. Tam se koná vše tak jako u nás. Po oběti je pobožnost. Po skončení pobožnosti vigilie ve Větším kostele se hned jde za zpěvu hymnů k Anastasi. Teprve tam se čte úryvek z evangelia o zmrtvýchvstání. A konečně po modlitbě biskup obětuje. Vše je kvůli lidu krátké, aby nikdo nebyl zdržován. A tak je lid hned poté propuštěn. Pobožnost je v tutéž hodinu jako u nás.

45. Vypíšu také, jak jsou vyučování ti, kteří jsou o velikonocích křtěni. Kdo se přihlašuje, činí tak před začátkem postní doby. Přihlašuje se tedy před oněmi 8 týdny, jimiž, jak jsem řekla, začíná půst. Kněz si poznamená jména všech. Když si je poznamenal, den na to, v první den postní doby, jímž začíná oněch 8 týdnů, je postaveno uprostřed Většího kostela, to je v Martyriu, biskupovi křeslo. Po obou stranách na křeslech sedí kněží. Všichni klerici stojí. Křtěnci jsou přiváděni jeden po druhém. Jsou-li muži, přicházejí se svými kmotry; jsou-li to ženy, se svými kmotrami. Biskup se potom ptá blízkých, kteří znají křtěnce, zda vede dobrý život, zda má v úctě rodiče, není-li opilec, lhář nebo lehkomyslný. Vyptává se i na jednotlivé větší chyby. A když vyšetřil, že křtěnec žádné takové chyby nemá, v přítomnosti svědků poznamená vlastnoručně jeho jméno. Pakli byl shledán něčím vinen, káže mu odejít slovy: „Nechť se polepší, a až se polepší, ať přistoupí ke křtitelnici." Tak se vyptává mužů i žen. Tak snadno nemůže přistoupit ke křtu cizinec, nemá-li svědectví těch, kdo by ho znali.

46. Cítila jsem povinnost, paní sestry, to vypsat. Nedomnívejte se, že je to bez důvodu. Je takovýto zvyk: Kdo přistupují ke křtu, jsou po ty postní dny napřed exorcizováni. Potom bývá v Anastasi ranní pobožnost. Hned poté je postaveno křeslo pro biskupa ve Větším kostele, v Martyriu. Všichni, kdo mají být pokřtěni, muži i ženy, se posadí blízko kolem biskupa. Ve vykázaném místě stojí kmotři a kmotry. Vstupují a usedají také ti z lidí, kteří to chtějí slyšet, avšak pouze pokřtění. Katechumen tam nemá přístup. Biskup učí Zákonu takto: Začne Genesí a během postní doby probere celé Písmo. Napřed vyloží slovní smysl, potom duchovní. V ty dny jsou křtěnci poučováni také o zmrtvýchvstání, víře a o všem. Nazývá se to katechezí. Když

uplynulo 5 týdnů od doby, co se začali učit, přijímají symbolum. Biskup jim vyloží smysl symbola, rovněž vyloží smysl všech Písem a jednotlivých výroků jak slovní tak duchovní. Je to proto, aby v těchto krajinách všichni věřící mohli sledovat Písmo. Všichni jsou vyučováni v těchto postních dnech od první do třetí hodiny. Katecheze tedy trvá tři hodiny. Bůh je mi svědkem, paní sestry, že na biskupovu katechezi přichází více věřících, než když biskup o téže věci káže v kostele. Po skončení je biskup za zpěvu hymnů odváděn katechumeny k Anastasi.

Tak jsou poučováni tři hodiny denně po 7 týdnů. Osmý týden v podstatě se již neučí, aby se splnilo, o čem byla již řeč. Když uplynulo 7 týdnů a zbývá jediný, velikonoční týden, který nazývají týdnem větším, přichází ráno do Většího kostela k Martyriu biskup. Vzadu v apsidě za oltářem je pro biskupa připraveno křeslo. Tam jde jeden po druhém, muž s kmotrem, žena s kmotrou, a odevzdají biskupovi symbolum. Když vrátili biskupovi symbolum, osloví biskup všechny: „V těchto sedmi týdnech byli jste jako katechumeni vyučeni celému Zákonu Písem, slyšeli jste o víře, o zmrtvýchvstání těla i o smyslu symbola. Avšak slova velikého tajemství, to je samého křtu nemůžete slyšet, poněvadž jste dosud katechumeny. Nedomnívejte se, že je to bezdůvodné. Máte být pokřtěni ve jménu Pána a za 8 dní ta slova konečně v Anastasi uslyšíte. Dosud jste katechumeny, proto velká tajemství Boží vám nemohou být sdělena".

47. Když přijdou velikonoční dny, po oněch 8 dnech, to je od velikonoc až do oktávy po skončení pobožnosti v kostele se chodí za zpěvu hymnů k Anastasi. Zde se napřed koná modlitba, věřící dostanou požehnání a biskup stoje uvnitř za mřížovím jeskyně v Anastasi a vykládá vše, co se děje při křtu. V tu chvíli nevstupuje žádný katechumen. Vstupují tam toliko novokřtěnci a pokřtění, pokud chtějí slyšet o tajemstvích. Aby nevstoupil žádný katechumen, uzavírají se dveře. Když biskup vykládá podrobnosti, ozve se tak hlasitá chvála, že je to slyšet daleko ven z kostela. Tajemstva se opravdu konají tak, že nikdo nepotřebuje výklad k tomu co slyší. Tak je to názorně vyloženo. V této provincii část obyvatel zná řecky i syrsky, část jenom řecky, jiná zase jen syrsky. Biskup, i když zná syrsky, mluví vždy řecky a jen někdy syrsky. Proto vždy jeden z kněží tlumočí biskupova řecká slova do syrštiny, aby všichni věděli, co se vykládá. I čtení v kostele se čtou řecky. Stojící kněz je lidem překládá do syrštiny, aby jim rozuměli. Aby ani přítomní latinici, pokud neznají ani řecky ani syrsky, nebyli zarmouceni, přítomní bratří řeckolatinici jim vše vykládají latinsky. Je velmi milé a obdivuhodné, že hymny i antifony a modlitby pronášené biskupem mají vztah ke dni, který se slaví, i k místu, na kterém se to koná.

POZNÁMKY:

[1]) V překladu ponechány hodiny v původním počítání. Hodina ve starověku nebyl výraz pro absolutní časovou délku. Den a noc byly sice rozděleny na 24 hodin, ale tamní hodina se

nekryla s naší hodinou o 60 minutách. Denní hodina (od východu do západu slunce) v letní době byla delší než v době zimní a naopak hodina noční (od západu do východu slunce) v letní době byla kratší než v době zimní. Jediným pevným bodem byl konec šesté hodiny, tj. kdy bylo slunce na obzoru nejvýše, tedy naše 12. hodina. Třetí hodina byla polovina dopoledne, devátá polovina odpoledne. Starověká hodina se kryla s naší hodinou jen v době jarní a podzimní rovnodennosti. Poněvadž slavení velikonoc spadá do jarní rovnodennosti, znamená 1. hodina naši sedmou, třetí naši devátou, šestá naši dvanáctou, sedmá naši třináctou, devátá naši patnáctou a dvanáctá konec naší sedmnácté hodiny.

[2]) Martyrium: Kostel zbudovaný císařem Konstantinem na místě ukřižování Pána.

[3]) Eleona: Kostel postavený Konstantinem v getsemanské zahradě nad jeskyní, kam se údajně uchyloval Pán se svými učedníky.

[4]) Imbomon: Kostel severně od Eleony, kde údajně Pán vstoupil na nebesa.

[5]) Anastasis: Kostel zbudovaný Konstantinem kolem r. 325 na místě, kde byl Pán uložen do hrobu.

[6]) Lucernarium — lucernare: Až do konce 4. stol. večerní děkovná pobožnost s rozžíhánim světel za světlo a ostatní dary Vykupitele, spojené s prosbou za ochranu v noci.

4.9 SVATÝ AMBROŽ

Církev v latinské sféře západu nezůstala ve vrcholném údobí patristického věku 4. a 5. století pozadu za církví východu. Církev na západě nese ovšem v sobě stopy latinského člověka se smyslem více zaměřeným na právo, organizaci a praktičnost oproti spekulativnímu duchu východu. Navíc nastupující nové národy poznamenávají církevní činnost. Co má východ a západ společného, je zápolení o čistotu víry a její promítnutí do praktického života. Světci východu i západu té doby společným krokem a dechem posunují hranice poznání Kristovy nauky do takové vzdálenosti, že nejen dnes, ale i v dalších staletích církve bude jejich práce vodítkem pro orientaci v křesťanském životě. Z velkých západních teologů té doby uvádíme sv. Ambrože a sv. Augustina.

Sv Ambrož, potomek vznešené rodiny a syn vysokého úředníka gallské prefektury se narodil v Trevíru v třicátých letech 4. století (333/334 nebo 339/340). Po předčasné smrti otce se vrátil s matkou a dvěma sourozenci do Říma. Po studiu práv a rétoriky nastoupil r. 370 funkci nejvyššího správního úředníka v Ligurii a Aemilii se sídlem v Miláně. V té době po smrti milánského ariánského biskupa došlo ke sporům mezi katolíky a ariány a Ambrož ze své úřední moci zjednal pořádek. K jeho překvapení obě strany jej zvolili za milánského biskupa. Ambrož se tehdy teprve připravoval na přijetí křtu a při jeho duchovních kvalitách nebylo divu, že se zdráhal přijmout tuto vysokou duchovní hodnost. Osm dní po křtu byl přece asi 7. 12. 374 vysvěcen na biskupa. Měl sice nejvyšší světské vzdělání, ale nepatrné vzdělání teologické. Pod vedením kněze Simpliciana (budoucího svého nástupce) dík svému nadání a Boží milosti, které otevřel srdce i hlavu, zvládl velmi dobře v krátkém čase i tento obor. Příznačným pro stav tehdejší

teologie v Itálii bylo také to, že musil sáhnout k řeckým teologům (mezi jinými to byl sv. Basil), aby se stal latinským teologem. Proto byl obsahově závislý na řecké teologii. Jeho pastýřská a spisovatelská činnost však dokazují, že látku nepřijal školáckým způsobem, nýbrž dal ji do služeb své vlastní osobnosti, ve které se pojil římský smysl pro praktičnost s vynikajícím psychologicko-pedagogickým talentem, ženoucím ho k intenzívní pastorační činnosti, a s hlubokým církevním smýšlením. Více než spisovatelská činnost a výmluvnost ho proslavila síla jeho osobnosti, před kterou se skláněli a již uznávali samotní vládci (císař Theodosius prý o něm prohlásil: „Znám jen jednoho, který je hoden jména biskup, a tím je Ambrož"). V moci a bohatství narozený, z lásky ke Kristu a potřebným se zřekl vysokého světského postavení, svých statků a žil podle přísných zásad evangelia. Nutno obdivovat, že při své pastýřské činnosti si nalezl čas k napsání mnoha pojednání. Většina z nich, zvláště exegetické práce, vyrostla z jeho pastorační činnosti. Jsou to vlastně kázání, která po menším zpracování byla upravena do knižní podoby. Mají stejně jako ostatní spisy praktický ráz. K filozoficko-dogmatické spekulaci, ač byl s tímto oborem velmi dobře obeznámen, neměl čas ani sklony. V biblických a dogmatických pracích je dost závislý na řeckých církevních Otcích, v morálně asketických je však zcela samostatný. Znalost rétoriky a práva ovlivňuje jeho styl: Řeč je někdy silně rétorská, někdy svou stručností až břitká.

Z jeho prací uvádíme úryvek z traktátu Eliáš a půst a ze spisu Tajemství a Svátosti.

Traktát E l i á š a p ů s t, vlastně kázání, pronesl mezi r. 386 a 392 v milánské katedrále před začátkem postní doby. Postava starozákonního světce Eliáše dala mu podnět, aby v předvečer postní doby varoval věřící před výstřednostmi své doby, před nestřídmostí v jídle a pití.

Spis T a j e m s t v í určený pro ty, kteří byli právě pokřtěni, pojednává o křtu, biřmování a Eucharistii.

Spis S v á t o s t i o 6 knihách pojednává o témže tématu a obsahuje důležité podrobnosti, týkající se liturgie. Má velmi mnoho společného s Katechezemi sv. Cyrila Jeruzalémského. Je to pravděpodobně stenografické zachycení katechezí, které neměly být uveřejněny. Proto také dost dlouho nebylo autorství tohoto spisu připisováno sv. Ambrožovi.

4.9.1 DE HELIA ET IEIUNIO — (ELIÁŠ A PŮST) — (CSEL 436—446)

12. Nemýlím-li se, zaléhá do mé řeči hluk hostin a vůně jídel. Málokdo z pozvaných se vymlouvá, že nemůže přijít. Nechtějí, aby se někdo postil a choval podle Božího zákona. Jistě usedli, aby jedli a pili. Povstali, aby hráli. Vidíme, že hříšné jednání úzce souvisí s opilstvím. Jako matkou víry

je zdrženlivost, tak matkou nevěry je opilství. Čeho se v opilství člověk neodváží? Ve dveřích krčem sedí lidé. Nemají ani šaty ani na jídlo pro příští den a přece se považují za vladaře a mocné. Dokonce si myslí, že kralují a velí vojákům. Kdo jsou ve skutečnosti chudáci, v opilosti se považují za boháče. Obdarovávají zlatem, rozdávají lidem peníze, stavějí města, ač kromě svého těla nemají nic, čím by zaplatili krčmáři. Jsou vínem rozpáleni a nevědí co mluví. V opilosti jsou bohatí. Až z nich vyprchá víno, poznávají, že jsou žebráky. Za jeden den propijí práci několika dnů. V opilosti se chápou zbraní. Číše jim slouží za kopí, místo krve teče víno. Víno teče jako krev. Jak statečnými jsou při víně, jak moudrými, jak výřečnými, za jak krásné a vznešené se považují, a přitom nemohou ani stát na nohou! Mysl je malátná, jazyk něco breptá, bezkrevná bledost polévá jejich ústa páchnoucí vínem. Barbaři padají v boji, lid ve rvačkách. Mohl bys vidět, jak v bitvě zraněným teče z úst víno. Smutný konec. Opilost může se vykázat jen tím, že obměkčuje a otvírá srdce. Při víně jsou si všichni rovni, nikdo neznamená méně. Chudý neustupuje bohatému. Ani nepoznáš, že je chudý. Slabý neustupuje silnému, při pití je velmi statečný. Ani žebrák boháči, ani neurozený urozenému. Při pití uznávají za svého krále jen toho, kdo je v pití předčí. Právem je napsáno, že „v opilosti víno činí opilé rovnými". Kéž bys však slyšel hned další slova: „Pij umírněně, abys byl střízlivý" (Sir. 31,32). „Neobviňuj víno!" „Víno je od počátku stvořeno k obveselení a ne k opilství" (Sir. 31,35). „Víno je pro radost duše i srdce, piješ-li střídmě. Hodně vína působí hněv a mnohé pády" (Sir. 31,36).

Někdo by mohl říci, že pijí jen prostí lidé. Pojďme tedy na hostinu k těm mocným a urozeným. Nebudu zde mluvit o navoněných a věnci z růží ozdobených mladících, jakým prý byl ten, který pomazán vonnými mastmi, ověnčen květy, podpírán nevěstkami nesoucími rozsvícené svíce a od rána již opilý vstoupil do posluchárny, kde právě přednášel filozof. Když prý ho uslyšel, strhl si věnec s hlavy, setřel vonné masti, dal sbohem ženštinám a stal se takovým filozofem, že byl příkladem střízlivosti, ač před tím holdoval opilství. Že se jeden polepšil, to mne neodradí, abych nemluvil o jejich prostopášnosti. I když on přestal pít víno, jistě přece páchl hříšností.

13. Od jinochů, kteří se dostali na špatnou cestu, pojďme na hostinu bojovníků. Jí se mezi bojem. Jejich společnost tvoří válečníci ve zlatém brnění, s babylonskými meči po boku, šije se jim třpytí zlatými řetězy, s šerpou zdobenou zlatem, meče ve zlatých pochvách, kterými mávají, když se přináší jídlo. Posluhují chlapci s olejem lesknoucími se vlasy, různého věku, vybraní k tomu účelu z barbarského národa. Viděl bys všechny druhy lidí a myslel by sis, že je to spořádaný šik. Na stolech jsou stříbrné nádoby. Jaká nádhera! Uprostřed stojí roh, ne ten, na který se troubí k boji, ale roh plný vína, nástroj, který svolává k hostině-zápasu. Jako pěšáci začínají bitvu malé pohárky. Takový řád panuje při pití. Jako tragédové nejprve poznenáhlu zvyšují hlas a nakonec až řvou, tak se chovají i tito bojovníci. Boj

začínají prvními malými poháry, aby povzbudili žízeň, nikoli aby ji uhasili, že by už potom nemohli pít. Když se tedy rozehřáli, žádají větší poháry. Martův oheň plane, žízeň se podněcuje jídlem. Jakmile se už kalí oči, napraví se to nekřtěným nápojem. Poháry střídají číše a ještě ostřejší jídla. Pije se hodně dlouho a stále. Nakonec závodí, kdo toho víc vypije. Kdo se vymlouvá, kdo si myslí, že už by měl přestat pít, je pokárán. To trvá až do té doby, dokud nepřijde další jídlo. Když je skončeno hodování, myslel by sis, že vstanoua odejdou. Oni však znovu začínají pít, dokud vše nevypijí. To prý teprve začínají. Poháry a džbány jsou jejich zbraně. Nemysli si, že se nebojuje podle pravidel! Je stanovena míra a bojuje se za dozoru soudce. Boj je zahájen řevem, žoldem je vrávorání, odměnou za vítězství je hřích. Výsledek je dlouho nerozhodný. Válečný řev. Ruce hospodských nalévajících víno i ruce kuchařů nosících teplá jídla klesají únavou. Klesají i ruce těch, kteří dohlížejí na správnou míru i na to, aby obsluhující nic nevylili. Neklesají však ruce pijanů. Pro takovýto boj není omluvy. Kdo je v boji poražen, zdvihne zbraň a dostane milost. Kdo však zde obrátí kalich, je přinucen znovu pít. Kdo v boji zdvihne z úkrytu ruku, nedostane sice odměnu vítěze, ale také se mu nic nestane. Na hostině však, i když odtáhne ruku od vína, sami mu nalijí víno do úst. Všichni jsou opilí, vítězi i poražení. Všichni zpití leží na zemi jako mrtvoly. Není dovoleno je odnést do hrobu, dokud nezaplatí útratu. Komu však nejde o zaplacení, ten považuje za čest, jestliže z hostiny jako z arény odcházejí všichni hodně opilí. Pro oči křesťana smutná a ubohá podívaná. Hrozný pohled na jinochy, kteří jsou od stolu vynášeni ven a zase přinášeni zpět, jak se cpou, aby to opět zvrátili a mohli dále pít. Kdo se ostýchá vstát, protože už nemůže snést nemírné pití, těžce oddechuje, naříká, potí se a jen naznačuje, co se stydí říci. Každý vypráví o svých bojích, líčí své statečné kousky, vypráví o trofejích. Zpití vínem a ospalí nevědí co mluví. Chrápou a pijí. I ve spánku bojují. Když mají válečníci vstát, nemohou ani na nohou stát a při chůzi vrávorají. Služebnictvo se jim vysmívá, vynáší bojovníky ven a posazuje je na koně. Jako lodě bez kormidelníka se potácejí se strany na stranu. Jestliže je někdo ze služebníků nepodrží, padají jako zranění na zem. Vrchol zábavy je, když je vynášejí na štítě. Ty, které jsi viděl ráno jako udatné bojovníky s hrozivým pohledem, vidíš večer zraněné beze zbraně, zabité bez boje, vyděšené bez nepřítele, třesoucí se ne vinou stáří, zvadlé v samém rozkvětu mládí jsou dětem pro posměch.

14. Kdo namíchal takovu hroznou číši? Kdo vlil tolik jedu do duší? Člověk sám se dostává do toho nebezpečného bahna a sám si svou výstředností zaviňuje svou zkázu. Neomlouváme vás, kdo zvete přátele a propouštíte je jako nepřátele. Oč lepší by bylo, kdybys své víno vylil na zem. Ale i ta země se opije a přivolává šelmy, když ucítí vůni vína. Konečně jsou opilí, sotva vstoupí při vinobraní na vinici. Jak tě může těšit škoda, kterou jsi měl s vydáním na hostinu, když se ti nedostane za to vděku? Chceš, aby se lidé

cítili dobře a nutíš je zemřít. Zveš na hostinu a vedeš je k hrobu. Slibuješ jídlo a přivoláváš muka. Nabízíš víno a nalévás jed. Všechno totiž, co škodí, je jed. Zbavuje smyslů, spaluje nitro, uspává, působí bolení hlavy. Víno má větší sílu než jed. Ano, má. Bůh ústy Mojžíše přirovnal víno k dračímu jedu, když řekl: „Jejich víno, jedovina dračí, krutý zmijí jed" (Dt. 32,33). Právem dodal „proti němuž není lék". Mnohé totiž hadí jed uzdraví, opilství však nikoho. Jed poraní tělo nikoli mysl. Opilství vedle tělesné a duchovní smrti přináší i provinění. Mysli však i na jed hříchu podávaný pod jménem víno. O cizincích, kteří neznají Boha, pravil Bůh před dříve uvedenými slovy: „Jejich réva je z révy sodomské, z vinic Gomory, jejich hrozny, hrozny jedovaté, mají trpká zrnka" (Dt 32,32).

15. Myslíte si, že jsem se opil vínem a proto že jsem do kázání o postu vmísil tuto řeč. Kvůli těmto statečným mužům jsem řekl daleko méně, než řekl Pán. Slyšte, co řekl ústy Mojžíše! Slyšte, co je napsáno v Izaiášově knize! Pán se na ně takto obořil: „Běda těm, kteří za časného jitra táhnou za opojným nápojem a až do setmění je rozpaluje víno. Citara a harfa, bubínek a píšťala jsou na jejich pitkách, ale na dílo Hospodinovo neberou zřetel a dílo jeho rukou nevidí" (Iz 5,11n). Komu platí ono „běda", komu soud, proč takové rozčílení? Každému něco, opilým vše. Běda totiž těm, kteří jsou večer opilí. A což teprve těm, kteří ještě před večerem a často už ráno jsou opilí? Běda platí bitkám. Svádějí bitky, teče krev a pak jdou k soudu nebo jsou k němu voláni. Jsou souzeni jako viníci. Někdy dojde ještě k horšímu. Mysl opilého je vínem zakalena. On nemyslí na krále, ani na úřady, ani na bratrská a přátelská pouta, a chápe se meče. Když takoví zmožení vínem vystřízlivějí, nepamatují se, co dělali. Také za výtržnost dostanou zaslouženou odměnu. Pomlčím o zpěvu doprovázeném hrou na citeru a harfu, jichž se často při hostinách užívá, aby vínem a zpěvem se zvýšilo veselí. Mnozí podle perského zvyku přikazují přivést ženy právě tak opilé jako jsou sami, od nich přijímají číše, posazují si je na klín. Služba opilým, to je jakýsi posvátný obřad. Víno mají i barbaři a Římané jim milostivě dovolují, aby se v opilosti chovali jako svobodní lidé. Víno nepůsobí jen opilost, ale i žízeň. Hebreové nazývají každý nápoj, který opíjí, žíznivým. Tedy ne neprávem „běda" těm, kteří už ráno chtějí pít. Měli by chválit Boha, předejít slunce a modlitbou uvítat slunce spravedlnosti, které navštěvuje své a vychází jim vstříc, jestliže vstáváme kvůli Kristu a ne kvůli vínu a žízni. Zbožní zpívají hymny a ty držíš citeru? Zpívají žalmy a ty bereš harfu nebo bubínek? Právem „běda", poněvadž místo spásy volíš smrt. Sotva se rozední, již běží do krčmy, žádají víno, klepou se koberce, narychlo rozkládají lehátka k jídlu, stříbrné číše, pozlacené poháry se pokládají na stůl. Běda těm, kdo tohle vyhledávají, praví Pán. „Zlatým kalichem byl Babylón v Hospodinově ruce, opájel všechny země; pronárody pili jeho víno, proto pronárody třeštily. Avšak Babylón padne a roztříští se" (Jr. 51,7). Tedy zlatý kalich bude rozdrcen, je to Babylón. V moci pána je, co udělá

se zlatem. Boží hněv jej rozdrtí. Proč zlatý kalich? Aby svou krásou přilákal některé k pití. Kdo nemá zlatý, nahrazuje jej pozlaceným. Pomysli na světskou krásu: Vidíš krásnou návnadu, ale bez obsahu. Ať tě nesvádějí zlaté a stříbrné nádoby! I my „máme poklad v křehkých nádobách" (2 K 4,7). Apoštolova nádoba je křehká, ale je v ní Kristův poklad. Běda, kdo už ráno máte žízeň. Číše je ta zlatá nádoba a v té číši je smrtící jed, jed požitkářství, opilství. Kdo z něho pije, zavrávorá, padá. Vrávorá nejen tělem, ale i duchem, to je hřeší.

4.9.2 DE SACRAMENTIS — (TAJEMSTVÍ) — (EP 1329—1334)

C.3,n.8. Co jsi viděl? Vodu, ale ne pouze ji. Viděl jsi přisluhující, velekněze, který se ptá a světí. Věř, že je zde přítom cosi božského. Věříš tomu, co se děje, a nevěříš v Boží přítomnost? Kde by se tu vzal obřad, kdyby nepředcházela Boží přítomnost?

4,20. Proto jsi četl, že tři svědkové při křtu jsou jedno: voda, krev a Duch. Kdybys z toho jedno vyloučil, není to svátost křtu. Co je totiž voda bez Kristova kříže? Obyčejná voda bez svátostního účinku. Bez vody není tajemství znovuzrození. „Nenarodí-li se kdo z vody a Ducha, nemůže vejít do Božího království" (J 3,5). I katechumen však věří v kříž Pána Ježíše, kterým je poznamenáván. Kdyby nebyl pokřtěn ve jménu Otce i Syna i Svatého Ducha, nemůže dostat odpuštění hříchů ani dar duchovní milosti.

6,32. Petr byl čistý, ale musil si dát umýt nohy. Měl totiž hřích zděděný po prvním člověku, kterému had podrazil nohy a svedl ke hříchu. Proto jsou Petrovi umyty nohy, aby byl zrušen dědičný hřích. Naše vlastní hříchy jsou totiž smývány ve křtu.

7,32. Přijal jsi duchovní pečeť, Ducha moudrosti, Ducha rozumu, Ducha rady a síly, Ducha poznání a zbožnosti, Ducha svaté Boží bázně. Zachovávej, co jsi přijal. Poznamenal tě Bůh Otec, potvrdil tě Kristus Pán a do tvého srdce vložil Duch závdavek věčnosti.

9,50. Snad řekneš: Vidím něco jiného, jak mi můžeš tvrdit, že přijímám Kristovo tělo? Nezbývá nám než i toto dokázat. Kolika příkladů můžeme k tomu použít; Dokážeme, že to není to, co příroda vytvořila, ale to, co posvětilo požehnání. A že požehnání má větší moc než příroda, dokážeme z toho, že se požehnáním mění sama příroda.

9,58. Ve svátosti Eucharistie je Kristus, poněvadž je to Kristovo tělo. Není to tedy obyčejný pokrm, ale pokrm duchovní. Proto také Apoštol říká o předobrazu: „Naši otcové jedli duchovní pokrm a pili duchovní nápoj" (1 K 10,3n). Boží tělo je totiž duchovním tělem.

4.9.3 DE SACRAMENTIS — (SVÁTOSTI) (EP 1336 — 1340)

L.3,c.1,n.7. Ve křtu se smývá všechna vina. Tedy vina ustoupila. Poněvadž však Adama svedl ďábel a vylil mu na nohy jed, proto myješ nohy, aby posvěcení pomáhalo tam, kde by chtěl ďábel zaútočit a aby tě později nemohl svést. Myješ tedy nohy, abys smyl moc ďábla.

3,2,8. Po křtu následuje poznamenání Duchem, jak jste dnes slyšeli ve čtení. Po křestním prameni zbývá utvrzení ve víře. Na vzývání kněze je vléván Duch Svatý, duch moudrosti a rozumu, duch rady a síly, duch poznání a zbožnosti, duch svaté bázně. Jako by sedm ctností Ducha.

4,4,13. Kdo je tedy původcem svátosti, ne-li Pán Ježíš? Z nebe přišly tyto svátosti. Každá pomoc je z nebe.

4,4,14. Snad řekneš: Můj chléb je obyčejným chlebem. I tento chléb, dříve než byla vyslovena svátostná slova, je obyčejným chlebem. Po posvěcení se z chleba stává Kristovo tělo. To mějme na paměti! Jak se může stát Kristovým tělem? Posvěcením. Kterými slovy se děje toto posvěcení? Slovy Pána Ježíše. Neboť všechno, co se říká v předcházejících prosbách, to říká kněz: je to chvála na Boha, modlitba za lid, za vládce, za všechny. Když se přijde až k tomu, aby bylo dokonáno ctihodné tajemství, kněz již neužívá vlastních slov, nýbrž slov Kristových. Tedy Kristova slova dokonávají toto tajemství.

4,4,23. Chléb před posvěcením je chlebem, po Kristových slovech je to Kristovo tělo. Slyš konečně, co říká Kristus! „Vezměte a jezte z toho všichni: toto je mé tělo" (Lk 22,19). Před Kristovými slovy je v kalichu víno a voda. Když však jsou pronesena Kristova slova, stává se víno Kristovou krví, která vykoupila lid. Vidíte tedy, co všechno mohou změnit Kristova slova.

4.10 SVATÝ AUGUSTIN

Závislost duchovního života latinské církve na církvi řecké, jak to vidíme ještě u sv. Ambrože, byla přerušena biskupem malého afrického města Hippo, který byl nejen nejlepším teologem své doby, ale poznamenal církevní a duchovní život na západě na celá staletí. Nebyl jím nikdo jiný než sv. Augustin.

Jeho cesta od hlubin až k nejvyšším vrcholům lidského myšlení byla poznamenána neustálým neklidem hledání vnitřního uspokojení. Jeho hledající srdce nalezlo klid až tehdy, kdy plně nalezlo zdroj klidu, dokud plně nespočinulo v Bohu. Vzhledem k rozsahu této práce omezují se jen na strohá data. Odkazuji proto na jeho Vyznání, která jsou jeho veřejnou zpovědí a zároveň i hymnem na velikost Božího milosrdenství a lásky.

Narodil se v Thagaste v Numidii poblíž města Hippo (dnes Sebus na pobřežním území, které je nyní v části v Tunisku a z části v Alžírsku). Jeho otec Patricius se dal pokřtít krátce před svou smrtí. Matkou byla světice sv. Monika. Jí věnoval 6 posledních kapitol 9. knihy Vyznání. Prvního vzdělání se mu dostalo v rodišti a v blízké Madauře. V 17 letech začal studovat rétoriku v Kartágu. R. 383 odešel do Říma a působil zde asi půl roku jako učitel rétoriky a pak jako profesor téhož oboru v Miláně. Nespokojen s názory manichejců, k nimž se přidružil, se tam při svém hledání setkal se sv. Ambrožem, jehož postava na něho silně zapůsobila. R. 386 na podzim skládá svůj úřad a odchází se svými nejbližšími na venkovský statek svého přítele v Cassiacum poblíž Milána, aby se tu připravoval na křest. Na počátku postu příštího roku se hlásí k přijetí křtu a o velikonocích se svým synem Adeodatem a přítelem Alypiem přijímá křest z rukou sv. Ambrože. Několik měsíců nato se vrací s matkou a synem do Afriky. Na cestě v Ostii mu zemřela matka a krátce potom i syn. Po smrti své matky zůstal ještě rok v Římě a pak se vrátil natrvalo do svého rodiště. Tam se se svými přáteli uchýlil do klášterní odloučenosti. Jeho učenost a zbožnost byly již tak známé, že ho r. 391 biskup Valerius z Hippo požádal, aby se dal vysvětit na kněze. Kněžským svěcením začíná vlastně druhá etapa jeho života. Po hledání a konečně i nalezení životního zaměření ustoupily dosud převládající filozofické zájmy čistě teologické orientaci a praktické církevní činnosti. Valerius, aby ho ještě více připoutal ke své církevní obci, vysvětil ho na pomocného biskupa. Po Valeriově smrti nastupuje Augustin na jeho místo. Brána činnosti se mu plně otevřela. Muž, který po dlouhém hledání našel správný směr a plné uspokojení pro své neklidné srdce, dává se do zápasu o čistotu a jednotu víry. Byl to nejen manichejismus, který ho nutil vyřešit si problém víry, ale i donatistické schisma, které rozštěpilo jednotu a ochromilo tamní církevní život, pak také pelagianismus se svým popřením potřeby Boží milosti, proti nimž obrátil své pero. Bylo by však jednostranné, kdybychom viděli jeho činnost jen ve vyvracení a potírání nesprávných směrů. Stará zkušenost učí, že největším nepřítelem víry je neznalost. Proto i Augustinova činnost jako myslitele a biskupa je zaměřena na to, aby svěřený mu lid byl co nejvíce seznámen se základy Kristovy nauky pramenící z Písma sv. Učení církve mu nebylo při tom jen směrnicí, nýbrž i normou jeho víry, myšlení a bádání. „Zastávat něco, co odporuje cítění obecné církve, je nanejvýš trestuhodné (Ep. 118); Nevěřil bych evangeliu, kdyby mne k tomu nepobízela autorita církve; Řím promluvil a tím je celá záležitost skončena (Ep. 132)", to je stanovisko v otázkách víry. Z vlastní zkušenosti znal dobře lidské srdce s jeho slabostmi a sklony a proto nebyl přísným soudcem lidí, i když zavrhoval jejich nesprávnosti a pochybení. Že si dovedl získat lidi, dosvědčuje i to, že neměl nepřátel ani mezi těmi, jejichž bludy potíral. Jeho svatost a velikost spočívala v jeho pokoře. „Co uznáš za správné, toho se drž a zásluhy připiš obecné církvi; co není správné, to zavrhni a mně odpusť, vždyť jsem také

jen člověk" (De vera relig.). Slova, na která mnohý člověk opojen svými vědomostmi často zapomíná.

Naše čtení je vzato z jeho Výkladu evangelia sv. Jana a ze spisu Svatá Trojice.

Výklad Janova evangelia je obsáhlá homiletická práce o 124 traktátech. Takřka slovo za slovem rozebírá toto evangelium, aby na něm posluchačům osvětlil tajemství Božího vtělení a tajemství Nejsvětější Trojice. Současně neopomíjí při výkladu žádné příležitosti, aby nejen upozornil na názory odchylující se od nauky obecné církve, ale aby je i hloubkou argumentů vyvrátil. Tyto traktáty jako skutečná kázání pronesl v Hippo r. 414—416, a to bez přerušení. Výjimku činily velikonoce, kdy tento výklad přerušil výkladem 1. listu Janova.

Spis O Trojici v 15 knihách je Augustinovým hlavním dogmatickým dílem. Pracoval na něm plných 20 let (399—419) a jak sám poznamenává, málo čtenářů plně pochopí jeho vývody. Spis je vlastně uzavřením patristické spekulace o tajemství Nejsvětější Trojice.

4.10.1 TRACTATUS PRIMUS IN IOANNEM — (VÝKLAD JANOVA EVANGELIA) — 1. TRAKTÁT (J 1,1—5) — (ML 35)

1. Když přemýšlím o tom, co jsme slyšeli v apoštolském čtení, že totiž člověk přirozeně žijící nepřijímá věci, které jsou Božího Ducha (1 Kr 2,14), a když mám za to, že zde ve shromáždění vaší lásky jsou mnozí přirozeně žijící, kteří dosud jednají podle přání těla a nemohou se dosud vzchopit posuzovat je duchovně, jsem velmi na rozpacích, zda podle Bohem mi daných možností budu moci vysvětlit slova evangelia „Na počátku bylo Slovo a Slovo bylo u Boha, to Slovo bylo Bůh".

To přirozeně žijící člověk nechápe. Nuž co, bratři? Budeme mlčet? Nač to číst, když by se mělo mlčet? Nač to poslouchat, když by se to nemělo vykládat? A nač to vykládat, když by se to nemělo pochopit? Přece však nepochybuji, že jsou mezi vámi někteří, kteří výklad nejen pochopit mohou, ale pochopili to ještě před výkladem. Ty, kteří mohou pochopit, nezklamu. Jen se bojím, že budu zbytečně mluvit k těm, kteří to nemohou pochopit. Konečně nechť Boží milosrdenství dostatečně umožní všem, aby každý pochopil, co může podle svých možností pochopit. I ten, který mluví, říká jen to, co říci může. Vždyť, kdo to může říci tak, jak tomu opravdu je? Osměluji se říci, moji bratři, že možná ani Jan sám to neřekl tak, jak tomu opravdu je, ale jen jak mohl, poněvadž o Bohu mluvil člověk, i když inspirován Bohem, přece jen člověk. Poněvadž byl inspirován, řekl aspoň něco. Kdyby nebyl inspirován, neřekl by nic. I když jako člověk inspirovaný Bohem neřekl vše, přece řekl, co jako člověk říci mohl.

2. Tento Jan, nejmilejší bratři, patřil k oněm horským velikánům,

o nichž je psáno: „Hory přinesou lidu pokoj a pahorky spravedlnost" (Ž 71,3). Horami jsou duše vznešené, pahorky duše prosté. Avšak hory přinášejí pokoj proto, aby pahorky mohly vydávat spravedlnost. Jakou spravedlnost vydávají pahorky? Víru, protože spravedlivý žije z víry (Ř 1,17). Prosté duše by však nepřijaly víru, kdyby vznešené duše, které jsou zvány horami, nebyly osvíceny samotnou Moudrostí. Takto mohou vznešené duše předat prostým to, co prostí mohou pochopit. Tak pahorky mohou žít z víry, protože hory přinášejí pokoj. Samy hory řekly církvi „Pokoj vám" a tím že ohlašovaly církvi pokoj, neoddělily se od Toho, od něhož přijaly pokoj (J 20,19). Pokoj zvěstovaly opravdově, ne pokrytecky.

3. Jsou totiž i jiné hory. Když na ně narazí loď, ztroskotá. Trosečníci je snadno vidí a pokoušejí se u nich přistát. Na takové hoře je mnohdy vidět i zemi, pod horou se však skrývají skály. Když se někdo pokusí přistát u takové hory, narazí na skaliska. Nenajde přístav, ale vlnobití. Někteří byli takovými horami. Ukázali se mezi lidem velkými, zavinili však hereze a schismata, rozdělili Boží církev. Ti, kdo rozdělili církev Boží, nebyli však oněmi horami, o kterých je řečeno „Hory přinesou lidu pokoj". Jak by mohli přinést pokoj ti, kdož roztrhli jednotu?

4. Kdo však přijali pokoj a zvěstovali jej lidu, ti patřili na samotnou Moudrost, pokud ovšem lidská srdce mohou postihnout, co ani oko nevidělo, ani ucho neslyšelo, ani lidskou mysl nenapadlo (1 K 2,9). Jestliže lidskou mysl to nenapadlo, jak to mohl postihnout Jan? Což Jan nebyl člověkem? Či snad Moudrost nevstoupila do Janova srdce, ale jeho srdce vystoupilo k ní? Co totiž vstupuje do lidského srdce, vstupuje k člověku ze zdola. Kam však vystupuje lidské srdce, to je vysoko nad člověkem. Možno to, bratři, říci také takto: Pochopil-li Jan, nakolik pochopil — možno-li se pak vyjádřit —, pokud sám Jan nebyl člověkem? Nebyl člověkem? Pokud začal být andělem. Všichni svatí jsou anděly, protože jsou Božími posly. Proto, co říká Apoštol lidem tělesně a přirozeně žijícím, kteří nejsou schopni pochopit Boží věci? „Když říkáte: Já jsem Pavlův, já Apollův, což nesmýšlíte pozemsky?" (1 K 3,4). Co chtěl učinit z těch, kterým vytýkal, že smýšlejí pozemsky? Chcete vědět, co z nich chtěl učinit? Slyšte, co je psáno v žalmech! „Já jsem řekl: Jste bohové, všichni jste synové Nejvyššího" (Ž 81,6). Bůh nás tedy volá k tomu, abychom nebyli lidmi pozemsky smýšlejícími. Nebudeme však lidmi v tom lepším slova smyslu, jestliže napřed připustíme, že jsme lidmi, to je, dokud nepovstaneme z nízkosti k oné vznešenosti, abychom v domnění, že jsme něco, když nejsme ničím, nejen nedostali, co nejsme, ale abychom neztratili i to, co jsme.

5. Tedy, bratři, mezi tyto hory patřil i Jan. A ten řekl: „Na počátku bylo Slovo a Slovo bylo u Boha, to Slovo bylo Bůh." Tato hora přijala pokoj a rozjímala o božství Slova. Jaká byla tato hora? Jak vysoká? Převyšovala všechny pozemské vrcholy, převyšovala všechny oblaky, převyšovala všech-

ny nebeské hvězdy, převyšovala všechny chóry a legie andělů. Kdyby totiž nepřevyšovala veškero stvoření, nedostala by se až k Tomu, skrze něhož bylo všechno učiněno. Nemůžete si představit, co vše převyšovala, neuvidíte-li, kam až se Jan dostal. Ptáš se na zemi a nebe? Jsou stvořeny. Ptáš se na to, co je v nebi a na zemi? Ovšem i toto bylo stvořeno. Ptáš se na anděly, archanděly, trůny, panstva, knížectva či na mocnosti? I toto vše bylo stvořeno. Když totiž toto všechno žalm vypočetl, zakončil takto: „Vždyť on přikázal a bylo to stvořeno" (Ž 148,5). Jestliže řekl a stalo se, stalo se skrze Slovo. Jestliže to bylo učiněno skrze Slovo, nemohl na to Jan přijít sám od sebe. Jan nemohl přijít sám od sebe na to, co říká: „Na počátku bylo Slovo a Slovo bylo u Boha, to Slovo bylo Bůh", kdyby nepřevyšoval vše, co bylo skrze Slovo učiněno. Jaká je to tedy hora, jak svatá, jak vysoká mezi ostatními horami, které přinesly Božímu lidu pokoj, že pahorky mohly přinést spravedlnost?

6. Vidíte tedy, bratři, nikoli náhodou Jan patří mezi ty hory, o kterých jsme před chvilkou zpívali: „Pozvedám své oči k horám; odkud mi přijde pomoc." Chcete-li tedy, moji bratři, pochopit, pozdvihněte své zraky k této hoře, to je, vzhlédněte k evangelistovi. Snažte se pochopit, co chce říci. Protože však ty hory přinášejí pokoj, nemůže být v pokoji ten, kdo svou naději vložil v člověka. Nevzhlížejte k hoře v domnění, že svou naději musíte vzkládat v člověka. Proto ke slovům „Pozvedám své oči k horám, odkud mi přijde pomoc" ihned dodejte „Pomoc mi přichází od Hospodina, on učinil nebesa i zemi" (Ž 120, 1,2). Nuže, pozdvihněme své zraky k horám, odkud nám přichází pomoc. A přece do samotných hor nesmíme vzkládat svou naději. I hory dostávají to, co nám dávají. Když své zraky upíráme k Písmu, protože prostřednictvím lidí nám bylo dáno, upíráme tím své oči k horám, odkud nám přijde pomoc. Než přece ti, co napsali Písma, byli lidmi, nezářili sami ze své moci. Bylo Světlo pravé, které osvěcuje každého člověka přicházejícího na tento svět. Onou horou byl i Jan Křtitel. A ten řekl „Já nejsem Kristus" (J 1,20), aby kdo vkládal naději v horu, neodpadl od Toho, který osvěcuje hory. Apoštol Jan vyznal: „Z jeho plnosti jsme všechno obdrželi" (J 1,16). Abys tedy nepřičítal pomoc, kterou dostáváš, horám, musíš dodat ke slovům „Pozvedám své oči k horám, odkud mi přichází pomoc" ještě „Pomoc mi přichází od Hospodina, on učinil nebesa i zemi".

7. Bratři, toto jsem připomenul, abyste věděli, proč jste pozdvihli své zraky k horám, když jste upřeli svá srdce k Písmům a slyšíte slova evangelia „Na počátku bylo Slovo a Slovo bylo u Boha, to Slovo bylo Bůh" a tak dále. Kdyby to totiž neříkaly hory, i kdybyste o tom uvažovali sebevíce, nepochopili byste to. Tedy z hor nám přichází pomoc, abyste i toto mohli slyšet. Dosud však nemůžete pochopit, co slyšíte. Vzývejte o pomoc Boha, který učinil nebe i zemi. Hory mohly mluvit, nemohly však samy od sebe svítit. I ony byly osvěcovány tím, že poslouchaly. Tímto způsobem, bratři, přijal to i ten, který to řekl, Jan, který spočíval na hrudi Pána (J 13,25). Co pil

z prsou Pána, to dal pít i nám. On dal pít slova, ty se však musíš snažit dozvědět, odkud pil. Pozdvihni oči k horám, odkud ti přichází pomoc, a odtud přijmi kalich s nápojem, to je slovo. Poněvadž ti pomáhá Bůh, který učinil nebe i zemi, naplň své srdce tam, kde je naplnil i on. Proto jsi řekl: „Pomoc moje od Hospodina, on učinil nebesa i zemi". Nechť tě nasytí ten, který má moc. Bratři, ještě toto: Upřete svou pozornost, jak každý nejlépe umí a snažte se pochopit ta slova! Snad řeknete, že já jsem vám blíže než Bůh. Nikoli. On je mnohem blíže. Mne vidíte očima, On však je ve vašem svědomí. Mně věnujte pozornost, Jemu srdce a splníte obojí. Vy upíráte své oči i mysl k nám. Neupírejte je k nám — my nepatříme k těm horám —, ale k evangeliu, k samotnému evangelistovi. Srdce však pozdvihněte k Pánu, aby On je nasytil. Každý je pozdvihni tak, abys věděl co pozdvihuješ a jak pozdvihuješ. Proč jsem řekl: Co pozdvihuješ a jak pozdvihuješ? Abys věděl, jaké že srdce pozdvihuješ k nebi, aby snad nebylo zatíženo smyslností a nezřítilo se dříve, než se mu dostalo pomoci. Že každý má co dělat se svým tělem? Nechť se snaží být zdrženlivý, nechť se snaží uchovat se čistým. To povznáší k Bohu. Blahoslavení čistého srdce, neboť oni budou vidět Boha.

8. Co však pomohou pouhá slova „Na počátku bylo Slovo a Slovo bylo u Boha a to Slovo bylo Bůh"! I my, když mluvíme, jsme pronesli slova. Zdaž takové slovo bylo u Boha? Což to, co jsme řekli, nezaznělo a nepominulo? Tedy i Boží Slovo zaznělo, a konec? Jak bylo skrze ně vše učiněno a bez něho nepovstalo nic, jak je skrze ně vše řízeno, co skrze ně bylo stvořeno, jestliže zaznělo a pak pominulo? Jaké je to tedy slovo, které je vysloveno a nezaniká? Nechť vaše láska pozorně naslouchá! Je to něco velkého. Každodenním užíváním nám slova zevšední. Slova zevšedněla, poněvadž zazněla a pominula a nejsou ničím jiným než pouhými slovy. I v samotném člověku je slovo. Zůstává uvnitř, zvuk vychází z úst. Je slovo, které je vysloveno v duchu. Co poznáváš podle zvuku, není jen zvuk. Vyslovím slovo „Bůh". Jak je krátké, co jsem vyslovil: tři písmena, jedna slabika. Jak je prosté. Zdaž je také tak milé to, co ta tři písmena obsahují? Co se stalo v mém srdci, když jsem vyslovoval slovo „Bůh"? Myslíme přitom na jakousi velkou, nejvyšší bytost, která převyšuje každou stvořenou bytost hmotnou i duchovní, podléhající změnám. I kdybych se tě zeptal, zda podléhá změnám či je neproměnný, ihned odpovíš: Nevěřím ani si nemyslím, že Bůh je proměnný. Bůh je neproměnný. Tvá duše, ač malá, ač snad pozemsky smýšlející, nemohla mi jinak odpovědět, než že Bůh je neproměnný. Vše stvořené podléhá změnám. Jak tedy jsi mohl vzplanout pro to, co je nade všechno tvorstvo, když jsi s jistotou odpověděl, že Bůh je neproměnný? Co je tedy v tvém srdci, když myslíš na jakousi živou, věčnou, všemohoucí, nekonečnou, všudypřítomnou, všude a ničím neomezenou bytost? Když na toto myslíš, je to tím slovem o Bohu ve tvém srdci. Zdaž toto je ten zvuk, který má tři písmena a jednu slabiku? Tedy slova, která jsou pronesena a zanikají, to jsou pouhé zvuky, to jsou písmena, slabiky. To slovo, které je slyšet, pomíjí. Co však

zvuk naznačil, to zůstává v mysli toho, kdo to řekl, i toho, kdo to uslyšel. To zůstává, i když zvuk zanikne.

9. Zůstaň v duchu u toho slova. Myšlenka, která se zrodila ve tvé mysli, je slovem, které je v tvém srdci. Tvá mysl zrodila myšlenku, myšlenka byla dítkem tvé mysli, dítkem tvého srdce. Srdce totiž napřed rodí myšlenku. Stavíš nějakou stavbu, upravuješ pro ni místo na zemi. Zrodila se myšlenka, ale dílo není ještě hotovo. Ty vidíš, co chceš zbudovat; druhý obdivuje stavbu, až když je v hrubých rysech hotova. Přijdou lidé k obdivuhodné stavbě a diví se myšlence tvůrce. Žasnou nad tím, co vidí, a milují, co nevidí. Kdo může vidět myšlenku? Jestliže se tedy vzdává chvála lidské myšlence kvůli nějaké stavbě, chceš vidět, jakou Boží myšlenkou je Pán Ježíš Kristus, to je Boží Slovo? Pohleď na stavbu tohoto světa, pohleď, co je učiněno skrze Slovo, a tu poznáš, jaké je Slovo. Pozoruj tato dvě tělesa, nebe a zemi. Kdo vylíčí slovy krásu nebes? Kdo vysvětlí úrodnost země? Kdo dostatečně vychválí sílu semen? Kdo sdostatek vychválí střídání ročních období? Vidíte, co všechno jsem vynechal, abych dalším vypočítáváním neřekl více, než můžete pochopit. Tedy z této stavby vidíte, jaké je Slovo, skrze něž se to stalo. A nejen pouze toto. Všechno toto lze vidět, poněvadž to můžeme poznat svými smysly. Skrze toto Slovo byli učiněni andělé, skrze toto Slovo i archandělé, mocnosti, trůny, panstva, knížata. Skrze toto Slovo povstalo všechno. Podle toho suďte, jaké je Slovo.

10. Možná že někdo namítne: A kdo takto uvažuje o Slovu? Slyšíš-li o Slovu, nemysli tím na nějaké obyčejné slovo, nepovažuj je za slovo, které denně slyšíš. Tahle slova, taková slova, jaké ty máš na mysli, pronesl evangelista. Když však slyšíš „Na počátku bylo Slovo", nepovažuj je za obyčejné, všední slovo, na jaké jsi zvyklý myslet, když slyšíš lidská slova. Slyš, co si máš myslet pod tím „Bůh bylo to Slovo"!

11. Ať vystoupí kdoví jak bezbožný arián a řekne, že Boží Slovo bylo stvořeno. Jak může být Boží Slovo stvořeno, když Bůh skrze Slovo vše učinil? Jestliže i Boží Slovo bylo stvořeno, skrze jaké jiné Slovo bylo stvořeno? Jestliže tvrdíš, že je to Slovo Slova, skrze něž bylo Slovo učiněno, já tvrdím, že je to sám jediný Boží Syn. Jestliže však tím nemyslíš Slovo Slova, připusť, že Slovo, skrze které vše povstalo, nebylo stvořeno. Když skrze ně všechno povstalo, nemohlo být samo učiněno. Věř tedy evangelistovi. Mohl totiž říci: Na počátku Bůh stvořil Slovo, jak řekl Mojžíš: „Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi" a k tomu pak dodal: „Řekl Bůh: Staň se a stalo se" (Gn 1). Jestliže řekl — kdo to řekl? Ovšemže Bůh. A co bylo učiněno? Nějaké stvořené bytosti. Mezi mluvícím Bohem a učiněným stvořením, co je, skrze něž to povstalo, ne-li Slovo? Řekl Bůh „Staň se" a stalo se. Toto Slovo je neproměnné. Ač skrze Slovo vznikají proměnlivé bytosti, Slovo je neproměnné.

12. Nevěř tedy, že Slovo bylo učiněno, když skrze ně bylo vše učiněno. I ty jsi byl skrze Slovo obnoven. Všechno je skrze ně obnovováno. Skrze

Slovo jsi začal existovat, skrze Slovo musíš být obnoven. Bude-li však tvá víra ve Slovo špatná, nebudeš moci být skrze Slvo obnoven. Jestliže jsi skrze Slovo začal existovat, jestliže jsi skrze Slovo povstal, je to tvá vina, že jsi klesl. Jestliže jsi svou vinou klesl, znovu ti dá sílu ten, který tě učinil. Jestliže svou vinou ses stal horším, obnoví tě Ten, který tě stvořil. Jak ti však dá skrze Slovo znovu sílu, když špatně smýšlíš o Slovu? Evangelista praví: „Na počátku bylo Slovo", ty však říkáš, že i samo Slovo povstalo. Evangelista mohl říci: Na počátku bylo stvořeno Slovo. Co však říká? „Na počátku bylo Slovo a Slovo bylo u Boha, to Slovo bylo Bůh". Jestliže bylo, nebylo učiněno. Všechno tudíž povstalo skrze ně a bez něho nic. Jestliže tedy „Na počátku bylo Slovo a Slovo bylo u Boha, to Slovo bylo Bůh" a ty to nemůžeš pochopit, snaž se, abys rostl ve víře. On je pokrmem. Vezmi mléko, abys zesílil a byl schopen přijmout sytý pokrm.

13. Bratři, pozorně sledujte i další! „Všechno povstalo skrze ně a bez něho nepovstalo nic". Nemyslete si, že nic je také něco. Mnozí se totiž domnívají, protože špatně pochopili ona slova „Bez něho nepovstalo nic" (doslovně: bez něho bylo učiněno „nic"), že je nějaké „nic". Hřích nepovstal skrze Slovo. Z toho tedy by vyplývalo, že hřích neexistuje, tudíž lidé, kteří hřeší, vlastně nehřeší. Ani modla nepovstala skrze Slovo. Má sice podobu člověka, ale pouze člověk povstal skrze Slovo. Podoba člověka na modle nebyla učiněna skrze Slovo. Je psáno: „Víme, že modla nic neznamená" (1 K 8,4). Tedy toto nebylo učiněno skrze Slovo. Skrze Slovo však povstalo vše, co je v přírodě, kterékoli tvorstvo, vše co je na nebi, co září nad námi, co létá ve vzduchu, co se v přírodě pohybuje, tedy každé stvoření. Abyste dobře rozuměli, řeknu to, bratři, srozumitelněji: Skrze Slovo povstalo všechno od anděla k červu. Co je vznešenějšího mezi tvory nad anděla? Co nepatrnějšího mezi tvory nad červa? Skrze Slovo povstal anděl, skrze Slovo povstal i červ. Anděl patří nebi, červ zemi. Kdo je stvořil, ten to tak zařídil. Kdyby červu přidělil nebe, pohoršoval by ses. Kdyby chtěl, aby se andělé rodili z tlejícího masa, pohoršoval by ses. A přece, aniž by ses pohoršoval, činí Bůh téměř totéž. Vždyť co jsou všichni lidé, ježto se rodí z těla, ne-li červy? A z červů činí anděly. Jestliže sám Pán praví: „Já však jsem červ a ne člověk" (Ž 21,7), kdo by pochyboval, že řekl to, co je napsáno u Joba „Co je člověk více než hniloba a syn člověka více než červ?" (Job 25,6). Napřed řekl, že člověk je hniloba, potom že syn člověka je červ. Hle, co chtěl, aby se stalo kvůli tobě! Ono „Na počátku bylo Slovo a Slovo bylo u Boha, to Slovo bylo Bůh". Proč se to stalo kvůli tobě? Abys sál, když jsi ještě nemohl jíst. Bratři, tak tedy chápejte ono „Všechno povstalo skrze ně a bez něho nepovstalo nic". Veškero tvorstvo, malé i velké, povstalo skrze Slovo a bez něho nepovstalo nic. Skrze Slovo povstalo, co je nahoře i co je dole. Skrze Slovo povstalo vše duchovní i hmotné. Žádná forma, žádná sloučenina, žádný shluk částic, žádná kterákoliv substance, kterou možno vážit, počítat, měřit nepovstala leč skrze Slovo a od onoho Slova-Stvořitele,

o kterém je řečeno: „Ty jsi uspořádal všechno podle míry, počtu a váhy" (Moudr 11,21).

14. Nedejte se nachytat ani na mouchy, které jsou vám odporné. Někteří, které chce ďábel zesměšnit, dají se nachytat i na mouchy. Ptáčníci líčívají do sítí mouchy, aby tak oklamali hladové ptáky. Stejně tak se i tito dají ďáblem oklamat. Kdosi cítil odpor k mouchám. Setkal se s manichejcem, kterému si stěžoval, že nemůže snést mouchy, že je hrozně nenávidí. A tu se jej on zeptal: A kdo je učinil? Poněvadž mu byly mouchy odporné a nenáviděl je, neodvážil se říci, že je stvořil Bůh, i když byl pravověrný. Tu on hned: Jestliže je nestvořil Bůh, kdo je učinil? Ano, povídá, já věřím, že mouchy učinil ďábel. A on hned: Jestliže, jak moudře přiznáváš, mouchy učinil ďábel, kdo učinil včelu, která je o málo větší než moucha? Ten člověk se neodvážil říci, že včelu stvořil Bůh a mouchu ne. Věc byla nadmíru jasná. Od včely přešel ke kobylce, od kobylky k ještěrce, od ještěrky k ptáku, od ptáka k dobytku, od dobytka ke slonu, nakonec až k člověku. I přesvědčil toho člověka, že člověk nebyl stvořen Bohem. Tak ten ubožák z odporu k mouchám se stal mouchou a ďábel se ho zmocnil. Belzebub se překládá jako Kníže much, o kterých je psáno: „Mrtvá moucha zkazí vůni oleje" (Kaz 10,1).

15. Proč jsem to, bratři, řekl? Ucpěte uši svého srdce, aby se do něho nedostal lstivý nepřítel. Pochopte, že Bůh učinil vše a každému určil jeho místo. Proč trpíme četné nepříjemnosti od tvorů, které stvořil Bůh? Poněvadž urážíme Boha. Zkoušejí to andělé? Snad abychom se těch tvorů nebáli. Obviňuj z trestu svůj hřích, nikoli soudce. Kvůli naší pýše ustanovil Bůh tohoto maličkého tvora, aby nás trápil. Člověk je pyšný, povyšuje se nad Boha, smrtelník se děsí smrtelníka, člověk nezná v bližním člověka. A protože se vyvyšuje, štípou ho blechy. Proč jsi tak nafoukaný? Křikne na tebe člověk a ty vzkypíš a zlobíš se. Blechám se postav na odpor, abys mohl usnout. Pochop, kdo jsi. Ti tvorové, kteří jsou nám odporní, mají zkrotit naší pýchu. Bůh mohl zkrotit pyšný faraonův lid medvědy, lvy, hady. On však na něj poslal mouchy a žáby, aby nepatrnými živočichy zkrotil pýchu.

16. Tedy všechno, všechno, bratři, povstalo skrze Slovo a bez něho nepovstalo nic. Jak však skrze Slovo všechno povstalo? „Co povstalo, v něm je život". Možno říci to i takto: Co v něm povstalo, je život. Tedy všechno je život, abychom se tak vyjádřili. Co v něm nepovstalo? On je Boží Moudrost. V žalmu se říká: „Všechno jsi učinil v Moudrosti" (Ž 103,24). Jestliže tedy Kristus je Moudrost a žalm říká „Vše jsi učinil v Moudrosti", tak všechno povstalo v něm, jako povstalo všechno skrze něho. Jestliže tedy, nejmilejší bratři, vše, co v něm povstalo, je život, tedy i země je život i dřevo je život. Mluvíme sice o dřevu jako o životě, ale myslíme tím dřevo kříže, odkud jsme přijali život. Tedy i kámen je život. Takto tomu rozumět je nedůstojné. Mohla by se mezi nás znovu vplížit manichejská sekta a mohla by

říci, že kámen má život, že stěna má duši, že duši má i provázek, vlna, šaty. Jsou takoví pošetilci, kteří to tvrdí. A když se jim to vytkne, dovolávají se Písma a namítají: Což není řečeno „Co povstalo v něm, je život"? Povstalo-li totiž v něm všechno, je všechno také život. Aby tě nesvedli, vyslov to takto: „Co povstalo" — zde udělej pomlku a potom pokračuj — „V něm je život". Co to znamená? Země byla stvořena, ale sama země, která byla učiněna, není život. Moudrost však měla jakýsi plán stvořit zemi — a to je život.

17. Podle svých možností to vaší lásce vysvětlím. Truhlář dělá skříň. Napřed musí umět udělat tuto skříň. Kdyby ji neuměl udělat, jak by ji mohl zhotovit? Skříň však napřed existuje v jeho mysli, takže ji nelze očima vidět. Skříň je v mysli neviditelná. Až bude hotova, bude ji možno vidět. Skříň je hotová. Zdaž přestala existovat v mysli? Zůstává i ta, která byla zhotovena, i ta, která byla v mysli. Ta zhotovená může zpráchnivět, avšak podle té, která existuje v mysli, může být zhotovena jiná. Tedy pozor! Je tu skříň existující v mysli a skříň existující skutečně. Skříň skutečná není život. Skříň existující v mysli je život, poněvadž existuje řemeslníkova duše, ve které existuje všechno dříve, než se to stane skutkem. Tak tedy, bratři, Boží Moudrost, skrze níž všechno povstalo, má ve své mysli všechno dříve, než to učiní. Proto to, co povstává prostřednictvím této mysli, není ihned život, ale cokoli povstalo, v tom je život. Vidíš zemi. Existuje v představě. Vidíš nebe. I ono existuje v představě. Vidíš slunce i měsíc. I ty existují v představě. Navenek jsou to tělesa, v mysli jsou život. Můžete-li nějak pochopit, pochopte: Byla vyslovena velká věc. Neřekl jsem to nedospělému. Není dospělý ten, kterému to říkám. Nechť každý pochopí, jak může a pokud může. Kdo nemůže, ať sytí své srdce, aby mohl pochopit. Čím je má sytit? Ať je sytí mlékem, aby se potom mohl dostat až k hutnému jídlu. Nechť neustoupí od Krista zrozeného podle těla, dokud se nedostane ke Kristu zrozenému z jednoho Otce, k Bohu Slovu u Boha, skrze něž všechno povstalo. To je ten život, který je v něm světlem lidí.

18. Následuje totiž hned toto: „A život byl světlo lidí". Tímto životem jsou lidé osvěcováni. Dobytek není osvěcován, poněvadž nemá rozum, kterým by mohl vidět moudrost. Člověk je však učiněn k Božímu obrazu. Má rozum, kterým může postihnout Moudrost. Tedy ten život, skrze nějž vše povstalo, ten život je světlem, ne kdejakých živočichů, ale světlem lidí. Proto o pár řádků dále praví: „Bylo tu pravé světlo, které osvěcuje každého člověka přicházejícího na tento svět". Tímto světlem byl osvícen Jan Křtitel, tímto světlem byl osvícen i evangelista Jan. Tímto světlem byl osvícen ten, který řekl: „Já nejsem Kristus; ale kdo po mě přichází, kterému já nejsem hoden rozvázat ani řemínky u jeho obuvi" (J 1,27). Tímto světlem byl osvícen ten, který řekl: „Na počátku bylo Slovo a Slovo bylo u Boha, to Slovo byl Bůh." Tedy tento život je světlem lidí.

19. Pošetilá srdce nemohou dosud toto světlo postihnout. Jsou zatížena hříchy, takže to světlo nemohou vidět. Proto si myslí, když nevidí světlo,

že neexistuje. Pro své hříchy se ocitli ve tmě. „To světlo ve tmě svítí a tma je nepohltila". Tedy, bratři, jako slepec hledící na slunce je nevidí, tak každý pošetilec, nepřítel, bezbožný je ve svém srdci slepcem. Moudrost je přítomna, ale jeho zrakům je neviditelná. Ne že by nebyla přítomna, ale že on se od ní vzdálil. Co tedy má učinit? Nechť se umyje, aby mohl vidět Boha. Člověku, který nemůže vidět, poněvadž má zahleněné oči, bolavé, dostal se mu do nich kouř, prach, by lékař nakázal: Odstraň z oka nečistotu a budeš moci vidět. Prachem, hlenem, dýmem jsou hříchy a špatnost. Odstraň toto všechno a uvidíš i přítomnou moudrost. Bůh je sama moudrost a je řečeno: „Blahoslavení čistého srdce, neboť oni budou vidět Boha" (Mt 5,8).

4.10.2 DE TRINITATE — (O NEJSVĚTĚJŠÍ TROJICI) — (EP 1649 — 1682)

L.1,c1.,n.2. Boží Písmo zřídka uvádí jméno, které výhradně náleží Bohu a žádnému jinému tvoru — jako to, co bylo řečeno Mojžíšovi: „Já jsem, který jsem" nebo „Ten, který je, mně k vám poslal" (Ex 4,14). Kdyby totiž někdo třeba řekl, že je tělo a duše, neřekl by to, kdyby nechtěl, aby se tomu rozumělo ve vlastním slova smyslu.

1,47. Všichni katoličtí spisovatelé kteří přede mnou pojednávali o Boží Trojici v posvátných starých i nových knihách, pokud jsem měl možnost to číst, snažili se učit podle Písem, že Otec i Syn i Duch Svatý v nedílné rovnosti jedné a téže podstaty tvoří Boží jednotu. Proto to nejsou tři bohové, ale jeden Bůh, i když Otec zplodil Syna. Syn tedy není totéž co Otec. A protože Syn je zrozen z Otce, není ani Otec totéž co Syn. A Duch Svatý není ani Otec ani Syn, ale toliko Duch Otce a Syna; je stejně rovný Otci a Synu a patří k jednotě Trojice.

1,13,28. Kdyby tentýž Syn, který je Božím Synem, nebyl synem člověka vzhledem k přirozenosti služebníka, kterou přijal, neřekl by apoštol Pavel o vládcích tohoto světa: „Kdyby poznali (moudrost), nikdy by Pána slávy neukřižovali" (1 Kor 2,8). Byl ukřižován v podobě služebníka a přece byl ukřižován Pán slávy. Vzal na sebe to, co Boha učinilo člověkem a člověka Bohem.

3,4,10. Pavel měl možnost hlásat Pána Ježíše Krista různým způsobem. Jednak živým slovem, jednak psal o něm v listech a také ve svátosti jeho Těla a Krve. Neříkáme, že tělem a krví Krista je to, co řekl, co napsal na pergamenu, co jazyk jeho vyslovil, ani že tím jsou písmena napsaná na pergamenu, nýbrž Kristovým tělem a krví je to, co se z plodů země přijímá a posvěcuje tajemnou modlitbou a pak přijímáme k duchovní spáse na památku Pánova umučení za nás.

3,11,21. Podstata Boží či lépe řečeno jsoucnost Boží je neměnná a nemůže být jako taková viditelná, i když podle našich možností aspoň částečně

poznáváme Otce i Syna i Ducha Svatého. Tudíž je jasné, že vše, co otcové viděli, když se jim Bůh v čase zjevoval — uznal-li to za vhodné — stalo se prostřednictvím stvořené bytosti. I když nevíme, jak to svým služebníkům-andělům sdělil, přece říkáme, že to zjevil prostřednictvím andělů. Ať si nikdo při tom nemyslí, že tomu lépe rozumíme. Rozumíme tomu jen tak, jak jsme schopni.

4,13,16. Kristus se projevil jako prostředník, protože jeho smrt nebyla žádným trestem za hřích. Smrt nepodstoupil nedobrovolně, ale protože chtěl, kdy chtěl a jak chtěl.

4,13,17. Svou smrtí, — která byla jedinou opravdu skutečnou obětí za nás přinesenou — očistil, zrušil, vyhladil vinu, pro kterou nás zlý nepřítel právem nutil odpykat si trest. Svým zmrtvýchvstáním pak nás — předurčené povolal k novému životu, povolané ospravedlnil a ospravedlněné oslavil (Ř 8,30). Ďábel si proto myslel, že je o tolik silnější než Pán, o kolik mu Pán ustoupil v utrpení. V tom smyslu nutno chápat slovo žalmu „Učinil jsi ho o málo menším než jsou andělé" (Ž 8,6). Nepřítel se choval vůči němu jako vůči nám. Kristus nevinně zabitý nad ním zvítězil svým nejvlastnějším právem. Tím zrušil zajetí hříchu a nás zajatce osvobodil. Svou spravedlivou krví nespravedlivým způsobem za nás prolitou zrušil úpis a ospravedlnil hříšníky.

4,20,27. Je-li Syn poslán Otcem proto, že Otec je Otcem a Syn Synem, nijak není na překážku věřit, že Syn je roven Otci, že je stejné podstaty s Otcem, že je stejně věčný a přece že je Synem poslaným od Otce. Ne že by byl Otec větší a Syn menší, ale protože Otec je Otec a Syn je Syn. Otec zplodil, Syn byl zrozen. Otec je ten, od něhož je Syn posílán, a Syn je ten, který přichází od toho, kdo ho posílá.

4,20,28. O Otci, kterého někdo v různých okolnostech poznává, neříkáme, že byl poslán. Nemá totiž nikoho, od něhož nebo z něhož by vycházel. Moudrost praví: „Vyšla jsem z úst Nejvyššího" (Kaz 24,5), o Duchu svatém se říká: „Vychází z Otce" (J 15,26). Otec však nevychází od nikoho.

5,1,2. Co v nás není dobrého, to nemůžeme hledat v Bohu, protože on je daleko lepší než vše, co je v nás dobrého. Můžeme-li a pokud můžeme, poznávejme Boha jako bezmezně dobrého, jako neomezeně mocného, jako suverenního Stvořitele, jako toho, který vše řídí, který má vše v neomezené míře, který je všude celý, který je bez času věčný, který, aniž se sám mění, může všechno změnit a který nezná utrpení. Kdo si takto představuje Boha, i když žádným způsobem nemůže poznat co je, přece nechť se všemožně a poctivě varuje myslit si o něm něco, co není.

5,3,4. Ariáni mezi mnohým namítají toto proti katolické víře — a považují to za svůj nechytřejší výmysl: Cokoli o Bohu říkáme či cokoli poznáme, nevztahuje se na případky, ale na podstatu. Proto být nezrozený patří k podstatě Otce a být zrozený patří k podstatě Syna. Je však rozdíl mezi být nezrozený a být zrozený. Proto tedy prý je rozdíl mezi podstatou Otce a Syna.

5,5,6. U stvořených a proměnlivých věcí vedle toho, co je podstatné, lze mluvit i o tom, co je nepodstatné. Poněvadž v Bohu není nic proměnlivého, nelze u něho mluvit o něčem nepodstatném. Mluvíme tu o vztahu k něčemu, například o vztahu Otce k Synovi a Syna k Otci, a to se netýká něčeho, co je nepodstatné. Otec je vždy Otcem a Syn vždy Synem. Ne v tom smyslu, že by Syn zrozený z Otce nebyl někdy Synem a Otec že by nebyl někdy Otcem, ale v tom smyslu, že vždy Syn byl zrozen a nikdy nezačal být Synem. I když je rozdíl mezi otcovstvím a synovstvím, není tu rozdílná podstata, poněvadž se tu nemluví o podstatě, nýbrž o vztahu. Poněvadž vztah je neměnný, není něčím, co by nepatřilo k podstatě.

5,13,14. Když říkáme, že jak Otec tak i Syn je původem, nemluvíme o dvou původech stvořené bytosti, poněvadž i Otec i Syn jsou jedním původem vzhledem k stvořené bytosti, jako jeden Stvořitel, jako jeden Bůh.

5,14,15. Jestliže něco, co existuje, má původ v tom, který dává existenci — neboť nikde nelze přijmout to, co vychází jen od dárce —, nutno tedy doznat, že Otec i Syn jsou původem Ducha Svatého. Nejsou to dva původy, ale jako Otec a Syn jsou jeden Bůh a ve vztahu ke stvoření jeden Stvořitel a jeden Pán, tak ve vztahu k Duchu Svatému jsou jedním původem. Vzhledem ke stvoření jsou však Otec, Syn i Duch Svatý jedním původem jako jeden Stvořitel a jeden Pán.

5,16,17. Když tedy Bůh začíná v čase promlouvat, zřejmě to říká vzhledem k někomu. Není to však nějaký přídavek, který by Bohu něco přidával, ale jen akce, jíž Bůh někomu něco dává. Když Boží přítel začíná být spravedlivým, sám se mění, Bůh je však vzdálen toho, že by někoho miloval jakoby novou láskou, která v něm před tím nebyla. U Boha minulost nepominula a budoucnost už se stala.

6,4,6. Není v moci lidského ducha být statečným, moudrým, spravedlivým a laskavým. Člověk nemusí mít žádnou z těchto ctností. U Boha však to patří k jeho bytí: je statečný, spravedlivý, moudrý a cokoli bys vyjmenoval, pokud to patří k jeho jednoduché mnohosti či mnohonásobné jednoduchosti, jakou se vyznačuje jeho bytí.

6,5,7. Také Duch Svatý má (s Otcem a Synem) tutéž jedinou podstatu a je oběma rovný. Ať už je jednotou, svatostí či láskou obou, ať je tedy jednota, protože láska a láska, protože svatost, je jasné, že není ani Otcem ani Synem a ani je nespojuje láskou, jíž zrozený je milován svým zploditelem a jíž zrozený miluje svého zploditele.

6,7,8. Bůh má opravdu mnohé vlastnosti. Je velký, dobrý, moudrý, svatý, pravdivý a je vším, co je vznešené. Jeho velikost je totéž co jeho moudrost. Nemáme na mysli hmotnou velikost, ale velikost ctností. Jeho dobrota je totéž co moudrost a velikost i pravda totéž co všecnno ostatní. U Boha není něco jiného svatost a něco jiného velikost, moudrost, spravedlnost, dobro nebo vůbec samo jeho bytí.

6,7,9. I když Bůh je Trojice, nelze ho považovat za „trojitého". Kdyby

tomu tak bylo, znamenalo by to, že by pouze Otec či pouze Syn byli míň než Otec a Syn dohromady. Nelze ovšem říci: Pouze Otec ani pouze Syn, poněvadž vždy a neoddělitelně je Otec se Synem a Syn s Otcem. Ne že by oba byli Otcem či oba Synem, ale poněvadž jsou vždy spolu. Tedy žádný z nich není sám.

7,4,8. Co jsme řekli o osobách, jak jsme my Římané zvyklí, to u Řeků platí o podstatách. Oni totiž říkají, že jsou tři „podstaty-substantiae" a jedno „bytí-essentia" a my, že jsou tři „osoby-personae" a jedno „bytí-essentia" či „podstata-substantia".

7,5,10. Měnlivé či jednoduché věci nelze nazvat ve vlastním smyslu slova podstatami. Je nevhodné tvrdit, že Bůh se má podřizovat své dobrotě, nebo že tato dobrota není podstatou či lépe řečeno bytím, ani že Bůh sám není podstatnou dobrotou, nýbrž že dobrota je v něm jako v subjektu. Z toho je zřejmé, že Boha možno nazývat podstatou jen v nevlastním smyslu slova a to tak, jak chápeme bytí. Bůh je opravdu ve vlastním smyslu slova bytím. Opravdu pouze On je bytím, poněvadž je neměnný. A toto své jméno oznámil svému služebníkovi Mojžíšovi, když pravil: „Já jsem, který jsem" a „Řekneš jim: Ten, který je, mne k vám poslal" (Ex 3,14).

8, Předmluva 1. Jinde jsme řekli, že vlastně v Trojici možno mluvit o každé osobě zvlášť, týká-li se to jejich vzájemného vztahu. Například: Otec, Syn i Duch Svatý — dar obou. Nelze však říci Otec-Trojice či Syn--Trojice nebo Trojice-dar. I když se jmenují jednotlivé osoby, nemožno říci, že Trojice znamená tři bohy. Je to jeden Bůh: Bůh Otec, Bůh Syn, Bůh Duch Svatý; všemohoucí Otec, všemohoucí Syn, všemohoucí Duch Svatý; dobrý Otec, dobrý Syn, dobrý Duch Svatý. A přece ne tři bozi, tři dobří či tři všemohoucí, ale jeden Bůh dobrý a všemohoucí je Trojice sama a vše, co se netýká jejich vzájemného vztahu, nýbrž každé osoby zvlášť. To se vztahuje na bytí, poněvadž zde toto bytí znamená totéž co být velký, dobrý, moudrý a ostatní, co se vztahuje buď k jednotlivé osobě či k samé Trojici. A proto se mluví o třech osobách (či třech podstatách). Ne že bychom tím měli na mysli rozdílnost bytí, ale aby se aspoň jedním slovem vyjádřilo, co znamená ono „tři" či „Trojice". V této Trojici je taková rovnost, že nejen Otec není větší než Syn, co se týká božství, ale ani Otec a Syn spolu nejsou o nic větší než Duch Svatý. Proto ani kterákoli jednotlivá osoba není nijak menší než sama Trojice.

8,3,4. Existuje to neb ono dobro. Odstraň to i ono a — můžeš-li, vidíš dobro jako takové. Tak uvidíš Boha, ne dobro nad jiným dobrem, ale dobro veškerého dobra. Žádná dobra, ať už ta, která jsem uvedl, či jiná, která poznáváme nebo na které myslíme, neposuzovali bychom spravedlivě, kdyby nám nebyla vtisknuta známost samého dobra, podle něhož bychom jednak něco dokazovali, jednak dávali přednost něčemu před něčím jiným. Tak má být milován Bůh, ne jako to či ono dobro, ale jako dobro samo.

9,1,1. Správný názor vyvěrá z víry. Pevná víra začíná poznáním. Úplné

poznání se však dokonává až po tomto životě, až uvidíme tváří v tvář (K 13, 12). Co se tedy týká této otázky, věříme, že Otec, Syn i Duch Svatý jsou jeden Bůh, který stvořil a řídí veškeré tvorstvo, že Otec není Syn, ani Duch Svatý že není Otcem či Synem, ale že je to Trojice osob majících k sobě vzájemný vztah a jednotu stejného bytí. Snažme se to chápat a k tomu si vyprošujme pomoc od Toho, kterého chceme poznávat.

12,6,6. Bůh řekl: „Učiňme člověka k našemu obrazu a podobě" (Gn 1,26). Hned na to je však řečeno: „A učinil Bůh člověka k Božímu obrazu" (Gn 1,27). Správně je užito množného čísla „k našemu obrazu". Nebylo by to správně řečeno, kdyby byl člověk stvořen jako obraz jedné osoby, ať už Otce, Syna či Ducha Svatého. Poněvadž se to však stalo k obrazu Trojice, proto je řečeno „k našemu obrazu". Abychom se však nedomnívali, že v Trojici máme věřit ve tři bohy — tato Trojice je jeden Bůh —, řekl proto: „A učinil Bůh člověka k Božímu obrazu" místo aby řekl „K svému obrazu".

13,8,11. Poněvadž všichni lidé chtějí být šťastni, pokud to opravdu chtějí, jistě chtějí být i nesmrtelní. Bez toho by nemohli být šťastni. Konečně kdyby se jich někdo zeptal, zda chtějí být nesmrtelní, šťastní, odpověděli by, že ano.

13,14,18. Co je to za spravedlnost, kterou byl poražen ďábel? Což to není spravedlnost Ježíše Krista? A jak byl poražen? Tím, že Krista přesto zabil, i když na něm neshledal ničeho, co by si zasluhovalo smrt. A je zcela spravedlivé, aby byli propuštěni na svobodu dlužníci, které ďábel držel ve své moci. Tito dlužníci uvěřili v Krista, a toho zabil ďábel, ač mu Kristus nebyl nic dlužen. To znamená ono ospravedlnění v Kristově krvi (Ř 5,9). Nevinný prolil krev, aby nám byly odpuštěny naše hříchy. Kdyby Kristus chtěl jednat s ďáblem podle své moci a ne jak to žádala spravedlnost, neměl by na to plné právo? On však nejednal podle své moci. Napřed udělal, co bylo třeba udělat. Proto bylo třeba, aby Kristus byl i člověk i Bůh. Kdyby totiž nebyl člověkem, nemohl by být zabit. Kdyby nebyl Bohem, nevěřili by mu, že nechtěl udělat, co mohl udělat, ale že nemohl udělat, co udělat chtěl. Ani by nevěřili, že dal přednost spravedlnosti před mocí. Mysleli bychom si, že mu chyběla moc. A protože byl člověk, trpěl jako člověk. Kdyby však nechtěl, nemusil by trpět, protože byl také Bohem.

13,15,19. Při tomto vykoupení jako výkupné byla za nás dána Kristova krev. Když ji ďábel přijal, dostal patřičné výkupné, ale současně byl spoután, abychom my byli zbaveni jeho pout.

15,13,22. Vědění u Boha je totéž co moudrost a moudrost totéž co bytí či podstata, protože v obdivuhodné jednoduchosti Boží přirozenosti není něco jiného chápat a něco jiného být, neboť chápat znamená i být.

15,14,22. Slovo Boha Otce je jednorozený Syn ve všem podobný a rovný Otci: Bůh z Boha, Světlo ze Světla, Moudrost z Moudrosti, bytí z bytí. Je zcela co Otec, a přece ne Otec, poněvadž jeden je Syn, druhý Otec. Skrze Otce poznává všechno, co zná Otec, ale jeho poznání je z Otce také ja-

ko bytí. Znát a být je zde jedno a totéž. Tudíž jako Otec nemá bytí od Syna, nemá od něho ani poznání. Proto Otec zplodil Slovo ve všem mu rovné, neboť sám sebe vyslovil. Nevyslovil by se zcela a dokonale, kdyby byl o něco méně nebo více ve svém Slovu než sám v sobě.

15,17,29. A přece se právem v této Trojici Boží Slovo nazývá Synem, Boží dar Duchem Svatým a Bohem Otcem ten, z kterého se zrodilo Slovo a z kterého hlavně vychází Duch Svatý. Dodal jsem proto „hlavně", poněvadž Duch Svatý vychází i ze Syna. Ale i to dal Otec Synovi ne už existujícímu a dosud nemajícímu, ale co dal jednorozenému Slovu, dal mu už tím, že ho zplodil. Zplodil ho tedy tak, aby také z něho vycházel společný dar (Otce i Syna) a Duch Svatý aby byl i Duchem obou.

15,18,31. „Láska Boží je vylita do našich srdcí skrze Ducha Svatého, který nám byl dán" (Ř 5,5). Není nic vznešenějšího nad tento Boží dar. To jediné odděluje syny věčného království od synů věčného zavržení. Skrze Ducha Svatého jsou dávány i jiné dary, ale bez lásky neznamenají nic. Bez lásky sice víra může být, ale nic nepomůže.

15,26,46. Pán Ježíš jako Bůh nejen dal Ducha Svatého, ale jako člověk také jej dostal. Proto je nazván „plný milosti" (J 1,14) a „plný Ducha Svatého" (Lk 4,1). Jasněji se o něm píše ve Skutcích apoštolských: „Poněvadž Bůh ho pomazal Duchem Svatým" (Sk 10,38). Nepomazal ho ovšem viditelným olejem, ale darem milosti, což naznačuje viditelný olej, kterým církev označuje pokřtěné: Tehdy, když na něho při křtu sestoupila holubice, přirozeně nebyl pomazán Duchem Svatým. Tehdy obrazně představoval své tělo-církev, ve které zvláště pokřtění přijímají Ducha Svatého. Tímto mystickým a neviditelným pomazáním třeba chápat ono pomazání, kdy se Boží Slovo stalo tělem (J 1,14), to je, kdy lidská přirozenost bez jakýchkoli předcházejících dobrých skutků byla v těle Panny spojena s Božím Slovem tak, že se s ním stala jednou osobou.

15,26,47. Cokoli má Syn, má od Otce. Od Otce tedy také má to, že i z něho vychází Duch Svatý. Jediný totiž Otec není od jiného, proto on jediný je nazýván nezrozený. Nenazývají ho tak Písma, ale ti kteří v mezích svých možností o tom pojednávají. Syn se zrodil z Otce. A Duch Svatý vychází původně od Otce, který mu bez jakéhokoli časového rozdílu dává vycházet společně od obou. Mohlo by se říci, ale to odporuje ovšem zdravému rozumu, kdyby ho oba zplodili, že Duch Svatý je synem Otce i Syna. Duch Svatý však není zplozen od obou, ale z obou dvou vychází.

15,28,51. Pane, náš Bože, věříme v tebe jako Otce, Syna i Ducha Svatého. Pravda-Syn by neřekl: „Jděte a křtěte všechny národy ve jménu Otce i Syna i Ducha Svatého", kdybys nebyl Trojicí. Ani bys, Pane Bože, nepřikázal, abychom byli pokřtěni ve jménu toho, který není Pánem, to je Bohem. Ani by božský hlas nezvolal: „Slyš, Izraeli, Pán tvůj Bůh je jeden Bůh!" (Dt 6,4), kdybys nebyl Trojicí tak, že bys byl jeden Pán — Bůh. A kdybys byl Bůh jen jako Otec, kdybys byl jen jako Syn, Ježíš

Kristus, vlastní Slovo a kdybys byl jen dar obou — Duch Svatý, nečetli bychom pravdivá slova „Bůh poslal svého Syna" (Ga 4,4); J 3,17). Ani ty, Jednozrozený, bys neřekl o Duchu Svatém: „Koho pošle Otec ve jménu mém" (J 14,26) a „kterého já vám pošlu od Otce" (J 15,26).

5. REJSTŘÍK

Andělé 51
Antikrist 52
Apoštolové: zakladatelé apoštol. církví 18n; nauka 19; Petr 24, 41
Ariánství 70, 91, 96
Basilides: víra podle něho 29
Biřmování 84, 85
Biskupové římští 58
Bůh: jeden a jediný 21, 18, 34, 50; poznání Boha 29, 30, 31, 34, 37, 48; je samo bytí 48; na nikom nezávislý 39n; nesložený 29, 39, 40, 47, 96 97; nekonečně dokonalý 29, 48, 50; nekonečný a všudypřítomný 29, 39n, 50; neměnný 47, 55, 107; věčný 50; všemohoucí 50; vševědoucí 22, 30, 50; Otcem Ježíše Krista 51n
Bůh trojjediný: je tajemství 50, 54; jedno bytí, tři osoby 44; rovnost osob 43n, 47; tradice prvních 3 století 12, 13, 14n, 39, 59; stopy ve St. zákoně 35, 58, 98
Bohatství 25n
Církev: obecná 24, 31, 32, 36, 55, 88; římská 19; apoštolské církve 18n
Člověk: obrazem Trojice 98; pozemský smýšlející 87; účast na božské přirozenosti 36
Dobročinnost 25n
Duch Svatý — viz osoby v Trojici
Duše 31, 59, 60
Eucharistie 14, 41, 55n, 84, 96
Eucharistická oběť 14, 84, 60, 65n, 85
Evangelia 14, 68
Episkopát 24
Filozofie: její úkol 28; křesťanská 29
Gnostici 29
Hereze 20, 88
Hřích dědičný 85
Hněv 71
Inspirace 87
Jáhenství 60
Křesťan: jeho život 36; jeho důstojnost 64
Kristus — vtělené Slovo: vtělení je tajemství 51
pravý Bůh 70; předpovědi ve St. zákoně 14, 18, 22, 35; přednicejská tradice 12, 13, 22, 30n, 35; jen On se stal člověkem 14, 18, 22n, 36
Pravý člověk: přijal pravou lidskou přirozenost 30, 50, 60; pravé tělo z P. Marie 18, 22n, 50; dvě přirozenosti 35, 50, 52, 60; dvojí činnost 36, 47, 50; všechnu svatost 100; dobrovolně trpěl a zemřel 53, 96; vstal

z mrtvých 35; zázraky 35; prostředník 96; rozdíl mezi Slovem a slovem 89n; communicatio idiomatum 42, 48, 53
Kněžství 59, 60, 62n, 65n
Křest 13n, 44, 49, 55, 67, 77, 85
Kříž: uctívání 76, svědectví o něm 52
Lítost 49
Manichejismus 93n
Myšlenka: nepronesené slovo 91
Manželství 13, 29, 58, 64
Marie Panna 42, 50, 60, 100
Milost 44, 49, 54
Mithrův kult 15, 20
Modlitba 60
Osud 13
Opilství 81n
Otec — viz osoby v Trojici
Osoby v Trojici:
Otec: nevychází z nikoho 30n, 47, 50, 58, 95n, 100
Syn: nestvořený 39, 40; zrozený z Otce 22, 39n, 47, 50n, 99; věčný jako Otec 30, 47, 50, 51; téže podstaty jako Otec 22, 39, 40, 45, 47, 96, 197n, obraz Otce 39, 45
Duch Svatý: je Bůh 43n, 107n, 50; téže podstaty jako Otec a Syn 47, 95; je Duchem syna 45, 46, vychází z Otce i Syna 59, 97, 99, vychází z Otce skrze Syna 45, 47; vycházení není zrození 160; nelze jej oddělovat od Otce a Syna 44, 59, 98; Dar Boží 98, 100
Pokání — smíření s Bohem 52, 66
Poznání 34; Boha 29
Prozřetelnost 29
Příchod Kristův druhý 53
Relace — vztah 96, 97n
Semiariáni 43
Slovo vtělené — viz Kristus; lidské 90n
Spravedlnost 32; Ježíše Krista 99
Svátost nemocných 67
Svatý týden 74n
Symbolum 50
Syn — viz osoby v Trojici
Trojice: viz Bůh trojjediný
Víra 17; vyznání víry 17, 34, 51, 98; dobrovolný souhlas zbožnosti 28; je milost 28
Vtělení: nutnost 99; spasení lidí 14; pro lidi příklad života 22; vykoupení ze hříchu 22n, 37, 59, 96, 99; vrácena milost a nesmrtelnost 14, 22, 25, 44, 52; je tajemství 59

Vykoupení pravá oběť na kříži 59; pravé zadostiučinění 53, 99
Vůle Boží 33
Vycházení — processio 97n
Výkupné 99
Vzkříšení těla 13n, 36, 54, 59n
Zoufalství 64

6. PRAMENY A LITERATURA

Migne, Patrologia ser. graeca (MG)
Patrologia ser. latina (ML)
Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum (CSEL), Wien 1866
Gerardus Rauschen, Florilegium patristicum, Bonn 1904
M. J. Rouet de Journel S. J., Enchiridium patristicum ed. 23, Herder 1965
Berthold Altaner-Alfred Stuiber, Patrologie, Herder 1966
Josef Samsour, Základy patrologie, Brno 1908
Joannes Alzog, Grundriss der Patrologie, Freiburg 1866
Albert Ehrhard, Urkirche und Frühkatholicismus, Bonn 1935
Die altchristlichen Kirchen im Westen u. Osten, Bonn 1937
Josef Kratochvíl, Meditace věků, Brno 1935
Bibellexicon, St. Benno-Verlag, Leipzig 1968
H. M. Mertens, Kleines Handbuch der Bibelkunde, Patmos-Verlag Düsseldorf 1969
Martimort, Handbuch der Liturgiewissenschaft, St. Benno-Verlag Leipzig 1968
Seppelt-Löffler, Papstgeschichte, München 1933
K citacím z Písma sv. užito překladu:
Hejčl, Bible česká (Starý zákon)
Rudolf Col, Nový zákon 1945
Bible-ekumenický překlad, Praha 1979 (z tohoto vydání jsou převzaty zkratky knih Písma sv. s výjimkou knih deuterokanonických)

OBSAH

1. Pojem a úkol patrologie . . 7
2. Ukázky z literatury druhého století . . 9
2.1 Svatý Justin (11) 2.1.1. Z první Apologie (11) . 11
3. Ukázky z křesťanské literatury třetího století 15
3.1 Tertullian (10) 3.1.1. De praescriptione hereticorum — Uplatnění preskripce vůči heretikům (17) . . 16
3.2 Hippolytus (20) 3.2.1. Philosophumena (21) 20
3.3 Svatý Cyprián (23) 3.3.1. De unitate ecclesiae — O jednotě církve (24) 3.3.2. De opere et eleemosyna — Dobré skutky a dobročinnost (25) 23
3.4 Klemens Alexandrijský (26) 3.4.1. Stromata — Různé (28) 32
3.5 Origines (32) 3.5.1. Contra Celsum — Proti Celsovi (33) 32
4. Ukázky křesťanské literatury čtvrtého a pátého století 37
4.1 Svatý Athanasius (38) 4.1.1. Epistula de decretis nicaenae synodi — O dekretech nicejského koncilu (39) . . 38
4.2 Svatý Efrém Syrský (40) 4.2.1. Sermones in hebdomadem sanctam — Řeči na svatý týden (41) 40
4.3 Svatý Basil Veliký (42) 4.3.1. De Spiritu Sancto — O Duchu svatém (43) 42
4.4 Svatý Řehoř Nysský (46) 4.4.1. Contra Eunomium — Proti Eunomiovi (47) 46
4.5 Svatý Cyril Jeruzalémský (48) 4.5.1. Catecheses — Katecheze (48) 48
4.6 Svatý Epiphanius (57) 4.6.1. Panarion-Adversus hereses Panarium (58) 57
4.7 Svatý Jan Zlatoústý (61), 4.7.1. Ad Theodorum lapsum — Dopis Teodorovi (62) 4.7.2. De sacerdotio — O kněžství (65) 4.7.3. In Ioannem homiliae — Homilie výkladu Janova evangelia (67) 61
4.8 Aetheria-Egeria (73) 4.8.1. Peregrinatio Aetheriae — Pouť Aetherie (74) 73
4.9 Svatý Ambrož (79) 4.9.1. De Helia et ieiunio — Eliáš a půst (80) 4.9.2. De Mysteriis — Tajemství (84) 4.9.3. De sacramentis — O svátostech (85) 79
4.10 Svatý Augustin (85) 4.10.1. Tractatus primus in Ioannem — První traktát výkladu Janova evangelia (87) 4.10.2. De Trinitate — O Nejsvětější Trojici (95) 85
5. Rejstřík . 101
6. Prameny a literatury 104

V edici TEOLOGICKÉ STUDIE dosud vyšlo:

POCTA SPOLUPATRONŮM EVROPY, sborník uspořádal Ladislav Pokorný, 1982
SBORNÍK TEOLOGICKÝCH STATÍ I., uspořádali Gustav Čejka a Ladislav Pokorný, 1983
VĚŘÍM A VYZNÁVÁM, napsal Ladislav Pokorný, 1983
DAVID A SAUL. ROZJÍMÁNÍ, napsal Jarolím Adámek, 1983
DVĚ LITURGICKÁ POJEDNÁNÍ, napsal Ladislav Pokorný, 1983
SBORNÍK TEOLOGICKÝCH STATÍ II., uspořádali Gustav Čejka a Ladislav Pokorný, 1983
POSELSTVÍ PRO DNEŠEK I ZÍTŘEK, sborník uspořádali Jiří Huber a Ladislav Pokorný, 1983
EVANGELIUM POKOJE, napsal František Janoušek, 1983

TEOLOGICKÉ STUDIE

Redaktor edice: prof. dr. Ladislav Pokorný

Patristická čítanka, 2. vydání, napsal ThDr. Josef Novák

S církevním schválením Pražského arcibiskupství

Obsahově zajišťuje Sdružení katolických duchovních Pacem in terris ČSR. Vydává Č. katolická Charita v Ústř. církevním nakladatelství v Praze, L. P. 1988.

AA 7,68 VA 7,80

Cena Kčs 23,—

Vytiskly Východočeské tiskárny, n. p., Pardubice, závod 4, Havlíčkův Brod